

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№48 (5104) 18 лістапада 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Служэнне
даўжынёй
у жыццё
стар. 4*

*Паразмаўляць
у чаце
з гараднічым
стар. 7*

*Увасабленні
прасторы
слоў
стар. 14*

Гульня з класікам на тэрыторыі сучаснасці

Фота Сяргея Чыгіра.

Сцэна са спектакля «Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля».

На працягу стагоддзяў існавання тэатр утрымлівае ўвагу аўдыторыі, нягледзячы на тое, што сёння з'явілася мноства новых спосабаў бавіць вольны час. Гэты від мастацтва развіваецца, даследуючы новыя формы выяўлення думак, асэнсавання і перасэнсавання рэчаіснасці. Сучасны тэатр робіць сцэну пляцоўкай для чыстага аўтарскага маналогу, выключна прамога энергаабмену з глядачом і арганізоўвае лабараторыю для сінтэзу мастацтваў, пошуку новых сэнсаў у звыклых сюжэтах і думках. Ён відазмяняецца, адаптуецца да часу, захоўваючы асноўныя функцыі — даваць магчымасць даследаваць сябе, атрымліваць эстэтычнае задавальненне, адцягваць увагу ад праблем рэчаіснасці.

Прэм'ерная пастаноўка «Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля» ў Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай музычнай тэатры — адзін з прыкладаў разнастайнай эклектычнай працы па выпрабаванні старых сюжэтаў і канонаў на трываласць.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 20048

«ЛІМ»-акцэнт

Страта. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і бліжнім народнага артыста РСФСР Валянціна Гафта ў сувязі са смерцю акцёра. «Творчасць Валянціна Іосіфавіча добра ведаюць і любяць на беларускай зямлі. Дзякуючы выключнаму таленту ён пакарыў сэрцы мільёнаў глядачоў і дасягнуў сапраўднага поспеху», — гаворыцца ў спачуванні. Аляксандр Лукашэнка адзначае, што шматгранны талент і велізарная працаздольнасць артыста атрымалі глыбокую павагу прафесіяналаў і ўсенародную любоў. Работы майстра — гэта цэлая эпоха ў развіцці сучаснага тэатра і кіно.

Супрацоўніцтва. Пасяджэнне Савета і шостае пасяджэнне Маладзёжнай палаты пры Парламенцкім сходзе Саюза Беларусі і Расіі адбыліся ў фармаце відэаканферэнцыі, паведамляе БелТА. У мерапрыемстве ўдзельнічалі члены Маладзёжнай палаты, а таксама дэпутаты Парламенцкага сходу. У выніку прадстаўлены да абмеркавання прапановы па распрацоўцы праектаў, якія накіраваны на папулярныя тэмы Саюзнай дзяржавы, захаванне гістарычнай памяці і культурнай спадчыны, павышэнне кваліфікацыі маладых спецыялістаў Беларусі і Расіі. Будзе прадоўжаны міжнародны гісторыка-культуралагічны праект «Лічбавая зорка», дзякуючы якому ў лічбавы фармат пераведзена ўжо больш за 400 помнікаў.

Падзея. Урачыстая дырымонія ўзнагароджання пераможцаў і лаўрэатаў Нацыянальнага конкурсу «Залатая Ліцера» адбудзецца сёння ў актавай зале РУП «Дом прэсы», паведамлі ў Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь, якое і выступае заснавальнікам спаборніцтва. У гэтым годзе конкурс праводзіцца 16-ы раз. Сёлета было прадстаўлена 400 заявак пераможцаў выданняў, інфармацыйных агенцтваў і персаналій. З іх 269 — рэгіянальнымі СМІ ад 81 рэдакцыі, 108 — рэспубліканскімі СМІ ад 31 рэдакцыі, 23 — карпаратыўнымі. Асаблівае месца ў конкурсе-2020 — увядзенне дзвюх новых намінацый: «Лепшы аналітычны матэрыял» (журналісцкае расследаванне, праблемны артыкул, аўтарская калонка, рэцэнзія) і «Лепшы мастацка-публіцыстычны матэрыял» (нарыс, эсэ, фельетон).

Асоба. Выстаўка «Сэрца мілуе», прысвечаная 55-годдзю архіерэйскай хіратоніі і 45-годдзю ўзвядзення ў сан мітрапаліта Філарэта, Ганаровага Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі, а таксама яго 85-гадоваму юбілею, адкрылася ў Мінскай духоўнай акадэміі, перадае БелТА. Арганізатарамі з'яўляюцца бібліятэка Мінскай духоўнай акадэміі і прыход храма святога князя Аляксандра Неўскага ў Мінску. У экспазіцыі прадстаўлены літаратурныя работы мітрапаліта Філарэта, выпушчаныя ў розныя гады служэння, а таксама прадукцыя Нацыянальнага банка Беларусі і РУП «Белпошта», прысвечаная іерарху. Сярод экспанатаў ёсць і раней не публікаваныя фотаматэрыялы аб жыцці і дзейнасці Патрыяршага Экзарха. Паводле слоў Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага Веняміна, Патрыяршага Экзарха ўсяе Беларусі, выстаўка паказвае, што работы Мітрапаліта Філарэта павінны быць арыенцірам для падрастаючага пакалення.

Конкурс. Вызначаны пераможцы заключнага этапу Рэспубліканскага адкрытага конкурсу выканаўцаў на цымбалах, арганізатарамі якога выступілі Міністэрства культуры і Брэсцкі аблвыканкам. У адборачных турах узялі ўдзел больш за 300 цымбалістаў ва ўзросце ад 14 да 31 года. У склад журы ўвайшлі выканаўцы, педагогі і кампазітары на чале з народным артыстам Беларусі, загадчыкам кафедры струнных народных шчыпкова-ўдарных інструментаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Яўгенам Пладковым. Конкурс праходзіў на базе Баранавіцкага дзяржаўнага музычнага каледжа. Гран-пры ўдасцоена студэнтка Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Аляксандра Барысюк. Лаўрэаты, якія былі вызначаны ў розных узростах груп, выступілі ў якасці салістаў у суправаджэнні Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Беларусі імя І. Жыновіча.

Навінка. Нацыянальны банк Беларусі выпускае ў абарачэнне памятныя — сярэбраную і медна-нікелевую — манеты «Выяўленчае мастацтва. Авангард. УНОВІС», інфармуе БелТА. На аверсе — выява дзяржаўнага герба Рэспублікі Беларусь, у цэнтры — стылізаваная кампазіцыя, якая ўключае QR-код, прозвішчы членаў авангарднага мастацкага аб'яднання УНОВІС, год і месца яго заснавання. На рэверсе знак УНОВІС — чырвоны квадрат у абрамленні стылізаванай кампазіцыі, якая складаецца з канцэнтрычных акружнасцей і дуг. Выпушчаныя ў абарачэнне манеты з'яўляюцца канонным плацежным сродкам Рэспублікі Беларусь і абавязковыя да прыёму на намінальнай вартасці пры ўсіх відах плацежы.

Афіцыйныя падзеі ад **Інесы ПЕТРУСЕВІЧ**

конкурсы

Гомельскія творцы

ў ліку лаўрэатаў міжнароднага конкурсу «Нацыянальная літаратурная прэмія «Залатое пярэ Русі — 2020»

Сёлета гэты міжнародны конкурс адзначае 15-годдзе. Напэўна, таму цікавае да яго аўтараў з усяго свету была надзвычайнай. Паводле арганізатараў, журы разгледзла з 1 студзеня да 15 верасня 2020 года творы больш як 35 тысяч аўтараў з 72 дзяржаў.

Працавала вялікая каманда прафесіяналаў: работы адбіралі калегіяльна звыш 100 літаратараў, дарадцаў і членаў журы з розных краін. Пры гэтым творчыя прадстаўнікі Беларусі задзейнічаны не былі. Прыемна, што лаўрэатамі прэстыжнага творчага спаборніцтва і ўладальнікамі ганаровых знакаў спецыяльнай адзнакі сталі адразу двое прадстаўнікоў Гомельскага абласнога аддзялення СПБ.

Уладальнікам памятнага знака «Сярэбрае пярэ Русі» і ганаровага звання «Сярэбрае пярэ Русі» стаў Уладзімір Гаўрыловіч. Міжнароднае

журы прызнала яго твор — аповесць «Святая Параскева» — адным з найлепшых у намінацыі «Проза».

У намінацыі «Выданні» (у межах конкурсу яе курыруе Асацыяцыя распаўсюджвальнікаў друкаванай прадукцыі г. Масквы) уладальнікам знака «Залатое пярэ Русі» стала заснавальнік і галоўны рэдактар часопісаў «Метамарфозы», «Свет жывёл», «Эколаг і Я», член СПБ, гомельчанка Наталля Сляднева.

Дарэчы, уладальнікі «Залатога пярэ Русі» 2020 года ўжо атрымалі дыпламы лаўрэатаў конкурсу і нагрудныя знакі, адлітыя па спецыяльнай замове вядомым майстрам-ювелірам Раманам Дзянісам.

Разам з тым па выніках 15 намінацый грамадскімі ўзнагародамі арганізацый-партнёраў конкурсу адзначаны і іншыя пісьменнікі абласнога аддзялення СПБ.

Медаль «За заслугі ў культуры і мастацтве» ўзнагароджана Зоя

Пархамчук за папулярнызацыю рускай літаратуры на пляцоўках «Культурнай арт-прасторы «Зялёны Дом у Квартале»». Медаль «За Перамогу ў Вялікай Айчыннай вайне. Радзіма. Мужнасць. Гонар Слава» адзначаны Раіса Дзейкун за нарыс «Нябесны ціхаход» са станцыі Хойнікі і Наталля Сляднева за вернасць ваенна-патрыятычнай тэматыцы. Медаль «Герой Савецкага Саюза пісьменнік Уладзімір Карпаў» ад Саюза пісьменнікаў баталістаў і марыністаў пры Міністэрстве абароны Расійскай Федэрацыі ўганараваны Міхась Дзедавец за кнігу «Жураўліны клін» (успаміны, нарысы, аповяданні). Дыплом імя Шэкспіра атрымалі Міхась Сліва за перастарэнне кніг замежных аўтараў, Ганна Атрошчанка і Галіна Рагавая за пераклады кніг рускамоўных аўтараў на беларускую мову.

Мікалай ІГНАТОВІЧ

Паэзія гучыць

Завяршыўся Мінскі гарадскі конкурс чытальнікаў патрыятычнай паэзіі, прысвечаны 75-годдзю Вялікай Перамогі. У ім бралі ўдзел на розных этапах звыш 1700 вучняў і студэнтаў сталічных навучальных устаноў.

У фінал выйшла 47 найлепшых аматараў высокага мастацкага слова. У сувязі з пандэміяй паўфіналы і фіналы творчага спаборніцтва прайшлі ў некалькі этапаў. Апошнія два — у гімназіі № 25 і ў бібліятэцы № 1 імя Льва Талстога.

Найбольш актыўна ў конкурсе ўдзельнічалі навучэнцы гімназіі № 25, СШ № 168, № 26, № 82, студэнты БДПУ імя М. Танка і БДУ. Цяпер журы пад кіраўніцтвам старшыні МГА СПБ Міхася Пазнякова падводзіць вынікі і вызначае пераможцаў і лаўрэатаў конкурсу. Напярэдадні Новага года ў Доме літаратара адбудзецца паэтычнае свята, дзе абвесцяць і ўзнагародзяць найлепшых з чытальнікаў у чатырох узростах катэгорыях: малодшыя школьнікі; вучні сярэдняга школьнага ўзросту; старшакласнікі; студэнты.

Дарэчы, конкурс стаў ужо традыцыйным для сталічнага аддзялення СПБ. Наступны стартуе з 1 красавіка 2021 года і будзе доўжыцца да 10 снежня.

Роберт Багушынскі, вучань СШ №134 г. Мінска.

Роберт Багушынскі, вучань СШ №134 г. Мінска.

Павел КУЗЬМІЧ Фота Васіля КУЛІКОВА

праекты

Здавалася б, што цікавага, акрамя кніг, часопісаў і газет, можна знайсці ў кніжніцы? Гомельская абласная ўніверсальная бібліятэка імя У. І. Леніна прыцягвае яшчэ і шматлікімі творчымі акцыямі ды праектамі, у якіх удзельнічаюць дарослыя і дзеці. І ўсім тут цікава!

Хочаш наведаць мастацкую выстаўку сучаснага мастака — калі ласка! Працуюць пастаянныя экспазіцыі і зменныя.

У «духоўнай скарбніцы» рэгулярна ладзяцца прэзентацыі новых кніг пісьменнікаў Гомельшчыны, прычым цяпер у вэб-фармаце. І гэта не менш цікава, чым ужываю. Ёсць нават свой тэатральны калектыў — народны тэатр «Гракі», які радуе прэм'ерамі па творчасці класікаў беларускай і рускай літаратуры, сучасных творцаў. А з нядаўняга часу

ў абласную бібліятэку можна прыйсці на экскурсію, бо агульнымі намаганнямі — абласной улады, супрацоўнікаў установы і абласной пісьменніцкай суполкі — рэалізаваны ўнікальны праект «Літаратурны музей пісьменнікаў Гомельшчыны».

Пры краязнаўчым адзеле кніжніцы даўно ўжо ствараецца экспазіцыя, прысвечаная творчасці пісьменнікаў-землякоў. У 2014 годзе падчас сустрэчы пісьменнікага актыву абласнога аддзялення СПБ з тагачасным старшынём аблвыканкама Уладзімірам Дворнікам быў абмеркаваны стан спраў па захаванні літаратурнай спадчыны творцаў рэгіёна і прынята рашэнне аб стварэнні паўнацэннага літаратурнага музея пісьменнікаў Гомельшчыны.

Гомельскі аблвыканкам выдзеліў сродкі на абсталяванне новай экспазіцыі.

Дарослыя — дзецям

Літаратурнае свята — падвядзенне Лынікаў і ўзнагароджванне пераможцаў IV адкрытага рэгіянальнага літаратурнага конкурсу імя Веры Навіцкай «Дарослыя — дзецям» — адбылося ў Лідскай раённай бібліятэцы імя Янкі Купалы.

Дадзены конкурс ужо стаў раённай культурнай традыцыяй. Ладзіцца ён раз на два гады, упершыню прайшоў у 2014-м. Конкурс носіць імя Веры Навіцкай, якая ўзначальвала «Лідскую прыватную жаночую гімназію Ф. Л. і В. С. Навіцкіх» на пачатку ХХ ст. і напісала шэраг кніг для дзяцей, у тым ліку тэралогію пра Мусю Старабельскую.

Мэта спаборніцтва — прапаганда творчай спадчыны Веры Навіцкай сярод лідчан, а таксама выяўленне, падтрымка і заахвочванне лідскіх паэтаў і празаікаў да напісання твораў для дзяцей. У рамках правядзення рэспубліканскай акцыі «Ліда — культурная сталіца 2020 года» літаратурнаму конкурсу быў нададзены рэгіянальны статус.

Сёлета на конкурс прынята да разгляду больш за 180 работ. Пры падвядзенні вынікаў улічваліся паўната раскрыцця тэмы, стыль выкладання, адлюстраванне асабістага стаўлення да тэмы і пісьменнасць. Журы нялёгка было вызначыць пераможцаў, бо сярод удзельнікаў — як вопытныя аўтары, так і пачаткоўцы.

Пераможцамі сёлета сталі Таццяна Сямёнава (намінацыя «Проза»), Міхась Мельнік (намінацыя «Паэзія»), Людміла Русь (намінацыя «Паэзія»).

Дасланыя творы ўвайшлі ў выдадзены бібліятэкай зборнік «Дарослыя — дзецям».

Дар'я МАРЦІНКЕВІЧ

На экскурсію ў бібліятэку

Цяпер літаратурны музей — гэта асаблівае месца, прыцягальнае для чытачоў, творцаў і гасцей бібліятэкі. Супрацоўнікі аддзела краязнаўства праводзяць тут шмат імпрэз, завітваюць сюды і госці горада. Часта бываюць мясцовыя творцы, якія дораць кнігі з аўтографамі. Апошнім часам літаратурнай спадчынай усё больш цікавіцца прадстаўнікі розных прафесій і заняткаў.

Нядаўна супрацоўнікі аддзела краязнаўства правялі экскурсію для рабочых прадпрыемства ААТ «СтанкаГомель». Іх увазе была прапанавана выстаўка тэатральных афіш «Тэатр — крыніца яго натхнення» з нагоды 100-годдзя з дня нараджэння Андрэя Макаёнка. Удзельнікі экскурсіі пазнаёміліся і з экспазіцыямі, прысвечанымі Івану Мележу і Івану Шамякіну.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

прэс-канферэнцыя

Гэты фільм пра цябе!

На мінулым тыдні ў Доме прэсы адбылася сустрэча, прысвечаная беларускай прэм'еры дакументальнага фільма «Дзе ты, Адам?». Кінастужка апавядае пра жыццё манахаў старажытнага манастыра Дахіяр, што месціцца на святой гары Афон у Грэцыі.

Меркаваннямі падчас сустрэчы падзяліліся прадзюсар стужкі дыякан Аляксандр Пліска, старшыня Сінадальнага інфармацыйнага аддзела БПЦ іерарманых Афанасій Сакалоў, выконваючы абавязкі старшыні Сінадальнага аддзела рэлігійнай адукацыі і катэхізацыі БПЦ Мікалай Ліс, іпадыякан Аляксей Хацкевіч.

Аляксандр Пліска расказаў журналістам шмат цікавых падрабязнасцей стварэння карціны. Напрыклад, высветлілася, што фільм здымаўся ажно 4 гады, а з моманту нараджэння ідэі прайшло ўвогуле 13! «Галоўны герой, ігумен манастыра нябожчык Рыгор, не пагаджаўся на здымку 8 гадоў. Ён баяўся, што мы яму наладзім чалавечую славу, што пабудуем яму помнік», — распавёў айцец Аляксандр.

Наконт іншых тонкасцей стварэння кінастужкі прадзюсар паведамаў: «У фільме няма нічога штучнага: ні напісаных прамоў, ні просьбы што-небудзь сказаць, ні ўвогуле пастановачых сцэн. Гэта абсалютна чысты дакумент. Тое, што бачылі мы і што бачыла наша камера. Некаторыя думаюць нават, што яна была схаваная. Не, гэта вельмі далікатная праца рэжысёра Аляксандра Запарошчанка».

На пытанне журналісткі аб цікавасці карціны для людзей, далёкіх ад веры, айцец адказаў забаўнай гісторыяй. Паводле яго слоў, два гады таму, калі стужка ўпершыню дэманстравалася на вялікім экране (дарэчы, у Мінску), арганізатары паказу дзеля эксперыменту запрасілі на яго 60 студэнтаў з філалагічнага і філасофскага факультэтаў. Дамовіліся, каб абавязкова былі тыя, хто ніводнага разу ў жыцці не пераступаў парог храма. Студэнты выходзілі пасля і казалі: «Гэта неверагодна! Гэта "Зоркавыя войны!"»

— Для такога фільма не існуе ні палітычных, ні канфесійных, ні рэлігійных, ні нацыянальных межаў. Калі мяне аднойчы

Кадр з фільма «Дзе ты, Адам?».

спыталі, пра што кінастужка, я сказаў: «Гэты фільм пра цябе!» Яго сюжэт разгортваецца на тэрыторыі сэрца гледача, — дадае прадзюсар карціны.

Іерарманых Афанасій Сакалоў выказаў меркаванне, што фільм мае асаблівую важнасць для беларускіх гледачоў, бо на Афоне шмат манахаў беларускага паходжання. Акрамя таго, месца вельмі папулярнае сярод паломнікаў, але не кожны можа дазволіць сабе наведаць святыя мясціны. Кінастужка, як лічыць іерарманых Афанасій, робіць тое магчымым, таму што перадае саму сутнасць Афона.

Іншыя ўдзельнікі прэс-канферэнцыі падзяліліся ўражаннямі ад прагляду. Напрыклад, іпадыякан Аляксей Хацкевіч выказаўся наступным чынам: «Неабходна, як паветра, — усё, што можна сказаць пра гэты фільм».

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

зваротная сувязь

Першы снег на берагах Свіслачы

У выхадныя на канале «Культура» Беларускага радыё выйдзе праграма «Паэзія XXI стагоддзя», якая прапануе вершы пра Беларусь айчынных паэтаў. У «Літаратурнай анталогіі» ладзіцца чытанне рамана Уладзіміра Караткевіча «Чорны замак Альшанскі». Дзіцячы праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» па буднях прапануе інсцэніраваную версію рамана Уладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім». У «Радыёбібліятэцы» гучыць твор Міхася Стральцова «Загадка Багдановіча». У выхадныя ў праекце «Літаратурныя гісторыі» слухайце апавяданні беларускіх і замежных аўтараў. У межах праграмы «Радыётэатр. Лепшае» ў суботу прагучыць заключная частка радыёспектакля «Злачынства

і пакаранне на берагах Свіслачы» па ініцыятыве Ягора Конева і паэтычна-музычнага кампазіцыя «Першы снег» паводле твораў пра зіму беларускіх аўтараў. Нядзельным вечарам прыхільнікаў тэатра перад мікрафонам чакае працяг радыёверсіі спектакля Купалаўскага тэатра «Верачка» паводле Андрэя Макаёнка.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігалюбу» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, кніжнымі навінкамі і аглядам «ЛіМа». У нядзельно ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Сюжэт для вечнасці. У радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з загадчыцай Музея беларускага кнігадрукавання ў Полацку Славінай Гаўрылавай.

стасункі

«Ончыко»: беларускія старонкі

У Марый Эл апошнім часам складася ўважлівае стаўленне да беларускай паэзіі. Вось і ў лістападаўскім нумары літаратурна-мастацкага часопіса «Ончыко» апублікавана вялікая падборка твораў паэтаў Беларусі ў перакладзе на марыйскую мову.

Гэтым разам — вершы Васіля Сахарчука, Міхася Рудкоўскага, Міколы Пракаповіча, Алеся Каско, Міколы Купрэва. Пераставерыў іх на сваю родную мову народны паэт Марый Эл Генадзь Ояр. Дарэчы, ён не ўпершыню звяртаецца да беларускай паэзіі. А яшчэ Генадзь Ояр — аўтар верша пра Францыска Скарыну, які быў апублікаваны на беларускай мове ў газеце «Звязда».

— Мы вельмі цэнім сувязь з Беларуссю літаратурнай, — значыць дырэктар Марыйскага кніжнага выдавецтва Юры Салаўёў, дзе выдаецца часопіс «Ончыко», — і спадзяёмся ў найбліжэйшы час скласці сур'езную па аб'ёме анталогію сучаснай беларускай літаратуры. У нашых перыядычных выданнях, і не толькі ў часопісе «Ончыко», было змешчана нямаля твораў як сучасных беларускіх паэтаў і празаікаў, так і класікаў. Гэтыя публікацыі — адлюстраванне працасаў, што адбываюцца ў нацыянальнай літаратуры, якую ведае літаральна ўвесь свет дзякуючы такім мастацкім з'явам, як творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Васіля Быкава...

Сяргей ШЫЧКО

19 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Ганны Сондак (1920—1990), літаратуразнаўцы, педагога.

19 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Мікалая Шырокава (1920—1996), графіка, заслужанага работніка культуры БССР.

19 снежня 85 гадоў споўнілася б Валянціне Лемцюговай (1935—2018), мовазнаўцы.

20 снежня — 180 гадоў з дня нараджэння Казіміра Альхімовіча (1840—1916), жывапісца, графіка.

20 снежня — 130 гадоў з дня нараджэння Аскара Марыкса (1890—1976), мастака тэатра і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, жывапісца, графіка, педагога, аднаго з заснавальнікаў прафесійнага дэкаратыўнага мастацтва, народнага мастака Беларусі.

20 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Гутковіча (1920—1989), акцёра, рэжысёра тэлебачання, драматурга, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

20 снежня — 130 гадоў з дня нараджэння Юзафа Ядкоўскага (1890—1950), археолага, нумізмата, гісторыка мастацтва, вядомага

гродзенскага краязнаўца і заснавальніка Гродзенскага дзяржаўнага гісторыка-археалагічнага музея.

20 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Івана Шуцько (1925—1984), паэта, празаіка.

20 снежня 75 гадоў таму (1945) пачала выходзіць «Настаўніцкая газета».

21 снежня — 130 гадоў з дня нараджэння Мікалая Аладава (1890—1972), кампазітара, педагога, народнага артыста БССР.

21 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Валянціны Краўчанкі (1925—1984), актрысы, заслужанай артысткі БССР.

21 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Аляксея Зінчука (1930—2013), жывапісца, педагога.

21 снежня 50-гадовы юбілей святкуе Ягор Коней, пісьменнік, драматург, публіцыст, педагог.

22 снежня 70-годдзе адзначае Мікалай Байрачны, мастак дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, графік.

22 снежня 60 гадоў спаўняецца Віктару Рыбчынскаму, акцёру.

23 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Віталія Катаева (1925—1999),

беларускага і рускага дырыжора, педагога, заслужанага артыста БССР, заслужанага дзеяча мастацтваў Расійскай Федэрацыі.

23 снежня 85 гадоў адзначае Ала Грыбава, мастак па касцюмах кіно і тэатра.

23 снежня 70-гадовы юбілей святкуе Ала Мацюшэўская, плакатыст, мультипликатар.

24 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Глыбіннага (Сядуры) (1910—1995), празаіка, літаратуразнаўца, мастацтвазнаўца. З 1951 г. жыў у ЗША.

24 снежня 100 гадоў таму (1920) выйшла ў свет грамадска-палітычная і літаратурная газета «Наша думка». Выдавалася да 8 ліпеня 1921 г.

25 снежня — 135 гадоў з дня нараджэння Вячаслава Селеха (Селеха-Качанскага) (1885—1976), беларускага і рускага спевака, харавога і тэатральнага дзеяча, педагога. З 1950 г. жыў у ЗША.

25 снежня 120 гадоў таму (1900) была адкрыта Мінская абласная бібліятэка імя А. С. Пушкіна.

25 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Івана Цюрына, балетмайстра, заслужанага артыста БССР.

«ЛіМ»-люстэрка

Дні беларускай культуры «Беларускі калейдаскоп», прымеркаваныя да 115-годдзя Пятра Глебкі, прайшлі ў Таліне, паведамляе БелТА. Мерапрыемства адбылося пры падтрымцы Пасольства Беларусі ў Эстоніі, арганізатарам выступіў Цэнтр нацыянальных меншасцей «Радзіма». Праграму Дзён беларускай культуры склалі анлайн-конкурс юных чытальнікаў «Радзіма добрая мая...», у якім прынялі ўдзел 22 выканаўцы з Эстоніі, Беларусі і Ларданіі, конкурс юных мастакоў «Вершы беларускага паэта П. Глебкі ў малюнках» (паступіла 90 работ з Эстоніі, Расіі, Беларусі і Італіі), музычна-паэтычны вечар «Мой родны край, мая калыска», дзе прагучалі вершы Пятра Глебкі ў выкананні эстонскіх школьнікаў, экскурс-прэзентацыя «Жыццёвы шлях і творчасць Пятра Глебкі». Адбылася таксама цырымонія ўзнагароджання пераможцаў конкурсаў з уручэннем ганаровых граматаў Пасольства Беларусі ў Эстоніі, кніг аб культуры, славуцася і гісторыі Беларусі.

Кў эпоху глабальных пераменаў, прысвечаная Міжнароднаму дню мігранта, адкрылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, інфармуе БелТА. Экспазіцыя налічвае каля 100 дакументаў, сярод якіх — дакументы міжнародных арганізацый (ААН, МАМ, АБСЕ, МАП), Еўрапейскага саюза. Гэта кнігі, перыядычныя выданні, мімеаграфіраваныя матэрыялы ААН на рускай, нямецкай і англійскай мовах. Выстаўка падзелена на тэматычныя раздзелы: міжнародная міграцыя і міграцыйнае права, аб'ёмы і дынаміка міжнароднай міграцыі, міграцыйная палітыка і супрацоўніцтва ў сферы міграцыі, міжнародная працоўная міграцыя, міграцыйныя працэсы ў Беларусі. «У 2000 годзе ў свеце колькасць мігрантаў складала каля 173 млн, а ў 2019-м дасягнула ўжо 272 млн. Паводле ацэнак экспертаў, кожны 35-ы жыхар планеты — мігрант, які жыве і працуе за межамі сваёй краіны», — адзначылі ў бібліятэцы.

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі таксама адкрылася выстаўка «Сусветная разнастайнасць у літоўскіх кніжных ілюстрацыях». Мэта праекта — пазнаёміць шырокую публіку з ілюстрацыямі літоўскіх мастакоў дзіцячых кніг. Свае яркія і казачныя творы прадстаўляюць 12 вядомых майстроў. Работы мастакоў адзначаны мнствам узнагарод на кніжных конкурсах у Літве і за мяжой, ацэнены чытачамі усіх узростаў. Экспазіцыя падрыхтавана пры ўдзеле Пасольства Літвы ў Беларусі.

Зборнік Вальжыны Морт «Music for the dead and resurrected» («Музыка для мёртвых і ўзваскрэслых») увайшоў у лік найлепшых паэтычных выданняў ЗША 2020 года па версіі аглядальніцы газеты *New York Times* Элізы Габерт. Сярод васьмі кніг, якія называе журналістка, — анталогія афраамерыканскай паэзіі за 250 гадоў пад рэдакцыяй Кевіна Янга і «Emporium» Адыці Мачада, якая атрымала прэмію Джэймса Лафліна. Вальжына Морт нарадзілася ў Мінску, жыве ў ЗША, дзе выкладае ў Карнельскім універсітэце.

Скульптурную кампазіцыю «Атам Сонца Алега Табакова» адкрылі побач з Тэатрам Табакова на Малой Сухараўскай плошчы ў Маскве, перадае РІА «Новости». Адкрыццё побач з Новай сцэнай Тэатра Табакова прымеркавана да 85-годдзя з дня нараджэння акцёра, заснавальніка і мастацкага кіраўніка «Табакеркі». Скульптуру, усталяваную на сродкі родных, сяброў, вучняў і калег Алега Табакова, стварыў народны мастак Расіі Аляксандр Рукавішнікаў. Яна адносіцца да тыпу гарадской скульптуры і не мае ні пастамента, ні под'яма, дзякуючы асаблівасцям мантажу яе можна перамяшчаць. У гэтай кампазіцыі Алег Табакоў і кот Матроскін сядзяць на падмоствах, прыхінуўшыся да сферы — «Атаму Сонца», знаку таленту.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Сцэна як сэнс жыцця

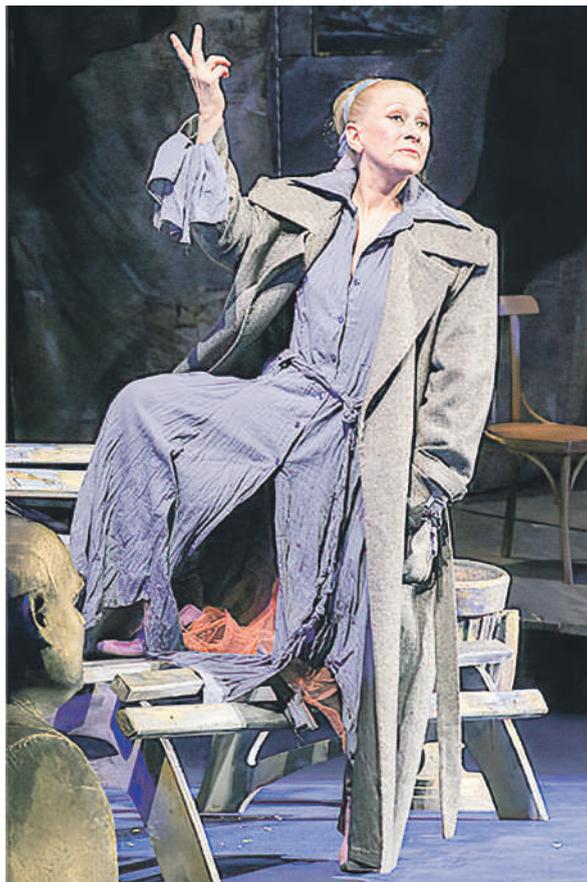
8 снежня, пасля працяглай хваробы на 84 годзе жыцця не стала легенды айчыннага тэатра — народнай артысткі Беларусі Бэлы Масумян. «Яе смерць — вельмі цяжкая і незаменная страта для ўсіх нас, для сяброў і мільёнаў прыхільнікаў яе неабсяжнага таленту, велізарная страта для мастацтва, служэнню якому яна прысвяціла ўсё сваё жыццё», — такія словы спачування выказалі ў Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя М. Горкага.

На адных падмостках

Бэла Масумян нарадзілася 15 верасня 1937 года ў Паўлаградзе Днепропетровскай вобласці Украіны. У 1961 годзе скончыла Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут па спецыяльнасці «Акцёр тэатра і кіно». Гэта быў курс народнага артыста БССР Дзмітрыя Арлова. Сярод яе дыпломных работ — Віёла з «Дванаццацінай ночы», Катарына з «Утаймавання свавольнай» Уільяма Шэкспіра і Вольга ў «Трох сёстрах» Антона Чэхава.

У Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя М. Горкага працавала з чэрвеня 1961 года і была верная гэтым падмосткам усё жыццё — іншых запісаў у яе працоўнай не было. За гады служэння ў тэатры яна ўвасобіла на роднай сцэне больш за 100 роляў. Хай словазлучэнне «служэнне ў тэатры» гучыць крыху пафасна, але гэта сапраўды так: творчае жыццё актрысы звязана толькі з адным калектывам. Але без уліку здымкаў у кіно, якіх, на жаль, было няшмат. Так, сёння мы маем магчымасць паглядзець лічаныя стужкі з удзелам артысткі, сярод якіх — фільм-спектакль «Грэх акцёрства» (1991) і кароткаметражка «Чацвёрта ў адной скуры» (1963). У гэтым сэнсе на біяграфію Бэлы Масумян паўплывалі армянскія карані. Па словах актрысы, яе знешнасць «ніяк не адпавядала параметрам беларускага кіно».

Шмат пра стаўленне да прафесіі, у тым ліку што тычыцца выбару паміж тэатрам і кіно, кажа наступнае выказанне Бэлы Масумян: «З падмосткаў амаль зніклі драмы, трагедыі. Не таму, што мы развучыліся іх іграць — няма публікі, гатовай да перажывання і спачування. А нават падчас вайны ігралі Шылера ці Шэкспіра — публіка перажывала, знаходзіла для сябе нейкія адказы. Але сёння ў прынцыпе патрэба ў тэатры мінімальна, а, напэўна, ад жыццёвых праблем людзі хочуць бачыць толькі камедыі — чым прасцей, тым лепш. Гэта і нядрэнна, воль толькі акцёрская прафесія стала даволі неабавязковай: не атрымалася ў тэатры, адыграў слабавата — ну, пайду ў кіно здымся, хоць падзараблю. Тэатр перастаў быць манастыром, калі служыш толькі яму».

Спектакль «Валянцінаў дзень», 2007 г.

на курс Дзмітрыя Арлова. Калі ўсё высветлілася, нічога мяняць не захацела: бо недалёка, у Вільнюсе, жылі бацькі — маці-полька і бацька-армянін (будучая актрыса нарадзілася ў сям'і лётчыка-выпрабавальніка).

Як пазней расказвала актрыса, была яшчэ адна прычына застацца ў Мінску: «Як скупы складае манеткі, так і я — ролі. Яны былі мне вельмі дарагімі! Мяне часта запрашалі — у Піцер, Кіеў, Харкаў, Рыгу. Але здавалася: я дзесьці сыграю, але затое страчу нейкую з мінскіх роляў. А што атрымаю ўзамен — невядома. Бывае, што акцёры прыйдуць у тэатр, папрацуюць год-два і адчуваюць: гэта не іх калектыў. А мне падабаўся тэатр, падабаўся Мінск. Адчувала, што гэты горад стаў мне родным».

Здаецца, родным для артысткі з часам станавілася ўсё і ўсе. У 1982 годзе, калі на сцэне падчас спектакля памёр яе даўні сябар і калега Леанід Крук, артыстка на некалькі тыдняў страціла зрок і слых, ні з кім не размаўляла, не магла знаходзіцца ў тэатры. Пераадолець крызіс дапамог Расціслаў Янкоўскі, які, між іншым, называў яе «жонкай тэатра».

Лёс быць моцнай

Амаль заўсёды яна выконвала ролі моцных жанчын — у апошнія гады пераважна арыстакратак, каралеў. Ёй, дарэчы, заўсёды падабаліся мужчынскія ролі, і ў інстытуце яна іх нават іграла, у любым вобразе шукаючы моцны бок. Гледачы старэйшага пакалення яшчэ памятаюць Бэлу Масумян іншай: у ролі Машы Кулыгінай у чэхаўскіх «Трох сёстрах», Рыты Асянінай у спектаклі Юрыя Любімава «А досвіткі тут ціхія» і Гелен у «Варшаўскай мелодыі» Леаніда Зорына...

У яе творчым рэпертуары самыя розныя герані: Вера («Пад адным небам» Аркадзя Маўзона), Вольга («Аб'ява ў вячэрняй газеце» Алены Паповай), Гітэль Москі («Двое на арэлях»

Уільяма Гібсана), Агда («Сунічная паляна» Інгмара Бергмана)... Але не ўсё было казачна, як падаецца на першы погляд. «Калі я прыйшла ў трупу, — успамінала Бэла Масумян, — тут было шмат старых, а моладзі — зусім мала. Таму нам даставаліся ролі, як з рэшата. Амаль 20 гадоў я іграла толькі ў прызеджых рэжысёраў. Міма прайшло столькі роляў, якія, можа, і не ўдаліся б, але я іх нават не паспрабавала ўвасобіць. Гэта нармальна, калі ў пастаноўшчыка ёсць свае акцёры, на якіх ён абіраецца. Але ці павінен ён пры гэтым не любіць іншых артыстаў

трупы? Бо заўсёды ёсць магчымасць двух складаў або ролі на пробу, адмовы, нарэшце. Але навошта гадамі трымаць чалавека ў няведанні, за што яго караюць і не любяць? Я спытала нека ў рэжысёра, чаму мне не дасталася роля — вельмі хацела яе сыграць. У адказ пачула: «Дык вы ж не руская!» Ого, думаю добра, што армянін Джыгарханян не ведаў такіх аргументаў».

16 снежня народная артыстка Беларусі павінна была выйсці на сцэну ў спектаклі «Пане Каханку», а 24 снежня сыграць адну са сваіх найлепшых роляў — Веры Максімаўны ў пастаноўцы Барыса Луцэнкі «Сыходзіў муж ад жонкі». Гэтую ролю актрыса называла адной са сваіх самых любімых. У спектаклі пра людзей, якія пражылі разам паўстагоддзя, але так і не здолелі зразумець адно аднаго, рэжысёр Барыс Луцэнка бачыў выключна надзвычайную Бэлу Масумян. Гаворачы пра пастаноўку «Сыходзіў муж ад жонкі», яна адзначала: «П'еса гэтая была напісана для Марыі Міронавай, якая іграла яе так, нібы гаворка пра Льва Талстога і яго домработніцу. Але з рэжысёрам і маім партнёрам па спектаклі мы вобраз перапрацавалі. Я ж іншая. Калі ўжо праводзіць паралель з сям'ёй Талстога, то гаворка пра яго і жонку Соф'ю — разумніцу, здольную выцягнуць другую палову з усіх бед, падставіць плячо. Яна моцная, таму і памірае першай. А яшчэ я разумела, што ў залу прыйдзе нямала такіх Сафій. Цяпер наогул час моцных жанчын, якія могуць усё, беручы на сябе ўсё больш функцый моцнага мужчыны».

Апошні рамантык

Унёсак Бэлы Масумян у беларускае тэатральнае мастацтва адзначаны шэрагам узнагарод. Яна народная артыстка Беларусі, заслужаная артыстка БССР, уладальніца медаля Францішка Скарыны за заслугі ў галіне культуры, прыза Беларускага саюза тэатральных дзеячаў «Крыштальная Паўлінка», медаля Саюзнай дзяржавы «За спрацоўніцтва», спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва ды іншых узнагарод.

Цырымонія развітання з народнай артысткай Беларусі адбылася ў родным тэатры. Большасць з тых, хто прыйшоў, — акцёры, якім было што сказаць Бэле Амаўне.

— Пайшла наша Бэлачка — апошні рамантык тэатра... — казаў падчас развітання народны артыст Беларусі Аляксандр Ткачонак. — Неяк язык не паварочваецца казаць «сыходзіць старэйшына нашага тэатра». Яна ніколі не была старэйшынай — у плане ўзросту. Нягледзячы на ўсе балячкі, якіх было дастаткова, устойліва трымалася, пераадольвала нездароўе, хацела іграць! Тэатр быў для яе адным з самых галоўных сэнсаў жыцця, яна прысвячала працы ўсю сябе цалкам.

Заслужаны артыст Валерый Шушкевіч быў партнёрам Бэлы Амаўны па сцэне ў многіх спектаклях.

— Я памятаю, як мяне ўводзілі ў спектакль «Сыходзіў муж ад жонкі», дзе мы ўдваіх з ёй на сцэне. Як яна тактоўна падказвала мне, усё тлумачыла... Пасля спектакля яна вельмі перажывала, калі ёй здавалася, што нейкая сцэна прайшла не так. Заўсёды вінаваціла сябе ў гэтым і прасіла прабацення: даруй, Валерачка, гэта я трошкі напартачыла. А сёння многія акцёры ў памылках абвінавачваюць партнёраў, — раскажа Валерый Шушкевіч.

Вядучы майстар сцэны Руслан Чарнецкі пацвердзіў меркаванне многіх акцёраў, што Бэла Масумян аддавалася кожнай ролі без астатку:

— Я здзіўляўся заўсёды: адкуль у яе столькі сіл? Яна была басконца добрым чалавекам. Заўсёды магла падказаць, калі ты чагосьці не разумеў. Магла падтрымаць, калі ты наогул нічога не разумеў. Была і такое.

Народная артыстка БССР Наталля Гайда, якая іграла з Масумян спектаклі «Валянцінаў дзень», адзначыла, што актрыса заўсёды давярала рэжысёру:

— Яна разумела: усё, што трэба, мне скажа рэжысёр. Але яна ведала, як мяне супакоіць, як даць магчымасць расслабіцца, рабіла гэта настолькі незаўважна! Напрыклад, яна прапаноўвала застацца, паўтарыць тэкст да рэпетыцыі. Мы размаўлялі і пра жыццё, пра мастацтва, пра тэатр... Я ёй удзячная да канца жыцця. Гэта дзіўная жанчына.

Пахавалі Бэлу Масумян на Усходніх могілках Мінска.

Яўгенія ШЫЦЬКА
Фота з сайта rustheatre.by

Спектакль «Філумена Мартурана», 1964 г.

Ролі-манеткі

Як гэта часта бывае, актрысай Бэла Масумян стала насуперак волі бацькоў. Яны жадалі бачыць дачку ўрачом. Як успамінала артыстка, у свой час бацька падводзіў яе да люстэрка і казаў: «Бачыш сябе? А гэта ж са сцэны будучы бачыць іншыя». Упартасць юнай Бэлы аказалася мацнейшай: яна здадала экзамены ў маскоўскае Шчэпкінскае вучылішча, але, калі вывесілі спісы, паглядзела не ў той і, вырашыўшы, што не прайшла, паступіла ў Мінск

з загішнікаў маёй памяці

Спагадлівы і чалавечны

З Генадзем Мікалаевічам Бураўкіным мы знаёмы былі здаўна. Спачатку, вядома, па творчасці, па яго вершах, многія з якіх так годна клаліся на маю душу, на мой настрой, што я чытаў і перачытваў іх не раз. Але лёс распарадзіўся так, што неўзабаве давялося пазнаёміцца асабіста, а пасля і мець вельмі цесныя і разнастайныя жыццёвыя і працоўныя стасункі.

Мо тыя першыя, што помняцца, былі звязаны з маёй працай у аддзеле культуры ЦК КПБ. Генадзь Мікалаевіч тады быў старшыней Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні. Ён меў звычайку абедаль у сталовай ЦК, якая знаходзілася тады ў новым будынку гасцініцы ЦК на вуліцы Кірава. А мо гэта было жаданне і неабходнасць сустрэцца са сваім сябрам і паплечнікам у беларускіх справах загадчыкам сектара тэлебачання і радыё аддзела прапаганды ЦК КПБ Валянцінам Уладзіміравічам Болтачам (ён жа — пісьменнік Валянцін Блакіт).

Генадзь Мікалаевіч і Валянцін Уладзіміравіч разам хадзілі ў сталуюку, а пасля ўвесь вольны абедзенны час шпачыравалі па скверы каля Купалаўскага тэатра і абмываліся навінамі, меркаваннямі, думкамі, раіліся, спрачаліся. Часта да іх далучаўся загадчык сектара мастацкай літаратуры аддзела культуры Сяргей Законнікаў. Чаму я ведаю аб гэтым? Бо, здаралася, мяне таксама бралі ў сваю кампанію.

Пасля дванаццацігадовай працы на чале тэлебачання для Бураўкіна наступіў час ад'езду за мяжу, ён стаў пастаянным прадстаўніком Беларускай ССР (пазней — Беларусі) пры ААН. Так вырашыла мясцовае высокае начальства. Ён пераяўд, калі Генадзь Мікалаевіч рыхтаваўся да працы ў далёкім замежжы — у самай высокай арганізацыі — Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Гэта з аднаго боку. А з іншага — ён думаў, клапаціўся і перажываў за тое, хто ж замяніць яго на пасадзе кіраўніка Белтэлерадыекампаіні, якой ён аддаў шмат часу, сіл, энергіі, арганізатыўнага таленту, сваёй дасведчанасці і захопленасці беларускай справай. І меў неаблагія вынікі. А на вуліцы быў ужо канец 80-х гадоў, мо самы пікавы час гарбачоўскай перабудовы.

І, як ні дзіўна, інтарэс Бураўкіна, падагрэты і падахвочаны і Валянцінам Болтачам, скіраваўся на маю асобу. Прызнаюся адразу, што для мяне гэта было поўнай і вялікай нечаканасцю, бо пра гэтку паварот у сваёй біяграфіі я ніколі нават не думаў. Але не сціхалі прапановы, утаворы, падахвочванні, а то і своеасаблівыя пагрозы: а што будзе, калі на тэлебачанне прыйдзе абыякавы да беларускай справы чыноўнік? І чым бліжэй да ад'езду Генадзя Мікалаевіча за мяжу, тым больш настойлівымі становіліся прапановы і яго самога, і Болтача, які ўжо стаў рэдактарам часопіса «Вожык» (у 1987 годзе). Пачаўся нават практычны этап маёй падрыхтоўкі. Генадзь Мікалаевіч пачаў перадаваць мне для вывучэння і знаёмства многія дакументы, якія павінны былі хутчэй і глыбей наблізіць да рэальных праблем і асноў тэлевізійнай працы.

І калі наступіў той вызначальнакрытычны для мяне час, я паспрабаваў адолець яго. Гэта быў час, калі тагачасны Вярхоўны Савет знакамітага XII склікання ўпершыню і, як аказалася, сапраўды першы і апошні раз у гісторыі беларускай дзяржаўнасці выбіраў высокі кіраўнічы орган — Савет Міністраў (і ўсіх міністраў, натуральна) на сваіх пасяджэннях ды яшчэ таемным

Генадзь Бураўкін.

галасаваннем. На пасаду старшыні Белтэлерадыекампаіні была прапанавана кандыдатура Анатоля Бутэвіча. І што для мяне дзіўна і дагэтуль загадкава, дык гэта тое, што тагачасны старшыня Савета Міністраў Вячаслаў Францавіч Кебіч, які падпісаў усе паперы-прадстаўленні для разгляду на сесіі Вярхоўнага Савета, мае дакументы падпісаў нават не сустрэўшыся са мной. Завочна падпісаў. Вось гэта і дзіўна, бо падобных выпадкаў, наколькі я ведаю, ні да гэтага, ні пасля, не было. Дарэчы, і ўсе пазнейшыя прадстаўленні на мяне — на старшыню Дзяржаўнага камітэта па друку, на міністра інфармацыі, на міністра культуры і друку ён таксама падпісаў без сустрэчы са мной. Мо ведаў мяне дастаткова для таго, каб падпісаць патрэбныя паперы, яшчэ з маёй працы ў ЦК КПБ, дзе я актыўнічаў у сілу найперш пасады кіраўніка, і на фронце сустрэч і гаворак з фармальнымі і нефармальнымі тагачаснымі грамадскімі фарміраваннямі, з прэсай. Мо і так, а мо нешта іншае было ў Кебіча, бо атрымліваць патрэбную інфармацыю магчымасцей у яго было значна больш, чым у каго іншага.

Аднак жыццё больш багатае на сюрпрызы, чым мы часам думаем. Хтосьці з акружэння Кебіча, а мо і нехта з дэпутатаў параіў яму звярнуць увагу на іншую кандыдатуру. Звярнулі. І выбралі. Старшыней Белтэлерадыекампаіні стаў Аляксандр Сталяроў — загадчык сектара радыё і тэлебачання, якога я ўзяў на гэтую пасаду з Віцебскага абкама КПБ праз тагачаснага загадчыка ідэалагічнага аддзела ЦК КПБ Аркадзя Русецкага.

Я ж не паспеў вярнуцца ў ЦК КПБ. Нечакана для мяне ад імя Кебіча (бо мы з ім не сустракаліся і не мелі ніякай гаворкі) было прапанавана ўзначаліць Дзяржаўны камітэт па друку. Я, вядома, не супраціўляўся, бо, калі папраўдзе, прэса, кніга, выданне друкаванай прадукцыі былі знаёмы мне значна больш за тэлебачанне, якое я ўспрымаў выключна з экрана, а не знутры існуючых там праблем.

Не ведаю рэакцыі Генадзя Мікалаевіча на такі расклад усіх тутэйшых выбарчых спраў, бо ніколі, нават пасля яго вяртання з-за мяжы, мы не абмяркоўвалі гэтую тэму. А вось мае стасункі з ім не спыніліся з яго ад'ездам у Нью-Ёрк. Праўда, былі яны не надта частымі і цеснымі. Актывізаваліся тады, калі ён наважыўся вярнуцца ў Беларусь і клапаціўся пра адпаведныя яго здольнасцям і магчымасцям прапановы працаўладкавання.

Спачатку былі тэлефонныя размовы. Званіў ён. Аказалася, Генадзь Мікалаевіч

дастаткова добра ведаў расклад многіх нашых унутраных, у тым ліку кадравых, спраў. Вось і цікавіўся магчымасцю вярнуцца дамоў на адпаведную яго магчымасцям пасаду. Не раз давялося і мне ліставацца з ім, паведамляць пра магчымасці альбо немагчымасці станоўча вырашыць яго намеры адносна вяртання дахаты. Пасля ўнутранага абмеркавання розных варыянтаў я з выразнай пэўнасцю зразумеў, што найбольш прымальным з тутэйшага чыноўнага погляду будзе вяртанне Бураўкіна да добра вядомай яму тэлевізійнай справы, іншыя пасады па розных чыноўных меркаваннях яму зараз не падыходзілі. Бо і сапраўды, «смяртэльных сяброў» у яго тады яшчэ ой як хапала. Для больш глыбокага знаёмства з тагачаснымі патрабаваннямі да тэлебачання перадаў яму Палажэнне аб тэлерадыекампаіні.

А пасля з Міністэрства замежных спраў мне перадалі заклеены скотчам канверт з надпісам «А. І. Бутэвічу (асабіста)». Сваім выразным почыркам Генадзь Мікалаевіч пісаў:

«Дружа Анатолю! Атрымаў тваё пісьмо, праштудзіраваў "Палажэнне", хоць яно і часовае, і ўнутрана, здаецца, прыняў цвёрдае рашэнне. Хаця ўзрост ужо ў мяне той, што прывучае да абачлівасці і нясмеласці, але душа дыктуе адназначна: пара вяртацца дахаты. Паколькі на дзяржаўную (а тым больш радасную) сустрэчу я не разлічваю, то пасада кіраўніка Дзяржтэлерадыекампаіні мяне задавальняе. Яшчэ не выветрылася памяць пра славетную "спецыфіку", яшчэ засталіся людзі, з якімі спадзяюся знайсці ўзаемапаразуменне, і яшчэ засталіся нерэалізаванымі такія-сякія задумкі... Так што я хачу вярнуцца ў Мінск і, нягледзячы на ​​высокі дыпламатычны ранг, зноў кінуцца ў тэлевізійны вір. Гэта мае цвёрдае жаданне і рашэнне.

Аб чым я цябе папрашу? Каб ініцыятыва ішла ад цябе або калектыва (калі ж ад абодвух, — дык выдатна). Каб не было ўражання, што гэта я выпрошваю сабе пасаду. Не хацеў бы, каб усё выглядала і так, быццам я "выціскаю" ці "выжываю" А. Сталярова. Хай усё будзе па-добраму.

Калі я гатовы прыхаць? У канцы вясны ці летам. Але гэта ўжо, шчыра кажучы, дэталі, аб якіх мы заўсёды дамовімся.

Не хацеў бы, каб наша "пагадненне" займела шырокі розгалас, бо заўсёды знойдуцца старыя "смяртэльныя сябры". Але ў прыныце — на адпаведным узроўні — трэба ўсё вырашыць у самым пачатку года. Не хачу больш жыць у няпэўнасці.

Калі прапановы мае (і згода) прымаюцца, то папрасіў бы прытрымаць некаторыя кадравыя прызначэнні (напрыклад, "змену" Б. І. Сушкевічу, калі праўда, што ён пайшоў у прафесійныя парламентарыі)...

Пры нагодзе (а 4-га студзеня сюды з Мінска ляціць наш дыпламат М. Хвастоў) прышлі падрабязнае пісьмо з тваімі думкамі і планами.

Перадавай прывітанне сваім хатнім, а таксама службовым блізкім.

Паклон ад Юлі.

Яшчэ раз — з Новым годам!

Чакаю пісьма.

Цісну руку.

Генадзь.

28.XII.1992 г.»

Цікавы ліст. І зместам, і кантэкстам, што гісторыя дзіўным чынам здольна паўтарацца. Некалі, на пачатку ўсіх гэтых перыпетыяў нібыта «прасіцелем» на тэлебачанне быў я, а зараз (на той час маёй працы ў Міністэрстве інфармацыі) аб тэлебачанні просіць сам стваральнік

сённяшняга беларускага тэлебачання, чалавек з вялікім, але чамусьці незапатрабаваным, вопытам дзяржаўнай журналісцкай, грамадскай і проста чалавечай дзейнасці.

Не падтрымалі маё меркаванне наконт Белтэлерадыекампаіні і Бураўкіна. А вяртацца яму неўзабаве давялося рэальна. Вярнуўся. Нашы стасункі не перапыняліся. Разам шукалі адэкватныя ў тых абставінах магчымасці скарыстаць вопыт і здольнасці Генадзя Мікалаевіча. На жаль, нашых высілкаў хапіла толькі на тое, каб стаў ён намеснікам міністра культуры і друку. Адбылося гэта ў 1994 годзе (пастанова Савета Міністраў Беларусі ад 18 сакавіка 1994 года №166).

І што хачу падкрэсліць яшчэ. Генадзь Мікалаевіч, нягледзячы на ​​свой для мяне высокі статус паэта, на вопыт і здольнасці прафесійна рашаць многія дзяржаўныя і проста чалавечыя справы, заставаўся, калі можна так сказаць, прыкладным чыноўнікам, умеў і мог захоўваць усе пісанія і няпісанія правілы гэтай глабальнай чыноўнай гульні.

У звычайных нашых адносінах ён справядліва гаварыў мне «ты». А вось у афіцыйных размоўных і нават у пісьмовых скарыстоўваў выключна «вы».

Перадаючы мне для разгляду падрыхтаваныя ім паперы, ён 24 чэрвеня 1994 года пакінуў такую ​​запіску: *«Анатолю Іванавічу! Перадаю Вам матэрыялы на падрыхтоўцы Дагавора з Польшчай (дамова аб супрацоўніцтве з Міністэрствам культуры Польшчы. — А.Б.).*

Даруйце, што ў іх ёсць яшчэ мае памылкі і г. д., — пабачыце, як у нас рыхтуюцца такога ўзроўню дакументы, і спадзяюся, адчуеце, што такому малому міжнароднаму аддзелу, як зараз, многае проста не пад сілу (каб быў узровень)».

Генадзь Мікалаевіч ніколі не парушаў заведзенага рабочага парадку ў міністэрстве. Заўсёды паведамляў, дзе і чым займаецца і будзе займацца, куды трэба пайсці ці паехаць, што неабходна зрабіць сёння і заўтра. Бываў на ўсіх нашых унутраных пасяджэннях, планёрках і сходках. І хоць яму за ўсё яго чыноўнае жыццё гэта мо прыелася і сядзела ў пячонках, ніколі не прапускаў іх, не адседжаўся моўчкі. Але часам прарывалася і звычайнае чалавечае падсмейванне нашых не заўсёды «праведных» спраў і чыста чыноўных звычак. Здаралася, казаў аб гэтым пасля іх завяршэння. Было, што і паэтычны радок прабіваўся на гэты конт. Як вось гэта, напісанае ім (лісцік захоўваецца ў мяне) 1 жніўня 1994 года пасля планёркі ў Міністэрстве культуры і друку, дзе абмяркоўваліся розныя бягучыя справы дзейнасці сферы.

Наконт даклада аднаго з супрацоўнікаў міністэрства ён напісаў:

«Дакладаю вам адразу: Белвініл прыйшоў на базу. А яшчэ ў нас дахалеры Розных плёнак і паперы».

Ды неўзабаве праца на пасадзе намесніка міністра культуры і друку для Г. М. Бураўкіна закончылася: ён перайшоў хоць і на чыноўную, але больш высокую (і мо больш выніковую, як меркаваў ён сам) пасаду дарадчых віцэ-прэм'ера Беларусі Віктара Іосіфавіча Ганчара, а пасля ў часопіс «Вожык», дзе рэдактарам працаваў яго даўні сябар Валянцін Болтач.

Вось такія абставіны нашых некаторых стасункаў з неардынарнай асобай — Генадзем Мікалаевічам Бураўкіным. Іх, вядома, было нашмат больш — і фармальных, і нефармальных. Але на ўсё свой час, мо яшчэ і напішацца.

Анатолю БУТЭВІЧ

Вялікая паэзія і маленькі нюанс

Падчас напісання большасці сваіх рэцэнзій Пнярэдка даводзіцца адчуваць велізарную спакую падысці да разбору з клішаванай дыхатаміяй у заплечніку. Іншымі словамі, усё, што адкрываецца погляду, так і цягне, незалежна ад роду мастацтваў, раскідаць па двух пакойчыках: формы і зместу. Такія кіданні адбываюцца па прычыне чакання сутыкнення з выверанымі і комплекснымі арт-канструкцыямі, узаемадзеяннем з якімі папросту немагчыма ў іншых формах, акрамя метадычнага адслойвання касцяной структуры ад мышачнай.

Любы іншы падыход у выпадку з такімі гіпераб'ектамі пагражае крытычнаму разбору зваротам у піцу, але не са звычайнай трохкутна-сектарнай нарэзкай, а з надрэзамі ў выглядзе адвольных фігур і ў выпадкова выбраных месцах. Вядома, кавалак, выразаны з самага цэнтры, проста абавязаны аказацца самым смачным, але кантэкст піцы (гэта значыць, яе борцік) пры гэтым непазбежна знікне. Дарэчы, у інтэрнэт-крытыцы такі востры канцэнтраваны баль духу — цалкам распаўсюджаная з'ява: вольны фармат, не прывязаны да колькасці знакаў, дазваляе пладзіць сярод чытачоў сапраўдных атлантаў, якія, як праграмісты, могуць дазволіць сабе пакінуць на талерцы ад піцы гэтыя самыя борцікі (а часам і цэлыя кавалкі).

І як жа сумна па выніку адмаўляцца ад свайго абстрактнага формазмястоўнага падыходу-прадчування, калі аб'ект крытыкі аказваецца на некалькі парадкаў больш прымітыўным. Лоевыя пасноты неандэртальскага сінкрэтызму — вось тая рэальнасць, з якой неахвотна звыкаешся, калі існуеш у полі ўзаемаперасякальных сінепілюльных матрыц. І, паверце, з такога жыцця атрымліваецца той яшчэ самасны кіберпанк: чырвонапілюльны хайтэк свядомасці супраць пасіналага, якому пагражае распад на знакі-сімулякры, літаратурнага быцця. Той, каму давядзецца затрымацца ў цяперашнім культурным полі Беларусі на птушыных правах, будзе проста-такі вымушаны засцерагчы свае тонкія эстэтычныя мікрасхемы некалькімі пластамі ахоўнага двухдмуства і двухсвецця. Практыка рамантызму гэтыя хады ўжо даўным-даўно адпрацавала (цікава, а ці быў у гэтай плыні і сугучны з нашай культурнай сітуацыяй псіхалагічны падтэкст?), а значыць, здаецца, баяцца няма чаго. Самае галоўнае — пазначыць межы і казаць, казаць, казаць.

І тэзіс, які хочацца прагаварыць неадкладна, гучыць наступным чынам: рускамоўная вербальная культура як з'ява грамадская, а не індывідуальная, сёння не працуе. Пачынаючы з прытулку гэтага самага тэксту (і арт-перыёдыкі ў агульным) і заканчваючы суб'ектамі маіх далейшых слоў, паэтычнымі тэкстамі, — усё працягнута беларускай мовай, што, вядома ж, мае пад сабой даволі доўгую гісторыю, закопана ў якую на дадзены момант не мае сэнсу. А сэнс мае толькі адзін факт: рускамоўнай паэзіі (і пляцовак для яе прэзентацыі) у Беларусі бязбожна мала. Гаворка, зразумела, пра тое, што здабыла нейкую сацыяльную вагу, бо падполле нязменна кішыць невядомымі талентамі, якім няма куды сябе выплюнуць. Але нават нягледзячы на гэтую гістарычную несправядлівасць, часы вялікага савецкага кацялка, які бульбочка сам з сабою, усё ж паспелі разліць у талерку беларускай моўнай поліўкі моцнага паэтычнага рускамоўнага варыва. Пра адзін з такіх рэдкіх феноменаў і пойдзе зараз гаворка.

Колькі сябе памятаю, на літаратурных мерапрыемствах сярод шэрага як высакародна пабранзавельных, так і шапатліва-зеленаватых выступоўцаў раз за разам даводзілася назіраць адну і тую ж ільвінагрывую рускамоўную постаць, чыя дэкламацыя нагадвала загадкавую вакальна-рытмічную гульню на музычным інструменце свайго голасу. Гэтым паэтам быў Альбер... у сэнсе, Дзмітрый Строцаў. Аўтар унікальны для нашых

краёў тым, што яго тэксты не трапляюць пад модныя для сучаснасці заходнеўрапейскія каноны верша, бо, па вялікім рахунку, усе дэталі, на якія можна раскласці гэтыя вершы, лёгка адгадваюцца ў рускім авангардзе XX стагоддзя і асобных яго персаналіях (і нават у адной персаналіі беларускай нетрадыцыйнай паэзіі). У цэлым можна нават выказаць крамольную думку і паспрабаваць аднесці Строцава хутчэй да рускага паэтычнага пантэона, чым да беларускага. Але ўсяго адной просценькай метафарай можна з лёгкасцю патлумачыць каардынаты культурна-геаграфічнага дома паэта: Дзмітрый Строцаў — гэта Гары Потэр, які абраў свой Грыфіндор.

А падставай для ініцыяцыі гэтай размовы паслужыла выдадзеная летась пад эгідай «Мінскай школы» кніга «Большие стихи и маленькие поэмы». Хітрасць яе ў тым, што там няма ніводнага новага тэксту: гэта канцэптuallyна складзеная падборка з тэкстаў апошніх 30 гадоў, якія, калі не раздувацца лішнімі эпітэтамі, служыць меце прадставіць паэта як майстра вершаванага эпаса. Многія могуць ведаць Строцава як паэта-мінімаліста і афарыста, але бывала і так, што аўтар браўся за буйныя формы. У адным са сваіх выступленняў, падчас прэзентацыі гэтай кнігі, паэт тлумачыў паходжанне вялікіх вершаў, паэм і цыклаў патрэбай у падсумаванні пэўнага творчага перыяду. Такім чынам, можна вывесці, што на кожны перыяд малых і сярэдніх па памеры вершаў прыпадае ўсяго-нічога буйных. Па прычыне такога разрэджанага размеркавання кніга дае магчымасць сакумуліравацца эпічнай лініі аўтара ў агульны непаруўны кантэкст і гэтым самым дае нагоду не столькі для аналізу агульнага творчага метаду асобных тэкстаў, колькі для засяроджвання на іх цэласным прадстаўленні.

Адна з найбольш яркіх асацыяцый, якая запускае перад адукаваным чытачом працэс разгортвання паэтычнага генеалагічнага дрэва, гэта, несумненна, уплыў самага паслядоўнага рускага футурыста Веліміра Хлебнікава. Уплыў прасочваецца адразу на двух узроўнях: кантэкстуальна-вобразным і метамоўным. У вершах шмат прыроды, жывой і нежывой, але нясе яна пры гэтым не звыклы для рэалістычнага мастацкага метаду «фонавы» або, у крайнім выпадку, псіхалагічны сэнс, а замест гэтага адсылае да старажытнай першапачатковасці, у рамках яе, згодна з Бібіліяй, яшчэ да з'яўлення чалавека ўжо існаваў сфарміраваны свет. Сюжэты, у якія Строцаў апускае гэтую прыроду, уяўляюцца вялікім святам для ўсяго да- і нечалавечага, што таксама з'яўляецца характэрным для футурыстаў матывам. Паралель жа моўная заключаецца ў падобным з Хлебніковым прыныце канструавання свайёй непаўторнай рэальнасці: выпісаныя аўтарам вобразы не пастуююцца як вечная і незалежная ад верша дадзенасць, а нібы выходзячы з туману, ператвараюцца ў жыццё неадрыўна ад свайго «мацярынскага радка». Аднак у строцаўскага светастварэння ёсць акцэнт, які не дазваляе канструаванню рэальнасці канчэталова прыняць футурыстычныя законы ці, напрыклад, сюррэалістычныя.

У асобных выпадках спецыфіка светастварэння грунтуецца на паэтыцы рускага канцэптuallyзму, які, сярод многіх іншых, ставіць перад мовай задачу адчужанага агалення і каментавання навакольнай рэальнасці, пры гэтым далёка не заўсёды адмаўляючы сабе ў задавальненні замацаваць за аўтарам ролю Стваральніка. У выніку перад чытачом паўстае свет не толькі з падкрэсленай штучнасцю, але і са знарочыстым агаленнем сваіх «інструментаў» і «цаглін». «*Давай собіраць слова і строіць дом*» — характэрная цытата, якая тым больш дакладная і, як ні парадоксальна, адчужаная, чым больш яўна сфармуляваная. Постмадэрнісцкае ўспрыманне

свету, што лунала ў паветры ўсю другую палову XX стагоддзя, а ў некаторай ступені і зараз, ураўноўвае адну перад адной рэальнасці розных ступеней адчувальнасці. І гэта робіць тэкставае вымярэнне Дзмітрыя Строцава не менш рэальным, чым навакольная савецкая або беларуская рэальнасць. І гэта адсылае нас у самы пачатак тэксту. У якасці альтэрнатывы рамантычнага двухсвецця (і ўсім наступным мадэрнісцкім практыкам светавы знаходніцай опыты) і неандэртальскага сінкрэтызму паэт стварае жывы, са швамі і кавалкамі нітак, сінтэтычны арганізм, які сваім халодным вываратным антыпафасам ураўнаважвае самавысмеяную і самадыскрэдытаваную рэчаіснасць. Але пры выкарыстанні такога дэструктыўнага матэрыялу вельмі складана не страціць чалавечасць ў бясконцых калідорах ураўнаваных пакояў, а значыць, не абысціся без збавіцельнай крыніцы святла і цяпла.

Такой крыніцай для Строцава выступае зварот да рэлігіі, а менавіта яе метарэалістычная іпастань у выкананні Вольгі Седаковай і Леаніда Аранзона. Хоць чыста гістарычна метарэалізм быў свайго роду антаганістам канцэптuallyзму, на справе ён уяўляе сабой абагульняльную і прымірэнчую практыку. Практыку, якая перакладае дынамізм усялякіх дуальнасцей з трывожнага рэгістра ў рэгістр адзінамантаннай усяіснасці. Асноўнае дзеянне гэтага рэлігійнага элемента ў вершах паэта адбываецца пры зрашчэнні метафізікі і псіхалогіі, пры ўзяцці за абсалют «святасці» як адначасова і маральнай, і эстэтычнай катэгорыі. Аднак святасць хутчэй старазапаветная і славіць юродства, і такое свядомае пастульванне недасканаласці стварае свайго роду кампраміс паміж мадэрнісцкімі ідэаламі і постмадэрнісцкай крытыкай гэтых ідэалаў.

На старонках свайёй кнігі Дзмітрый Строцаў выступае ў дзвюх узаемадапаўняльных вывахах: у ролі бога ўласнай рэлігіі і свайго ж жраца. Гэтак жа і вершы: адначасова і святая пісанні, і малітвааслоўе, прыраўноўваюць сябе да свету і тут жа заклікаюць паверыць у метатэкставую метафізічную сутнасць. Аўтар нібы прысутнічае падчас бясконцага Страшнага судзілішча свайёй душы, на якім нікога, акрамя яго, няма і на які ён сам жа сябе і паклікаў. Адбываецца нараджэнне сапраўднага богачалавека, не абцяжаранага парадоксамі хрысціянства, згодна з якімі Ісус — сутнасць адначасова і боскага парадку, і напаўбоскага. У цэлым, уся жанрава-канцэптuallyная авантура са складаннем кнігі раскрываецца якраз у агаленні дэміургічнай сутнасці аўтара, у пазначэнні яе асаблівых рыс. У выпадку са Строцавым гэта роўнавялікая ўвага да таго, «што ёсць свет і «як ён ёсць, а таксама актыўны пошук схаваных унутрысвятельных сувязей, якія прасвечваюцца ў пунктах скрыжавання рознага роду моўных магістраляў.

***

А пасярод усяго прыўкраснаслоўя — нечаканы вынік: кніга «Большие стихи и маленькие поэмы» не спраўляецца са свайёй задачай. Ніякіх новых сэнсаў вершы ад такой рэкампліцы не знаходзяць, і найбольшую каштоўнасць зборнік уяўляе толькі для патэнцыйных літаратуразнаўцаў і даследчыкаў літаратуры, якім можа аднойчы захацецца разабрацца канкрэтна ў эпічных досведах Строцава. Назва, у прыныце, сваім падзелам вершаў і паэм гэтую немаланітнасць выдатна адлюстроўвае: роўна такім жа міжстаронкавым «і» тэксты дыстанцуюцца адзін ад аднаго і ўнутры кнігі, не звязаныя нічым, акрамя, уласна, аўтарскага голасу. Голасу, безумоўна, моцнага, але ў разрэзе канкрэтнай кнігі раздробненага на асобныя інтанацыі.

Аліна БЛІМ

За водарам кветкі

З часоў літаратурнага аб'яднання пры часопісе «Першацвет» уразіла Ілона Сцяцко — далікатны, сціплы чалавек і ўдумліва паэтэса. Вершы яе і тады вызначаліся інтэлектуальным складнікам, які пераважаў над пачуццёвым. Не расчаравала творчасць Ілоны і праз гады: летась у выдавецтве «Каўчэг» выйшлі яе вершы пад назвай «Меліса». «Мелісавыя вершы — гэта пераклад на словы майго адчування жыцця. Пераклад настолькі дакладны, наколькі магчыма замяніць літарамі сапраўдныя рухі, водар, дотыкі, гукі. Свет мой суб'ектыўны і прыгожы — у бясконцай рэальнасці і фантазіі адлюстроўваецца спалучэнне гармоніі і развіцця. Проста і звычайна. Мне цікава назіраць за ім, а часамі рабіць вершаваныя замалёўкі, разважаць і марыць. Так з'яўляюцца Мелісавыя мары», — распавядае аўтарка.

Уражвае любоў Ілоны да раслін. Згадваецца першы яе зборнік вершаў, таксама з кветкавай назвай — «Галінка язіну», які пабачыў свет у 1997 годзе пад вокладкай часопіса «Першацвет» у рубрыцы «Кніга ў нумары». «Меліса» складаецца з 12 раздзелаў, у межах якіх вершы аб'яднаны пэўнай ідэяй. Адметна, што кожны з раздзелаў пачынаецца вывай «свайёй» расліны, пад якой пададзены назвы па-лацінску і верх-эпіграф, які адначасова выступае і цалкам самадзятковым творам. Назвы на роднай мове — у канцы кнігі, пасля зместу.

Ілона Сцяцко — паэтэса «камерная». Любіць здзівіць чытача нечаканым арыгінальным сэнсам, паказаць яму свет праз тое акенца, аб наяўнасці якога ён нават не задумваўся. А яшчэ сагрэць душэўным атмасферным напамінам: «*Зіма —*

натхнёная пара, // рыфмуе крохкі снег. // І сіні цень ад ліхтара // бадзьяецца ў акне. // ...Зіма — яна п'яе спакой // у нелагічным сне // і запаволенай рукой // на "так" мяняе "не"».

Нечакана, але прыемна сустраць у вершах Ілоны рытмы, блізкія да народных. Шэраг твораў так і просіцца на музыку. Чытаючы іх, нават чуеш выкананне ў якасці песні: «*Неразумнаю вясною // Што зрабілася са мною? // Я хвалюся, сумую... // Любачка — смяецца: // Ой, ратуйся!.. // Не ўратуеш, не ўратуеш сэрца!*»

Шмат у вершах наватвораў, наяўнасць якіх сведчыць аб напружаным унутраным жыцці, высокіх энергіях творчасці Ілоны: «зпаднегавае», «сонцакрылы», «жыццямоўны» і іншыя.

Найбольш удалымі падаюцца вершы, якія загадваюць загадкі, прымушаюць

здумацца: чаму так, а не інакш? Што аўтар мела на ўвазе? «*Падступіўся цыркуль-жнівень // І ўвесь год распалавініў. // Кажаш — восьмым быць павінен? // Не, ён шосты адпяраша. // І напэўна, ён праўша. // Направа палова, налева палова — // Васьмёркаю жнівень нам дурыць галовы!*»

Лірычная гераіня, якая «прадзе прадзіва» гукавых, асацыятыўных, алюзіяных, сэнсавых і рытмічных сувязей, часта не выступае ў вершах як цэнтральная фігура, якая прамаўляе ад імя свайёй самасці «Я!». Яна схаваная за водарам, травінкай, пялёсткам кветкі. І праз гэта яшчэ больш хочацца разгледзець, зазірнуць у вочы, паспытаць магію «тагасвету», якой яна валодае і пераплаўляе ў простыя, усім зразумелыя словы.

Яна БУДОВІЧ

Класіка ў чаце

Беларускі выдавец Канстанцін Страўсаў, стваральнік праграмных прадуктаў для дзяцей і дарослых, IT-спецыяліст шырокага профілю, ментар, стартапер, удзельнік хакатонаў, выкладчык, зрабіў мультымедычны праект «Кніга-чат». Што гэта за ноу-хау, як чытаць класіку ў чаце і якія творы не ў фармаце праекта? Пра гэта і не толькі гутарым з аўтарам.

— Канстанцін, давайце пачнём з таго, як вы трапілі ў IT-сферу.

— У IT я прыйшоў, можна сказаць, у дзяцінстве, калі ў часопісе «Навука і жыццё» пачаў чытаць матэрыялы аб праграмаванні. Мне было цікава аналізаваць код прыведзеных у часопісе праграм і дадаваць у яго новыя магчымасці. Далей быў Ліцэй БДУ, фізічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Вывучаў камп'ютарнае мадэляванне фізічных працэсаў. У будучыні гэта спатрэбілася для стварэння ўласных праектаў.

Працоўны шлях пачаў у выдавецтве «Папурі». Спачатку быў сістэмным адміністратарам, вярстальшчыкам. Паралельна асвойваў паліграфію, вывучаў трохмерную графіку, відэамаантаж.

У 2001 годзе надрукавалі маю першую кнігу «Работа на камп'ютары: крок за крокам».

У 2010-м убачыў ролик аб праграме «Аліса ў краіне цудаў» для iPad. Гэта мяне ўразіла, і я зразумеў, што таксама магу ствараць такія рэчы.

Тады ўжо быў намеснікам дырэктара ў выдавецтве, але звольніўся і пачаў сваю справу. За час, які працую на сябе, прымаў удзел у стварэнні шматлікіх праектаў: ад простых кніг да мультымедычных парталаў і камп'ютарных гульняў. Лічу, што трэба рабіць сваю справу так, каб за яе не было сорамна.

— Што падштурхнула да стварэння праекта «Кніга-чат»?

— Разумею ролю класічнай літаратуры ў развіцці чалавека, асабліва моладзі. Дзеці розныя. І новае пакаленне ўжо не так ахвотна звяртаецца да папяровай прадукцыі, а аддае перавагу лёгкаму чытанню з экрана электроннага прыстасавання, асабліва калі з'яўляецца ўласны смартфон. Кліпавасць мыслення школьнікаў — праблема сучаснай адукацыі. Яе трэба вырашаць і выходзіць дзяцей на сур'ёзную літаратуру. Так і з'явілася ідэя праекта «Кніга-чат». Пачаў з «Рэвізора» Мікалая Гоголя. Натхнілі ўласныя дзеці, якіх хочацца выхаваць разумнымі людзьмі.

— З чаго пачалася праца? Хто дапамагаў?

— Працаваць над кнігай пачаў у 2018 годзе. Накідаў макет і паказаў сябру-мастаку. Ён паабяцаў намалюваць, але доўга думаў. Тады я заняўся электроннай версіяй.

У адукацыйным цэнтры, дзе выкладаю вэб-распрацоўку, пазнаёміўся са студэнткай дызайнерскага курса Кацярынай Іовец. Яна зрабіла ілюстрацыі. У якасці рэфэрэнса ўзялі работы вядомага рускага і савецкага графіка Дзмітрыя Кардоўскага. У пачатку ХХ стагоддзя яго актыўна друкавалі. Кацярына перамалявала каляровыя паштоўкі па «Рэвізоры» 1929 года. У пачатку кнігі яны вялікія, а на аватарках, адпаведна, меншыя.

З дызайнам вокладкі дапамагла Ксенія Карцель — прафесіянал, кіруе дызайн-студыяй.

Рэцэнзентам выступіла кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры класічнай філалогіі БДУ Вольга Пракапчук. Яна была адной з першых, хто ацаніў важнасць праекта, дапамагла з падрыхтоўкай каментарыяў і дадатковага матэрыялу, накіроўвала думкі ў патрэбным рэчышчы.

Кніга мае дзве версіі — класічны пераплёт на склейцы і эксперыментальны на спружыне. Эксперымент, дарэчы, удалы. Кніга зручная, яе можна як заўгодна раскрыць, пакласці... У гэтай версіі рэалізавана ідэя «эфект тэлефона»: вуглы закругленыя.

— Чаму фарматам прадстаўлення тэксту абраны чат і чаму ў гэты фармат уключаны п'есы?

— Драматургічны канон і форма інтэрнэт-перапіскі падобныя. Рэплікі персанажаў арганічна ўпляліся ў звыклую для сучаснікаў абалонку чату. Дынаміка з'яўлення персанажаў на сцэне падобна да далучэння новых карыстальнікаў у групавыя чаты.

Выбіраючы форму, спрабаваў некалькі стыляў. Telegram, напрыклад, візуальна падыходзіць, але тады кніга атрымліваецца нашмат таўсцейшай, а гэта мінус. Спыніўся на ўласным дызайне.

— Каго, акрамя сямікласнікаў, зацікавіць выданне?

— Настаўнікаў, акцёраў, рэжысёраў, літаратуразнаўцаў, даследчыкаў, дызайнераў, калекцыянераў... Думаю, усіх аматараў класікі. Дызайн і вёрстка дазваляюць рабіць пазнакі на палях, ператвараюць кнігу ў канспект ці нататнік.

Акрамя поўнага тэксту «Рэвізора» 1836 года, у зборніку ёсць каментарыі на шасці старонках з тлумачэннем

Фота прадстаўлена аўтарам.

Канстанцін Страўсаў.

устарэлых тэрмінаў, лісты аўтара, яго рэкамендацыі акцёрам, спіс тэкстаў і заданняў на ўважлівасць і кемлівасць, красворды, некалькі варыянтаў развязак.

— Цікава даведацца аб працэсе вытворчасці.

— Маёй выдавецкай лабараторыяй BookAAS быў распрацаваны спецыяльны сайт, які дазваляе хутка і эфектыўна рабіць вёрстку кніг-чатаў, разбіваць кантэнт па старонках, генерыраваць каментарыі, красворды і пратываваць.

Пасля афармлення з дызайнерам першай дзеі стала відавочна, што так падаваць інфармацыю эфектыўна. Але любая ідэя патрабуе праверкі. У якасці фокус-групы выбралі 30 чалавек, якім прапанавалі ацаніць чытанне ў выглядзе чату. Яны адзначылі зручнасць і лёгкасць пераходаў паміж рэплікамі, асабліваю візуальную гармонію тэксту.

Першая версія вёрсткі займала амаль 380 старонак. Давялося скарачаць — сціскаць карцінкі, падцягваць тэкст, для кожнай плашкі адлічваць свой памер, адлегласць...

Памер выдання — нейкі кампраміс паміж тэлефонам, планшэтам і кнігай. Спрабаваў зрабіць гарызантальны варыянт, але тады кніга зноў становіцца таўсцейшай.

Пытанніў па выбары шрыфту не было. Раздрукаваў некалькі варыянтаў — і адразу стала зразумела, што трэба. Пры выбары шрыфту важна ўлічваць узрост чытача і паперу, на якой кніга будзе друкавацца.

— Як распаўсюджаецца кніга?

— Актыўна рэкламую праект у сацыяльных сетках, прымаю ўдзел у разнастайных выстаўках, выступаю ў бібліятэках, школах, раскажваю журналістам... Кніга прадаецца ў некаторых крамах. Вырашаецца пытанне з кампаніяй Amazon, бо былі запыты з Вялікабрытаніі і ЗША. Прапануем кнігу ў якасці прызга на розных дзіцячых конкурсах. Хацелася б, каб мой «Рэвізор» з'явіўся ў навучальных установах Беларусі і Расіі.

— Што з электроннай версіяй?

— Зараз думаю, як дарабіць, палепшыць. З улікам досведу ведаю, што электронную кнігу лепш выпускаць не адразу, а даць час на распаўсюджванне папяровай.

Праграму для тэлефона трэба запусціць да Новага года, — якраз тады, калі сямікласнікі праходзяць «Рэвізора».

Распрацоўваю спецыяльную электронную пляцоўку ў выглядзе сайта, дзе можна будзе не толькі чытаць, але і абмяркоўваць твор, праходзіць тэсты, удзельнічаць у квэстах і конкурсах, гуляць і перапісвацца з персанажамі, а таксама дзяліцца сваімі дасягненнямі ў сацыяльных сетках. У электронным «Рэвізоры» хачу рэалізаваць такія ідэі, як «Адказы ў чаце Хлестакову», «Паразмаўляй у чаце з Гараднічым». Да гэтага неабходна далучыць філолагаў, якія будуць заўсёды на сувязі, будуць адказваць дзецям.

— Якія водгукі?

— Дзеці, якія ўжо маюць кнігу-чат, у захапленні. Прасяць: «А можна ўсю літаратуру так». Успрымаюць кнігу дзеці-дыслексікі. А адзін дарослы нават сказаў: «Калі б у мяне ў дзяцінстве былі такія падручнікі, то я б лепш вучыўся». Я гатовы ў лабараторыі правесці выдавецкі эксперымент з падручнікамі, зрабіць іх у выглядзе чату. Але не ўсё можна перакласці ў такі фармат. Проза, напрыклад, не падыходзіць.

— Чым плануеце заняцца пасля «Рэвізора»?

— Пакуль у планах серыі «Кніга-чат» 7 твораў класічнай літаратуры. Зараз распрацоўваецца алгарытм выпуску «Рамэа і Джульеты» Уільяма Шэкспіра. Гэта паэзія. А вершы вярстаць складаней. Кніга будзе на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай.

Далей зробім «Беспасажніцу» і «Навальніцу» Аляксандра Астроўскага, «Недаростка» Дзяніса Фанвізіна, «Карала Ліра» Уільяма Шэкспіра і «Тутэйшых» Янкі Купалы.

Гутарыў Зміцер АРЦЮХ

Як быць з «рыскам»?

Паказальны выпадак здарыўся аднойчы ў рэдактарскай практыцы, які пацвярджае, што рэдактару ўвесь час трэба вучыцца. Аўтар пазнавальнай нататкі пра небяспеку, якую тоіць у сабе недасыпанне, пісаў: «Рыск захворванняў і нават смерці рэзка ўзрастае, калі чалавек спіць менш за 6—7 гадзін у суткі». Я, вядома, зрабіў праўку *рыск* на *рызыка* і, як прынята паводле нормаў рэдактарскай этыкі, паказаў праведзенае змяненне аўтару. Але ён выявіўся падрыхтаваным да такога павароту падзей і заявіў, што і Слоўнік беларускай мовы, і Граматычны слоўнік назоўніка падае слова *рыск*.

Што было рабіць? Зразумела, правесці невялікае даследаванне. Назоўнік *рызыка* — даўно пазычаны (паводле Слоўніка межыхных слоў Аляксандра Булыкі, з італьянскай мовы праз польскую: *risico* → *ryzyko*). Ён гучыць натуральна ў творах беларускіх пісьменнікаў, напрыклад, у аповесцях «Дзікае паляванне караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча («Тады Раман, з *рызыкай* забіць караля, стрэлам трапіў зубру ў вока, і той паваліўся амаль побач з каралём») і «Гандлярка і паэт» Івана Шамякіна («Ёсць *рызыка* ў даверы да людзей, але і без даверу нельга ў такім змаганні»).

Адметна і тое, што ад назоўніка жаночага роду *рызыка* па той жа дэрывацыйнай мадэлі, што і ад назоўніка *практыка*, утварылася адметнае безэквівалентнае слова *рызыконт* (у рускай мове *рисковый человек*, бо да назоўніка мужчынскага роду *риск* фармант *-онт* не далучаецца). І гэтае слова жыве ў беларускай мове, не адчуваючы перашкод: «Ну хадзі, раз такі *рызыконт!*» (Вячаслаў Адамчык «Чужая бацькаўшчына»); «У малодсці я *рызыконтнік* быў!» (Андрэй Макаёнак «Зацюканы апостал»).

«А што ж са словам *рыск*, зафіксаваным у слоўніках?» — здзівіцца чытач. А гэта вузкаспецыяльнае марское слова, якое з'яўляецца прамым пазычаннем з рускай мовы, утворана ад дзеяслова *рыскаць* і мае значэнне «адхіленне судна ад курсу то ў адзін, то ў другі бок». Значыць, прапанова па замене слова *рыск* на *рызыку* была матываванай. Пацвердзіць ужыванне ў беларускіх тэкстах слоў *рыск* і *рыскаць* у адзначаных значэннях не ўдалося.

Але пошукі выявілі іншую праблему: у беларускіх тэкстах сустракаецца лексема *рыскаць* у значэннях, зафіксаваных у слоўніках рускай мовы. Наяўнасць некалькіх адпаведнікаў дзеяслову *рыскаць* фіксуецца ў Руска-беларускім слоўніку. І не было ніякай падставы пакідаць без праўкі наступныя сказы: «Па горадзе *рыскалі* [праўка: *гойсали*] жаўнеры ў пошуках схаваных скарбаў, рылі зямлю, катавалі мяшчан з-за гэтых скарбаў»; «І тут погляд ягоны, што шалёна *рыскаў* [праўка: *инарыў*] па прадметах, нібы яны, прадметы, былі ад пачатку хаўруснікамі Кармушкіна, — загнаны погляд ягоны ўпаў на кубак з гарбатай».

Беспадстаўныя пазычаны тэрміналагічных найменняў былі прыкметай беларускага савецкага тэрміназнаўства. Няма сумнення, што фіксацыя слоў *рыск* і *рыскаць* спрычынілася да ўзнікнення выяўленых вышэй памылак, бо аўтары часта не абцяжарваюць сябе зваротам да тлумачальнага слоўніка, а правяраюць наяўнасць у беларускай мове слова па арфаграфічных слоўніках. Падобнае адбылося і ў перакладзе верша Канстанціна Бальмонта на беларускую мову: «І не падумай, што дзве *ўліткі* ўзвлялі закідкі свае на «ўра»». Сапраўды, арфаграфічны слоўнік фіксуе назоўнік *ўлітка*, а тлумачальны падае значэнне з памёткай *спец*, г. зн. тэрміналагічнае: «Частка ўнутранага вуха, дзе знаходзіцца гукаўспрымальны апарат». Перакладзеныя радкі, такім чынам, патрабуюць перапрацоўкі з выкарыстаннем назоўніка *смоўж*.

І для аўтара, і для рэдактара зварот да тлумачальнага слоўніка — падстава з'яўлення ў друку якаснага тэксту, у якім усе лексічныя адзінкі маюць дакладнае значэнне або гэтае значэнне падказвае кантэкст.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Соф'я ШАХ

На спеўнай вышыні

Вянок тэртэаў

1
Ужо мая душа, нарэшыце, знае,
чаму за жніўнем верасень спяшае,
пасля — кастрычнік, потым лістапад...
Ужо душа ўсвядоміла, нарэшыце,
чаму ў вакольным родным белым свеце
затоены ўсталёўваецца лад.
Ужо душа спасцігла сэнс глыбокі,
адкуль тых вечных перамен вытокі,
што лучаць далягляд і высягляд.
І перш за ўсё, і перш за ўсё, напэўна,
чаму ўзнікае гэтакія змена:
чаму лістота ўвосень ападае.

2
Чаму лістота ўвосень ападае,
як бы яе з палёгкай адпускае,
без жалю адпускае ў свет галлё.
І пярхае лістота матылямі,
і шамаціць пужліва пад нагамі,
і шэпча штось нявечнае сваё.
І зноў, зноў узнімаецца чародкай,
пярэсіціць зрок увішнасьцю дрыготкай,
чырвоныць, жоўціць дзённае святло.
І падае, і высцілае дол,
і гасне на жыццё яе дазвол,
і карацеюць выцвілыя дні.

3
І карацеюць выцвілыя дні —
скрозь шэранькія ўсе, як ні зірні,
хоць на світанні, хоць перад змярканнем.
Чырвонага і жоўтага — няма,
шукаць блакітна-сіняга — дарма,
хіба што зелень жыта ў вочы гляне.
За шэрай блізкаю — гэтакія ж даль,
а высь — на ўзроўні позірку амаль,
і ў ёй таксама — шэранькае ззянне.
Душа так чуйна слухае ваколле
і ведае праз гэты мілы колер,
чаму вада ў рачуліцы халадзее.

4
Чаму вада ў рачуліцы халадзее,
а значыць, гэтаксама і шарэе,
а значыць, і цішыя спакваля...
Драбнеюць замаркочаныя хвалі,
адна адну як быццам перасталі
і падганяць... Знікаюць між былля.
У берагі не плешчуцца, не бюцца,
адна ў адной схаванца бы імкнуцца,
каб і зусім суцішыцца пасля...
Так ціха, так задумна і замкнёна,
так зразумела ўжо, чаму раптоўна
без птушак і паветра скрозь пусцее.

5
Без птушак і паветра скрозь пусцее,
без іх яно як быццам бы хварэе,
слабее і маркоціцца без іх.
Не ціўкае, не свішча, не клякоча,
і не кугукае, і не ракоча —
той шчэбет, цёхкат, гогат, сокат сціх.
Хіба што чарада варон ды галак
абрушыць крык спачатку на світанак,
пасля — на вечар, тым працяўшы слых...
Душа ой цяміць зноў-такі і тут,
чаму нямае раптам родны кут
і гэтулькі пакоры ў цішыні.

6
І гэтулькі пакоры ў цішыні,
што хоць ты сэрца ўласнае віні, —
яно само становіцца пакорай.
Як бы яна не ў цішы, а — у ім,
узрушаным, даверлівым такім,
запоўненым зямелаю прасторай.
І ўсе гады — усе да аднаго —
выразліва праходзяць праз яго,
але не робяцца яму апорай.

Яму таксама гэта ўжо вядома,
чаму зямля працята шэрай стомай,
чаму сінечу траціць-губіць неба.

7
Чаму сінечу траціць-губіць неба
і на зямлю бы пазірае слепа,
пазбаўленае гэткай пекнаты.
Яно як бы не ведае, не бачыць,
што гэты колер для зямелькі значыць,
для мілаты яе, для яснаты.
Усё, што мае формы і абрысы,
хаваяцца ў туман кудлата-шызы,
як бы няма самой і віднаты.
А тут яшчэ дажджы — ды зацяжыня,
скразная, неадступная стыхія —
і пакаянна вымакае глеба.

8
І пакаянна вымакае глеба,
і спакайнець няможна, хоць і трэба, —
не выпадае думаць пра спакой.
Дождж мерным шумам-пошумам
даводзіць,

што ўсё далей лагода адыходзіць,
што болей засланяецца слатой.
І што палі, лугі, дарогі, сцежкі
без пранікнёнай сонечнай усмешкі
спазнаюць хутка іншы ўжо настрой.
Калі за кропляй кропля — і стакроць,
калі цурок з цурком — у дол наскрозь,
ажно да самай недзе глыбіні...

9
Ажно да самай недзе глыбіні —
пад пні, камлі, сівыя камяні,
пад карані, каб скемілі і нетры,
чаму цяпля распешчаную плынь
перамагае ўпэўненая стынь
і гэтая зацятасць у паветры.
Чаму і там, дзе цноту доўжыць квет,
цяпер туман, бы нейкі звышсакрэт,
што ўсё ж не разгаданы, хоць і светлы...
Чаму... Чаму... Ды што тут гаварыць?!
Пара сабе і адкрыціць зрабіць:
таму што восені тады прасцей.

10
Таму што восені тады прасцей,
таму што ёй, чаканай, так лягчэй
майму спрыяць няўтомнаму імпульсу.
А ён шырокі — межаў не відаць,

а ён высокі — рэхам не дастаць,
а ён так рады восеньскаму свету!
Ён залатому верасню чуён,
яму кастрычнік — неймаверны плён,
а лістапад — о, дух па запавету!
Чым болей змрачнаты і нематы,
тым болей зручна восені тады
мяне ўздымаць да звонкіх слоўных дзей.

11
Мяне ўздымаць да звонкіх слоўных дзей
мкне і зіма разгуламі завей,
умее і вясна сакавікова.
А лету — удаецца не заўжды
з-за лішняй, можа, спёкі-душнаты,
з-за палкасці занадта прамяньвай.
Ах, сама восень-восенька мая
век знае, як яе чакаю я
усёй сваёй душою, пець гатовай.
І ведае майго натхнення ўздым,
і — Богу дзякаваць! —
скрозь помніць, чым
лягчэй трымаць на спеўнай вышыні.

12
Лягчэй трымаць на спеўнай вышыні,
калі ні штурхатні, ні мітусні,
ані турбот, ні клопатаў пабочных,
а толькі, — як раскоша ўсіх раскош, —
сугучны вецер ды суладны дождж,
туманны ранак, надвячорак змрочны.
І самы верны мне арывенцір —
хацінак дальніх шэранькі пунцір
і птаха ў небе вырыс відавочны.
О ўсюдыісны, міласэрны Божа,
як існасна тады спявацца можа, —
мая душа ўжо, здаецца, знае!

13
Ужо мая душа, нарэшыце, знае,
чаму лістота ўвосень ападае
і карацеюць выцвілыя дні...
Чаму вада ў рачуліцы халадзее,
без птушак і паветра скрозь пусцее
і гэтулькі пакоры ў цішыні...
Чаму сінечу траціць-губіць неба
і пакаянна вымакае глеба
ажно да самай недзе глыбіні...
Таму што восені тады прасцей
мяне ўздымаць да звонкіх слоўных
дзей,
лягчэй трымаць на спеўнай вышыні!

Максім МАШКІН

Det ligger i sakens natur¹

Jeg heter...
Gress som
Vokser på en høyde?²

Скрозь
Голле ніцай вярбы
Шукаю сябе.

Сонечныя праменні
Ад люстэрка...
Бруд у рацэ.

У спрадвечнай цемры
Карані дрэў.
Ты мяне чуеш?

Пах хлеба,
Калі на полі
Блукае паветра.

***
Язмін,
Калісьці дрэва.
Сёння ўспаміны.

***
Пчала,
Цудоўна глядзець на кветкі
Ля хаткі тваёй.

***
Гледзячы на калоссе,
Марыў пра мора
Гаспадар у полі.

***
Подых —
Паветра застыла
На строме.

***
Акунаю
Пячэнне ў каву,
Як мясяц у возера.

***
Параход,
Рассечаная вада
І душа.

***
Разьбярства па дрэве.
Кроў — смала,
Болям блішчыць.

***
У кнізе
Вершы размаўлялі
Шэптам восеньскага ліся.

***
Чую ў акне
Снегу хрусценне:
Сонца блукае.

***
У каміне
Жарты й размовы —
То вугалькі.

Мікалай МІНЧАНКА

Наша праўда

Цяпер сваю мы праўду маем,
Па гэтай праўдзе і жывём.
Зямлю чужую не чапаем,
Але сваю не аддаём.
О, колькі войнаў прашумела
Над родным краем за вякі.
Заўжды адважна, мужна, смела
Тут ваявалі землякі.
Яны жыццё любілі строга,
Бо працавалі без маны.
Суровая ў байцоў дарога,
Не ўсе вярталіся з вайны.
Удовы сеялі, аралі
І гадавалі дзетак тут.
Салдаты ў бітвах паміралі,
Каб вольны быў іх родны кут.

***
Ёсць вялікая праўда на свеце:
Справы нашы працягваюць
дзеці.

І кожнаму трэба прызнацца:
Ад праўды такой не схаванца.
Не схаванца нікому, ніколі
Ад сваёй, Богам суджанай,
долі.

Фота Кастуся Дробава.

¹ Гэта ў прыродзе, гэта натуральна.

² Я ёсць...

Трава, што
Расце на пагорку.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

У навагоднюю ноч

«Пасядзім, памаўчым з сябруком Маруком» — гэтыя радкі Алеся Письмянкова, прысвечаныя сябру, круціліся ў мяне ў галаве, калі мы сядзелі перад тэлевізарам за ўстаўленым стравамі і напоямі сталом у маёй гарадской кватэры з Антонавічам, як я зазвычай называю Марука, і сустракалі Новы год.

Письмянкова ўжо не было з намі не толькі за сталом, але і ў зямным жыцці, і яго сыход яшчэ больш зблізіў нас з Валодзем, бо страту сябра мы перажывалі балюча. Асабліва Марук. Яго з Алесем звязвала сяброўства яшчэ са студэнцкіх гадоў. Яно было настолькі моцным, што ўявіць сваё жыццё адзін без аднаго яны не маглі ні пры якіх абставінах. І тое, што ў гэтае сваё кола ўключылі і мяне з падачы Алеся, я ўспрымаў як найвышэйшую жыццёвую ўзнагароду.

Неяк Антонавіч патэлефанаваў мне і раптам задаў нечаканае пытанне:

— Ці можна ў цябе пажыць некалькі дзён?

Хоць, шчыра кажучы, у маёй «палутарцы» (двухпакаёўцы старога тыпу) лішніх метраў яўна не было, адмовіць сябру не мог. Што стала прычынай гэтай просьбы, не пытаўся, а проста папрасіў жонку пасцяліць нам у большым пакоі, а для Валодзі пакінуць меншы.

— Ты не хвалойся, гэта ўсяго на пару дзён, — крыху заікаючыся, сказаў з парога Марук. — У мяне ёсць дзе жыць. Вось разбярэся з усім і пераеду.

Я ведаў пра гэтыя яго акалічнасці, але ніколі не ўмешваўся ў ход падзей ні словам, ні парадамі. Добра памятаю, як Алесь раскаваў, што аднойчы паспрабаваў пагаварыць з сябром пра яго асабістае жыццё.

Моўчкі выслушаў тады Марук Алеся, а потым ціха вымавіў:

— Прабач, браток, у сваім жыцці сам разбярэся.

Але ў тую навагоднюю ноч Антонавіч быў надзвычай шчыры, і я пра многае даведаўся: чым ён жыў, што і каго любіў, як змагаўся з хваробай, якая напаткала з дзяцінства. Па сутнасці, усе яго дзіцячыя гады прайшлі па бальніцах і санаторыях.

Было што выпіць і закусіць: жонка, збіраючыся на навагодняе дзяжурства, накруціла нам шчодры стол, але я бачыў, што не гэтае застолле разгаварыла звычайна нешматслоўнага Марука. Адчуваў яго душэўны боль, яго адзіноту, бо сам не раз перажываў падобныя пачуцці.

Увогуле, Антонавіч быў досыць закрыты чалавек. Але глыбіня разваг пра жыццё, чалавечы досвед адчуваліся ў вершах. Першая выбраная прафесія пасля бібліятэчнага тэхнікума назавяса дадучыла яго да кнігі. Начытанасці Марука мог бы пазайздросціць любы прафесійны літаратуразнаўца.

Ён вельмі любіў сваю дачку. Нейкай незвычайнай, маўклівай і пяшчотнай любоўю. Дзякуй Богу, яна ў яго цяжкія моманты шчодро адплаціла тым жа пачуццём.

І яшчэ. Мы не раз ездзілі разам у Калодзішчы да яго сястры Олі. І з сястрой яго адналі шчыра і ціха любіў.

Усе пачуцці Валодзі выглядалі ціхімі і нават сарамлівымі. Толькі аднойчы я бачыў яго раздражнёным, абураным і гнеўным. Тычылася гэта аднаго нашага калега, яго здрадлівага і ганебнага ўчынку. Прычым словы, сказаныя горача і гучна, былі прамой адрасату проста ў вочы.

Пра што толькі мы ні гаварылі ў тую навагоднюю ноч! Мне было трывожна і часам скрушна, бо бачыў, што ў Валодзевай душы

спее нейкая трагедыя, нейкае гора. Але ж хіба можна знайсці словы, каб вызваліць яе, тую іншую душу, ад пакут і згрызот?..

Гадзіны ўгры мы выйшлі на вуліцу. У суседніх дамах святліліся вокны, паўсюль узрываўся петарды. Доўга ўглядваўся Антонавіч у адно акно, шукаючы нібыта нейкага адказу. З-за фіранкі паказалася рука і знікла. Я ні пра што не пытаўся. Бо пра што пытацца, калі ў чалавека ёсць свая заповітная таямніца. Тую таямніцу імкнуліся разгадаць многія, але я добра памятаю, што мне як заповіт перадаў Алесь Письмянкоў: «Памятай Валодзевай словы: "Са сваім жыццём я сам разбярэся..."».

Пад раніцу мы разышліся па пакоях. Спалі нядоўга. Зноў быў стол, ціхае сумоўе. Валодзя піў і еў мала, некуды настрайваўся ісці. Я праводзіў яго да метро. Праходзячы міма будынка лазні, Марук раптам прапанаваў зазірнуць у буфет, куды мы часам разам з Письмянковым заглядвалі па дарозе, каб выпіць па куфлю піва. Я здзівіўся, бо толькі ж ад стала, дзе ўсяго хапала: і выпіўкі, і закускі. Заспаная буфетчыца падала два маленькія кілішкі з гарэлкай і па бутэрбродзе з селядцом.

— Памянем Алеся, — сказаў ціха Марук.

Моўчкі выпілі.

Потым у нас з Маруком было нямаля розных сустрэч і гутарак. Але да таго, пра што мы гаварылі ў тую навагоднюю ноч, болей не звярталіся.

Я патэлефанаваў яму неяк увечары, бо нешта не бачыліся і не чуліся дні два. Голас у тэлефоннай трубцы быў перарывісты, хваравіты.

— Прыязджала «хуткая», зрабілі ўкол. Сазвонімся пазней.

Гэта была наша апошняя размова. У той жа вечар яго не стала.

Недзе там яны цяпер разам: Письмянкоў і Марук. А тут іх так не хапае...

Жэўжык-верабейка

Заканчваўся рабочы дзень. Я толькі што прыехаў з камандзіроўкі ў суседні Расонск раён, дзе рабўў рэпартаж пра чарговую сельскагаспадарчую кампанію, перадаў «па правадах» стужку ў Мінск і ўжо рыхтаваўся ісці дадому, як на карпункце раздаўся тэлефонны званок. Браць слухаўку не хацелася, але прывычка да адказнасці пераважыла, тым больш што званкі былі працягла-настойлівыя.

— Навум, гэта Федзюковіч! — пачуў незнаёмы голас. — Я тут у вас на выступленні па бюро прапаганды. Зараз воль засяліўся ў гасцініцу. Можна, зойдзеш?

«Толькі воль гэтага мне не хапала!» — падумаў я. Стомлены пасля дарогі і мантажу стужкі, напаяталодны, хацеў хутчэй пайсці дадому. Бо кожны раз, калі сталічныя пісьменнікі прыязджалі да нас у горад, звычайна завядзёнкай было, што мы, правінцыялы, сустракалі іх з пачастункамі. Прычым не заўсёды ініцыятыва ішла ад гасцей. Так, можна было заручыцца пэўнай падтрымкай, завесці больш блізкае знаёмства. Але былі і такія заезджыя «мэтры», якія спадыяваліся на «халяву» — дармавую выпіўку і закуску.

Таму званок Федзюковіча я чамусьці ўспрыняў як праяву менавіта такой звычкі.

— Не магу, — суха адказаў. — Сёння іншыя планы.

— Навум, ты не думай, — загаварыў у адказ Федзюковіч. — У мяне ўсё ёсць: пляшка, закусь. Ад цябе нічога не трэба. Проста прыходзь, пагамонім. Сумна мне аднаму.

Мне стала някавата і сорамна за свой тон і адмову, бо якраз Мікола Федзюковіч быў адным з першых сталічных пісьменнікаў, які звярнуў увагу на мае паэтычныя спробы. Спачатку адабраў вершы для падборкі ў «Чырвонай змене», згадаў у аглядае творчасці маладых, а праз пэўны час я пачуў свае вершы ў яго праграме на радыё, дзе ён знаёміў з новымі імёнамі ў беларускай літаратуры.

Гасцініца была зусім побач з карпунктам, літаральна праз дарогу, і ўжо праз пятнаццаць хвілін я стукаўся ў нумар, куды засяліўся паэт.

Дарэчы, сённяшнія пакаленні літаратараў слаба ўяўляюць, што такое выступленні «па лініі бюро прапаганды». Такое бюро існавала пры тагачасным Саюзе пісьменнікаў. Кожны сябар Саюза мог атрымаць пуцёўку на выступленні перад працоўнымі калектывамі, камандзіроўку, а пасля паездкі атрымаць даволі прыстойны ганарар. Рэч у тым, што ў той час на прадпрыемствах і ў арганізацыях былі грошы на «культурна-масавую работу». Тыя па папярэдніх дамоўленасцях мелі магчымасць пералічваць іх на рахунак Саюза, а ўжо Саюз аплачваў выступленні ўдзельнікам паездак. На жаль, на пачатку дзевянастых гэтая «лафа» закончылася і я не паспеў пакарыстацца такім дадатковым заробкам.

За сціплым застоллем час пралятаў хутка. Мікола раскаваў пра сваю вучобу ў Маскоўскім літаратурным інстытуце, пра калег па творчасці. Прычым не апускаўся, як некаторыя, да плёткаў пра іх асабістае жыццё, не дзяліўся зайздасцю да больш паспяхоўных. Гаварыў пра мае вершы прама і адкрыта. І мне было прыемна, што ён прызнаваў ува мне калегу, што сачыў за маімі публікацыямі, першымі кнігамі.

Пляшка віна была распітая, сціпная закусь скончылася. Мікола заварыў чай і сказаў: «Хочаш, пачытаю табе новыя вершы?»

І, не дачакаўшыся адказу, стаў дэкламаваць.

Я і зараз памятаю некаторыя радкі:

*Жэўжык-верабейка,
Дзе цяпер начуеш,
Дзе твая сямейка,
З кім цяпер гаруеш?*

Прачытаўшы гучным голасам гэтыя радкі, ён раптам... заплакаў. Так шчыра, па-дзіцячы, што я не адразу зразумеў, ці то гэта яму так стала шкада бедную птушачку, ці ён сумуе па ўласным лёсе, які складваўся (я ведаў) не надта ўдала.

Потым доўга згадаў гэтыя радкі і шчырыя слёзы Міколы.

Аднойчы, праз некалькі гадоў, уключыўшы радыё, пачуў знаёмы голас, напоўнены магіяй натуральнай паэзіі. У канцы дыктар агучыў: «Вы слухалі вершы Міколы Федзюковіча ў выкананні аўтара». Я адразу знайшоў тэлефон Міколы ў пісьменніцкім даведніку і набраў нумар.

— Мікола, гэта Навум. Толькі што паслухаў твае вершы. Віншую! Я пад уражаннем!

— Навум, праўда? — Голас у Міколы задрыжаў. — А мне зараз мала тэлефануюць. І маці не стала. Адзін я.

Мы перамовіліся яшчэ парай фраз, за дакладны змест якіх я зараз не паручуся. Гэта была наша апошняя гаворка.

А Мікола застаўся ў маёй памяці як выдатны паэт, як той жэўжык-верабейка, якога ён аднойчы пашкадаваў.

З чыстай крыніцы

Мы ехалі ў Мінск на новай Міхасэвай машыне. Зусім нядаўна купіў ён гэтую «шасцірку» — тагачасны прадмет зайздасці аўтамагараў. Каб набыць такую машыну, трэба было або мець блат, або доўга стаць на чарзе. Паколькі Міхасэ да таго, як перайсці ў газету, быў начальнікам змены на вытворчым аб'яднанні «Палімір», то адной з прывілей у дадзеным выпадку паспеў скарыстацца. Затое хімічна вытворчасць, як лічыў і сам Барэйша, справакавала яго цяжкую хваробу.

Міхасэ Барэйша... Цікавым было наша знаёмства. Я тады працаваў у полацкай газеце. Аднойчы ў кабінет завітаў высокі чарнявы хлопец у марской форме. Ён прынёс стос акуратна напісаных ад рукі вершаў. Атрымалася, што мяне паклікалі да рэдактара, і пагаварыць толкам з наведвальнікам не давялося. Я паспеў толькі

сказаць, каб ён пакінуў вершы. Вярнуўшыся, глянуў на прынесеныя лісткі, адклаў у папку для падрыхтоўкі літстаронкі.

А калі праз тыдзень стаў учытвацца ў вершы, не знайшоў ні імя, ні прозвішча аўтара, ні нейкіх іншых звестак пра яго. Вершы былі вучнёўскія, але адчувалася, што ёсць пэўнае паэтычнае бачанне, шчырасць.

Так амаль два гады адляжалі гэтыя вершы ў папцы, пакуль аднойчы, ужо ў Наваполацку, куды я пераехаў на працу, на пасяджэнні літаб'яднання «Крыніцы» не ўбачыў таго юнака. Міхасэ Барэйша вярнуўся пасля машыны на флорце ў горад, на той жа хімкабінат, дзе пачынаў сваю працоўную дзейнасць.

Хімкабінатам у горадзе называлі вытворчае аб'яднанне «Палімір», куды мяне запрасілі рэдагаваць мясцовае радыё-вяшчальне.

Ідучы праз прахадную са змены, Міхасэ нярэдка забягаў у мой маленькі кабінет са студыяй, і мы падоўгу гаварылі, дзліліся ўражаннямі пра працытанае. Ён паказваў новыя вершы і апаваданні.

...Міхасэ вёў машыну ўмела, у яго дужых руках руль здаваўся маленькім, ледзь не цацачным. Прыёмнік не ўключалі, і толькі шоргат колаў па асфальце быў фонам нашай размовы. Мы ехалі здаваць дакументы на прыём у Саюз пісьменнікаў. У Міхасэ толькі што выйшла кніга прозы «Крыніца, чыстая вадзіца», я чакаў сваю другую кніжку «Брама».

— Давай заедзем у лес, перакусім, — прапанаваў Міхасэ, — часу яшчэ багата.

У ранішнім лесе было хораша. Пахла свежай ігліцай, першымі вясновымі кветкамі. Міхасэ спрытна расклаў на капоце свой сціплы сняданак — два вараныя яйкі, бутэрброды з каўбасой і сырам, тэрмас з чаем.

— Ведаеш, ціск замучыў. Ныркы. Кожны год цяпер ратуюся паездкай на курорт у Туркменістан. Трэба сухое гарачае паветра, крынічная вада...

Здавалася, што гэта ў яго ўсё пройдзе. Статны прыгажун з чорнай густой барадой і вялікімі вачыма, цікавы суразмоўца... Жанчыны проста млелі ад яго. Міхасэ закончыў завочна факультэт журналістыкі, перайшоў працаваць у маю вышнюю газету, стаў намеснікам рэдактара. Добрая кватэра ў Наваполацку, дружная сям'я, сябры-літаратары... Ніхто не мог уявіць, што пасля працяглай хваробы яго не стане.

Дакументы тады мы здалі, Міхасэ прынялі ў Саюз, мой прыём адклалі да выхаду кнігі. Памятаю, Міхасэ было нават крыху няёмка. Але я, хоць мяне гэта і закранула, пастараўся супакоіць, бо віны Барэйшы тут ніякай не было.

Пачынаючы з «Паліміра» ў нас склаліся сяброўскія адносіны. Мы шмат дзе бывалі разам, ён не раз заходзіў да мяне ў госці. Мая малая Оля баялася чорнай барады і называла яго «Дзеда Бо»... Але мне было нязвыкла, што ён, выцягнуўшы мяне на шчырую размову, не заўсёды адкрываўся сам. І часам гэта напружвала, і ў нечым я стаў аддалацца. Міхасэ з-за гэтага перажываў, пра што я даведаўся, прачытаўшы яго пасмяротныя запісы. Але выгляду не падаваў, і мы па-ранейшаму мелі прыязныя добрыя стасункі. Я і цяпер адчуваю шкадаванне, што не разгледзеў тое яго пачуццё як след, што ўпусціў магчымасць стаць яшчэ бліжэй.

Міхасэ прыйшоў да разумення прыналежнасці да роднага слова не адразу, у многім паўплывала на яго станаўленне (як, зрэшты, не толькі яго аднаго) наша творчая суполка — літаб'яднанне «Крыніцы». Залаты быў час, калі ў самым інтэрнацыянальным горадзе з'явілася столькі маладых цікавых творцаў, адданных беларускай справе.

Сярод іх быў і Міхасэ Барэйша, і яго крыніцы — з самай чыстай і незамутнёнай прыдзвінскай вады.

Два «К» беларускай літаратуры

Хоць Якуб Колас і Уладзімір Караткевіч належалі да розных пакаленняў, іх па жыцці звязвала шмат. Сімвалічна, што малады паэт Караткевіч дэбютаваў у беларускай літаратуры вершам, прысвечаным менавіта Якубу Коласу:

Пясняр наш, пісьменнік вялікі,
У змрочныя злыя гады
Ты быў нашым шчырым музыкай,
Ты нас пазбаўляў ад нуды.
Спяваў нам аб нашай свабодзе,
Каб цвёрда, упэўнена йшлі.
Аб жудасным лёсе народа,
Аб новай жаданай зямлі.
Бацькоў нашых зваў да змагання,
Да моцных, узрушаных сіл,
Да сілы вялікай паўстання,
Да косаў, да стрэльб і да віл.
Народнай чужою мовай
Чужоўныя песні ты пеў.
За новае вольнае слова
У каменных турмах сядзеў.
Зваліліся цяжкія пумы,
Пазбывся кайданай народ
І разам з народам раскутым
Ты рушыў у новы паход...

Верш быў надрукаваны ў раённай аршанскай газеце ў 1951 годзе. Прыкладна ў той самы час бяруць свой пачатак і асабістыя стасункі паэтаў. Падчас навучання на філалагічным факультэце Кіеўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнка Уладзімір Караткевіч звярнуўся да Якуба Коласа з просьбай даць ацэнку яго творчасці. Ліст маладога аўтара-пачаткоўца Якуб Колас беражліва захаваў у сваім асабістым архіве:

«Канстанцін Міхайлавіч! Выбачайце за тое, што аднімаю ў вас каштоўны час. Магчыма, што за гэтай жа справай я павінны быў звярнуцца ў кабінет маладога аўтара, але тут справа ў тым, што мне трэба не тое, каб заўважылі асобныя недахопы, а каб ацанілі наогул усё. З маленькага я прывык лічыць Вас прыкладам і таму звяртаюся да вас і ні да каго больш. Калі знойдзеце магчымасць — напішыце мне, ці варта мне прадоўжваць. Да гэтага часу я надрукаваў некалькі вершаў і крытычныя нарысы аб творчасці Янкі Брыля ў часопісе «Савецкая Украіна». Астатняе я чытаў людзям. Адні лаюць, іншыя хваляць,

з фанды Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Якуб Колас сярод удзельнікаў VI Рэспубліканскай нарады маладых пісьменнікаў. Уладзімір Караткевіч стаіць другі злева, 1955 г.

але мне ўсё здаецца, што гэта не тое. Вучыўся я зараз у Кіеве ва ўніверсітэце, а жыў у Оршы. Летам шмат часу хаджу на Беларусь. Вось толькі што павярнуўся з Вязынікі і зараз шкадую толькі аб тым, што не давядзецца мне быць на гадавіну Купалы. У канцы лета паеду на Палессе. Казкі, якія ў шчытку стаяць першымі, не выдуманыя. Я іх толькі вельмі моцна і, здаецца, няўдала абрабіў. Але іншага й нельга было зрабіць, бо першыя дзве чуў я ад свайго дзеда яшчэ да вайны, не памятаў нічога, акрамя сюжэту і асобных выказаў, «Надзвычайную котку», «Мужыка і дзіва», «Аўтуха-дамоўніка» пашырыў з двух-трох сказаў. «Пятра разбойніка» пачуў у Рагачове ад рыбака Ганцоўскага, які мне сказаў яе «на слух» (я яму расказаў казку «аб двух вялікіх грэшніках» з Некрасава, падобную да гэтай). Казак у мяне ёсць яшчэ з паўсотні, дзесятак песен і іншае. «Вобразы казак» нарадзіліся з павер'яў, асобных фрагментаў казкі. Чаму толькі не намагаюцца фалькларысты запісаць усё гэта. Яно ці перад новымі інтарэсамі адступае.

Вершы кепскія, хоць я пісаў спачатку толькі іх. Прыкладу нават два вершы па-руску, гэта з ранніх. «Ваўкалак» — гэта

з падання аб разбойніку, які мог перакідацца ваўком і ў якога калісь пані забілі бацьку і матку. Апавядання шлю два. Калі ласка, прышліце свой вырак. Яшчэ раз прашу прабацьчэння. Ул. Караткевіч».

Разам з лістом Караткевіч даслаў Якубу Коласу свой сшытак фальклорных запісаў «Казкі і легенды маёй радзімы». Цікава, што падчас навучання ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі Якуб Колас таксама рабіў фальклорныя запісы і, так як і Караткевіч, апрацоўваў народныя казкі. Напэўна, у асобе класіка беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч шукаў родную душу, шукаў таго, каму гэта блізка, цікава, хто абавязкова яго зразумее. І не памыліўся, бо Якуб Колас заўсёды з бацькоўскай любоўю і клопатам ставіўся да маладых аўтараў, быў настаўнікам і дарадцам для многіх пачынаючых беларускіх пісьменнікаў.

У 1952 годзе, калі шырока адзначаўся юбілей Якуба Коласа, Караткевіч не мог не павіншаваць любімага паэта. Яго віншавальны ліст таксама захоўваецца ў асабістым архіве Якуба Коласа:

«Дзень добры, Канстанцін Міхайлавіч! У дзень Вашага сямідзесяцігоддзя дзякую

Вас за тое, што вы існуеце на зямлі, што ў мінуты вялікага шчасця думаеце аб Вас, што ў мінуты калі вельмі і вельмі цяжка — зноў такі звяртаецеся да Ваших вершаў і паэм, бясконца набіраючыся ад іх сілы. Наўрад ці Вы самі уяўляеце, як уяўляюць гэта ваши чытачы, што Вы для Беларусі, чым бы мы з'яўляліся без Вас і Купалы. Купала быў моцны сваёй тугою на Радзіме, Вы — ўпэўненай верай у яе, спакойнай любоўю да яе. Жадаю Вам доўгіх-доўгіх год жыцця, вялікіх сіл для вялікай працы на яе карысць. Вы зрабілі першы і вялікі крок на шляху да нашай мэты, дзякуй вам за гэта, добры Вы чалавек.

Тое, што Вы пасялі — не знікае і людзі, выхаваныя Вамі, цвёрдай хадай пойдучы на гэтым шляху і справы Вашай не згубяць. Ул. Караткевіч».

Уладзімір Караткевіч годна пайшоў па сцяжынцы, закладзенай класікамі, пакінуў яркі след у гісторыі беларускай літаратуры.

У фанды Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа захоўваецца адзін з многіх фотаздымкаў, дзе можна ўбачыць пісьменнікаў разам: Якуб Колас з гасцямі і ўдзельнікамі VI Рэспубліканскай нарады маладых пісьменнікаў, якая праводзілася ў 1955 годзе, акурат за класікам стаіць Уладзімір Караткевіч.

Добрыя адносіны ў Караткевіча склаліся не толькі з Якубам Коласам, але і з яго старэйшым сынам Данілам Канстанцінавічам Міцкевічам. У сямейным архіве сына класіка захоўваюцца некалькі кніг з дарчымі надпісамі юбіляра, як напамін аб сяброўстве, пранесеным праз гады. Так, на асобніку «Чорны замак Альшанскі» аўтар пакінуў наступны дарчы надпіс: «Дарагому другу Данілу Канстанцінавічу Міцкевічу — з любоўю. Ул. Караткевіч. 6 лютага 84 г.». На першым томе выбраных твораў Уладзімір Караткевіч напісаў свайму сябру і яго жонцы: «Мільям Даніле Канстанцінавічу і Але Міцкевічам на знак бязмернай павагі, якая роўная хаця-б павазе да іхняга бацькі. Ул. Караткевіч. 11 лютага 81 г.».

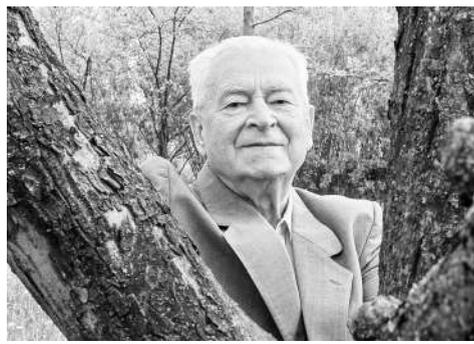
Няхай павага і любоў да творчасці абодвух пісьменнікаў перадаецца кожнаму новаму пакаленню беларусаў.

Васіліна МІЦКЕВІЧ

Імкненне сказаць заповітнае

Нядаўна ў Беластоку не стала найстарэйшага беларускага паэта Віктара Шведа, майго даўняга сябра, шчырага і добразычлівага чалавека, з якім сябравалі больш за 30 гадоў. Віктару Шведу і яго творчасці я прысвяціў сваю кнігу «Мора Віктара Шведа», якая пабачыла свет у мінскім выдавецтве «Кнігазбор» у 2015 годзе.

Мора — гэта родная вёска Віктара Шведа на Беласточчыне. Гадоў дзесяць таму мы трымалі ў руках яго прыгожую і шчырую кнігу вершаў «Адпльваем з Мора». Ужо тады паэт пісаў, што амаль усё яго сваякі з роднай вёскі Мора адплылі ў іншы свет, а цяпер наступае яго чарга. Я напісаў артыкул пра той зборнік вершаў і назваў яго «Адпльваць з Мора яшчэ рана». Ды куды адпльваць, калі наперадзе ў яго было шмат спраў, планаў, літаратурных задумаў і адкрыццяў. Эрнэст Хэмінгуэй некалі напісаў праявічны твор «Стары чалавек і мора». Калі б сёння жыў прадзядуля Хэмінгуэй і калі б ён сваё апавяданне прысвяціў Віктару Шведу, то назваў бы яго не інакш як, магчыма, «Малады чалавек і Мора». Бо Віктар Швед тады, нягледзячы на свае дзевяць дзясяткаў гадоў, заўсёды адчуваў сябе маладым, прыгожым, шчаслівым, натхнёным, што нам, маладзейшым літаратарам, заставалася толькі яму пазайздросціць, браць з яго прыклад, вучыцца літаратуры і аптымізму. А роднае Мора па-ранейшаму натхняла яго на новыя творы, вяртала ў маленства і юнацтва, якія не давалі старэць і падаць духам. Вось такі быў ён, Віктар Швед, наш паэт з Беластока.

Віктар Швед.

А яшчэ ў любых абставінах заставаўся шчырым беларусам. Пра гэта адкрыта і публічна сказаў ажно ў 1957 годзе, калі ў беларускім тыднёвіку «Ніва» (Беласток) апублікаваў свой першы верш «Я — беларус». А потым пра тое, што ён — беларус, што мова наша беларуская, што мы павінны гэтым ганарыцца, паэт піша ў кожным сваім паэтычным зборніку. Нацыянальная тэма скразной лініяй праходзіць праз усю творчасць Віктара Шведа:

Мы жыць не хочам у няволі.
І беларускй роднай мовы
Не адчураем ніколі.
Памерці за яе гатовы...

Паэзіі Віктара Шведа ўласцівы аптымізм. Не бяздумны, як, скажам, у вядомага героя вальтэраўскай аповесці «Кандыд» Пангласа з яго філасофіяй «Усё, што на свеце ні робіцца — на лепшае», а жыццёва дзейны. І таму нам блізка і зразумелы клопат паэта пра заўтрашні дзень Беларусі, роднай мовы, беларусаў, калі ён піша:

Таму сэрца маё суму поўнае,
Чаму так у нас бесталкова?
Чаму Беларусь рускамоўная,
Калі мае мову паслухаюць?..

Чытаючы сёння вершы Віктара Шведа, адчуваеш жывую душу чалавека, імкненне сказаць сваё, заповітнае, што абуджае думку і пачуццё. Паэтычны свет беларускага паэта з Беластока — гэта свет сціпласці, стрыманых пачуццяў і замілавання някідкай прыгажосцю жыцця. Паэт — у найлепшых і найбольш характэрных для яго творах — настройваў на хвалю нейкай асаблівай спагадлівасці, даверлівай шчырасці. З ім, з яго лірычным героем прыемна было радавацца жыццю і перажываць яго неўладкаванасць, верыць у шчасце, у будучыню, смуткаваць аб мінулай маладосці і трывожыцца за будучыню не толькі Беларусі, але і ўсяго свету, арганічна і проста быць сваім сярод людзей, сваім і пры нялёгкім усламіне, і ў хвіліну весялосці.

Паэт верыў людзям і жыццю. Ён стараўся прапаведаваць шчырасць і натуральнасць чалавечых узаемаадносін і заўсёды гарнуўся душою да нас, яго чытачоў, запрашаючы да ўзаемнасці і паразумення. Ён заўсёды паэтызаваў пагодненасць сэрцаў, узаемны давер і рашуча адмаўляў няшчырасць і здраду. Без суладдзя з дабрыйней, чалавечнасцю для яго немагчымы быў свет, разбураліся сувязі не толькі паміж людзьмі, але і паміж чалавекам і прыродай:

Калі цябе не любяць людзі,
Дык ты нікога не віні.
Адмоўна аб табе ўсе судзяць,
Бо ты пазбаўлен дабрыйні.

Шмат паэтычных радкоў Віктар Швед прысвяціў дзецям. З друку выйшлі яго кнігі вершаў «Вясёлка» (1991), «Вершы Натальцы» (1998), «Смяшынкi» (2009) і іншыя. Асабліва папулярнымі на Беласточчыне былі яго вершы-смяшынкi, якія аўтар пастаянна друкаваў на старонках беларускага тыднёвіка «Ніва». Як сказала некая Тэрэза Занеўская, у смяшынках Віктара Шведа «быццам у люстры адбіваюцца з'явы штодзённага жыцця і цэлае багацце сітуацый, якое яно нясе з сабой». Героямі вершаў-смяшынак паэта з'яўляюцца дзеці, дарослыя, жывёлы, з'явы прыроды — яны захопляюць чытачоў сваім гумарам і настрою. Вось адзін з такіх вершаў-смяшынак:

Пытае мама сына Колю:
— Як адчуваеш сябе ў школе?
Адказвае сыночак маці:
— Быццам у камісарыяце:
Там, мая мама дарагая,
Усё пытаюць і пытаюць.
Пытаюць часта, нафта многа...
А я не ведаю нічога.

Пра творчасць беларуса Віктара Шведа з Беластока можна разважаць доўга. За 95 гадоў было перажыта, напісана і надрукавана вельмі шмат. Паэт заўсёды даражыў творчай радасцю, верыў у беларускае слова, яго вялікія магчымасці і дзейную сілу. За папулярнасцю роднага слова і творчасць беларускі паэт з Беласточчыны ў 2015 годзе быў узнагароджаны ордэнам Францыска Скарыны.

Сяргей ЧЫГРЫН

Фота з архіва аўтара

Прачытанне Пушкіна ў Паднябеснай

Умаскоўскім выдавецтве «Художественная литература» пабачыла свет надзвычай цікавая кніга «Русская эмиграция в Китае. Критика и публицистика. "...сын Музы, Аполлонов избранник"». Наклад — усяго толькі 500 экзэмпляраў. Відавочна, што тысячы захопленых творчасцю Аляксандра Пушкіна даследчыкаў з Расіі, Беларусі і іншых краін свету могуць прапусціць гэтую навінку.

Першы том (мяркуецца, што выданне будзе мець некалькі асобных частак) склалі публікацыі рускіх эмігрантаў у Кітаі пра асобу і творчую спадчыну А. Пушкіна, якія істотна дапаўняюць фонд замежнай пушкініяны. Матэрыялы з замежных і расійскіх архіваў друкуюцца ў Расіі ўпершыню. У кнізе з максімальнай паўнатаю прадстаўлены толькі «пушкінскія» крытычныя і публіцыстычныя артыкулы, рэцэнзіі, эсэ, змешчаныя ў эмігранцкіх перыядычных выданнях усходняй галіны рускай эміграцыі (Харбін, Шанхай). Тэксты ўяўляюць сабою частку вялікай спадчыны крытыкаў, мысляроў, пісьменнікаў, даследчыкаў, багаславоў, а таксама тых, хто прафесійна не звязаны з літаратурнай дзейнасцю, але пісалі пра расійскае прыгожае пісьменства.

Ёсць у кнізе, як ні дзіўна, і «беларускія старонкі». Маюцца на ўвазе публікацыі аўтараў, якія нарадзіліся на тэрыторыі сучаснай Беларусі альбо ў блізкай да Беларусі прасторы — Вільні, дзе ў XIX стагоддзі і раней сутыкаліся розныя нацыянальныя культуры і літаратуры.

Артыкуламі «Лісты Н. М. Пушкінай», «Два словы пра Вялікага», «Пушкін —

звышчалавек», «Пушкін — наш сцяг» прадстаўлены Рыгор Сатоўскі-Ржэўскі (1869—1943), які нарадзіўся паблізу Полацка Віцебскай губерні. Выхоўваўся ў Полацкім кадэцкім корпусе, закончыў у 1887 годзе. Наступныя два гады вучыўся ў Мікалаеўскім ваенным вучылішчы. Потым служыў у Фінляндыі. За час вайскавай вучобы паспеў закончыць дзве ВНУ: Ваенна-юрыдычную акадэмію і Археалагічны інстытут. Дзякуючы такому ўзроўню адукацыі наш зямляк мог служыць у вышэйшых інстанцыях ваеннага ведамства. Рыгор Рыгоравіч быў ад’ютантам Наказнога атамана Кубанскага казачага войска. Потым служыў у Галоўным упраўленні Казачых войскаў. Падчас руска-японскай вайны 1904—1905 г. знаходзіўся ў дзеючым войску ў якасці камандзіра казачай сотні ў Забайкальскай ваеннай акрузе. У 1909 годзе паступіў на службу ва Упраўленне Амурскай чыгункі, пасля перайшоў на будаўніцтва Мурманскай чыгункі.

У час грамадзянскай вайны друкаваўся ў іркуцкай газеце «Сибір». Працаваў у газетах «Новое время» і «Раннее утро». У канцы 1918 года эміграваў у Харбін, дзе пачаў супрацоўнічаць з газетай «Вестник Маньчжурии». З 1919 па 1924 год быў выдаўцом і рэдактарам газеты «Свет». У 1920—1921 г. — рэдактар штотыднёвай

газеты «Понедельник». Таксама рэдагаваў газету «Гун-Бао». Акрамя літаратурнай працы, займаў важную для Харбіна пасаду начальніка канцэлярыі Праўлення Кітайска-Усходняй чыгункі, пакуль не прыйшлі балышавікі.

З 1924 года пакінуў працу на чыгунцы і пачаў актыўна супрацоўнічаць з газетай «Заря». Шмат пісаў па пытаннях культуры, літаратуры, закранаў грамадска-палітычныя тэмы. У 1940-я г. моцна захварэў. Пайшоў з жыцця ў 1943-м.

Артыкулам «Барацьба за Пушкіна» прадстаўлены ў зборніку горны інжынер, журналіст, абаронца правоў бежанцаў Павел Зайцаў (1884—1953), які нарадзіўся ў 1884 годзе ў Магілёве. Публіцыст закончыў рэальнае вучылішча ў Крамянчугу, Горны інстытут у Пецярбургу. Пасля ўніверсітэцкай вучобы выконваў вайсковую павіннасць у 10-й Сібірскай артылерыйскай брыгадзе. У 1913 годзе яму было прысвоена воінскае званне прапаршчыка. А ў 1914-м быў адкамандавана ў распараджэнне Упраўлення воднымі шляхамі Амурскага басейна. З 1917 па 1920 год працаваў дырэктарам Благавешчанскага палітэхнікума.

Перабраўшыся ў Маньчжурыю, атрымаў пасаду па палітычнай частцы пры Вярхоўным упаўнаважаным Омскага ўрада на Далёкім Усходзе генерала Д. Харвата. Быў старшынёю Таварыства па вывучэнні Маньчжурскага краю.

У 1923 годзе пераехаў у Шанхай. Стаў рэдагаваць газету «Слово» (1929—1937). У 1948-м перасяліўся ў ЗША, дзе быў запрошаны на пасаду рэдактара сан-францыскай газеты «Русская жизнь». Дарэчы, тут зрабіў фактычна грамадзянскі подзвіг — дамогся ад амерыканскіх заканадаўцаў права на ўезд у ЗША для тысяч рускіх бежанцаў з Кітая, якія жылі ў лагерах на Філіпінах. Памёр у 1953 годзе ў Сан-Францыска. Што да артыкула «Барацьба за Пушкіна», то надрукаваны ён быў у газеце «Харбінское время» 11 лютага 1937 года.

А ў Вільні нарадзіўся Уладзімір Перамілоўскі (1880—?), аўтар цыкла пушкінскіх артыкулаў «Гутаркі пра рускую літаратуру». Ён выдатна ведаў польскую мову, дзяцінства правёў у Сувалкаўскай губерні Царства Польскага. Перакладаў на рускую мову творы польскіх пісьменнікаў — Ст. Жэромскага, Я. Леманскага і інш. Асабліваю ўвагу надаваў прапагандзе творчасці Ст. Пшыбышэўскага. У сярэдзіне 1920-х г. выкладаў рускую мову ў новай змешанай гімназіі ў Харбіне. Аўтар кніг «Пушкін» (Харбін, 1934—1935; два выпускі), «Гутаркі пра рускую літаратуру: Пушкін, Лермантаў, Гогаль, Тургенеў, Ганчароў, Л. Талстой» (Харбін; Прага, 1935) і іншых гісторыка-літаратурных і літаратуразнаўчых выданняў.

Канстанцін Зайцаў выказаўся пра класіка наступным чынам: «Адзін толькі Пушкін ёсць проста Расія, ва ўсёй яе паўнаце і ва ўсёй яе індывідуальна-гістарычнай канкрэтнасці». Рускія эмігранты ў Кітаі жылі Пушкіным як Расіяй. І сярод пушкіністаў таго асяроддзя былі і ўраджэнцы Беларусі.

Мікола БЕРЛЕЖ

Оперны і буккросінг

Вядома, што да стварэння нацыянальнай оперы «Сівая легенда» яшчэ ў 1978 годзе спрычыніўся сам аўтар аднайменнай апавесці Уладзімір Караткевіч. Яго аўтарству належыць лібрэта. Прэм’ера новай версіі оперы адбылася ў 2012-м. А сама опера стала ўжо легендай. У 2017 годзе група артыстаў была адзначана Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь.

Апошнім часам гэты шэдэўр з’яўляецца на сцэне не так часта, іншая справа — юбілейныя дні Уладзіміра Караткевіча. Гучны склад салістаў, неверагодныя дэкарацыі, насычаная глыбокімі перажываннямі музыка, родная беларуская мова — перад усхваляваным глядачом ажыла «Сівая легенда», падзеі далёкай мінуўшчыны, звязаныя з Магілёвам і яго ваколіцамі пачатку XII стагоддзя.

Усім тым, хто гэтым разам набыў квітку на оперную пастаноўку, пашанцавала ўдвая. Перад пачаткам паказу ў фае тэатра разгарнулася відовішчная дзея, дзе знайшлі своеасаблівае спалучэнне розных відаў мастацтваў, звязаных з класікам беларускай літаратуры. Глядачам прадставілася магчымасць і самім стаць часткай вечара, больш актыўным — яго непасрэднымі ўдзельнікамі.

Святочную атмасферу перш за ўсё стварылі артысты тэатра, якія перед пачаткам выступлення падзяліліся з глядачамі сваім адчуваннем легенды, напісанай пісьменнікам па матывах нацыянальнага фальклору і ўвасобленай у жывых каларытных вобразах на сцэне.

— Для мяне гэта заўсёды глыбокае асэнсаванне нашай багатай гісторыі, перажыванне няпростых лёсаў продкаў, — зазначыла лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Аксана Волкава, выканаўца ролі Любікі.

Да яе далучыліся і іншыя артысты, хто таксама нераўнадушны да літаратурнай спадчыны Уладзіміра Караткевіча. Акрамя таго, артысты прыйшлі з кнігамі, якімі жадалі абмяняцца з такімі ж, як і самі, аматарамі мастацкага слова. Пісьменніца Тамара Вяцкая зазначыла важнасць творчасці Уладзіміра Караткевіча асабіста для сябе і прэзентавала сваю кнігу «Радасці і непрыемнасці дарослага жыцця».

Пісьменніца Алена Стэльмах лічыць, што за аўтара яскрава гавораць яго творы. Тое, пра што ён думаў, непакоіўся, — усё адлюстравана ў кнігах. Таму творчасць класіка застаецца сучаснай і сёння.

Алена Стэльмах прапанавала свае дзіцячыя кнігі, якія прыняла ў дар лаўрэат міжнародных конкурсаў Алена Золава, выканаўца ролі Ірыны ў «Сівой легендзе». Шчырым прапагандыстам кнігі на пляцоўцы опернага тэатра стала і дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Таццяна Швед, якая адзначыла, што аўтар кнігі «Каласы пад сярпом тваім» — адзін з самых любімых пісьменнікаў юных беларусаў.

Прысутных чакаў яшчэ адзін сюрпрыз: супрацоўнікі Музея гісторыі беларускай літаратуры прадставілі з музейных фондаў экспанаты, звязаныя з творчым і асабістым лёсам пісьменніка. «Быў. Ёсць. Буду» — так яны назвалі выстаўку. Разам з экскурсавадам глядачы здзейснілі падарожжа па адметных, дарагіх пісьменніку мясцінах, пабачылі рукапісы яго кніг.

Дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхаіл Рыбакоў заўважыў, што ўстанова ўжо трэці раз арганізоўвае падобныя перасоўныя выстаўкі. І гэта сапраўды мае вялікі плён, як і цікавая ідэя правядзення буккросінгу. Алена Стэльмах лічыць, што прэзентацыя кніг беларускіх пісьменнікаў, правядзенне буккросінгу ўвогуле могуць стаць добрай практыкай перад пачаткам спектакляў, імпрэз, іншых мерапрыемстваў.

Марыя ЛПЕНЬ

Да гісторыі мястэчак — з любоўю

«Мястэчкі і працэсы ўрбанізацыі на землях Беларусі ў XV—XVII стст.» — так называецца кніга доктара гістарычных навук Юрыя Бохана, што пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская навука» (дарэчы, другое выданне, наклад — 200 экзэмпляраў).

Фактычна ў аснове выдання — кандыдацкая дысертацыя таленавітага даследчыка гісторыі Беларусі, якая носіць назву «Мястэчкі вярхоўяў Віліі і нёманскай Бярэзіны ў XV—XVIII стст. (па археалагічных і пісьмовых крыніцах)». Дысертацыя была абаронена ў 1994 годзе. Але да гэтага часу чакала як выдання ў якасці манаграфіі, так і сустрачы з шырокім колам чытачоў.

На матэрыяле асобнага рэгіёна нашай краіны мястэчка разглядаецца як адно з найболей важных урбаністычных паселішчаў, што спрыяла гаспадарчаму развіццю навакольных зямель. Другую частку кнігі складаюць артыкулы Юрыя Бохана па праблемах урбаністыкі. Укладальнікам грунтоўнага выдання выступіў кандыдат гістарычных навук М. Волкаў. Гэтая акалічнасць звязана з тым, што доктара гістарычных навук (абараніўся вучоны ў 2003 годзе) Юрыя Бохана (1966—2017) нестала 13 красавіка 2017 года.

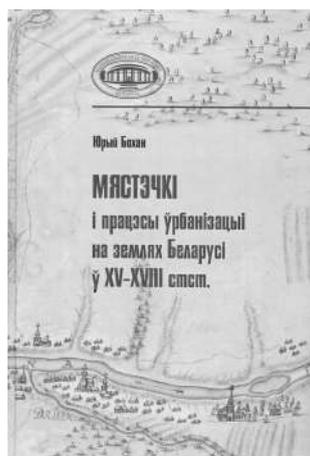
Ва ўступным слове «Ад укладальніка» М. Волкаў піша: «Дадзеная кніга сталася магчымай дзякуючы дапамозе многіх людзей, якім мы выказваем словы шчырай падзякі. Сама ідэя выдання кандыдацкай дысертацыі Ю. М. Бохана належыць яго жонцы Алене Сяргеёўне, якая натхніла нас узятца за гэтую справу. Ад яе мы ведаем, што ў апошнія гады гісторык вельмі шчыльна займаўся перапрацоўкай сваіх матэрыялаў па ўрбаністыцы і часта звяртаўся да першай дысертацыі. Уласна, ад яе мы атрымалі рукапіс даследавання і большасць фотаздымкаў Юрыя Мікалаевіча. Значную дапамогу пры рэдагаванні тэкстаў аказалі

Л. Законнікава, В. Голубеў, А. Скеп’ян і М. Гальпяровіч. За фотаздымкамі і кансультацыі пра часы вучобы гісторыка ў педінстытуце мы ўдзячны Г. Сагановічу, А. Радаману і Н. Станкевічу. У пошуку планаў мястэчак і падрыхтоўцы іх копіі нам дапамаглі супрацоўнікі Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, за што выказваем падзяку ім і асабіста дырэктару архіва Д. У. Яцэвічу. Такім чынам, выданне гэтай кнігі з’яўляецца супольнай справай многіх людзей, якія зрабілі свой унёсак ва ўшанаванне памяці Юрыя Мікалаевіча Бохана — выбітнага беларускага гісторыка, алегі і настаўніка. Для мяне асабіста займацца падрыхтоўкай гэтай кнігі было ганаровым абавязкам перад чалавекам, які дапамог мне пачаць уласны навуковы шлях».

Варта падкрэсліць, што па гісторыі мястэчак выдання такога грунтоўнага характару раней проста не было. А між тым тэма патрабуе надзвычайнай увагі. Так, Юрыя Мікалаевіч, мяркуючы па яго кніжных, манаграфічных здабытках, па доктарскай дысертацыі («Узбраенне і структура войска Вялікага княства Літоўскага ў другой палове XIV — канцы XVI стст.»), скіраваў свае навуковыя пошукі ў іншы бок. Але даследаванне гісторыі мястэчак таксама было вайкай пльвінню яго зацікаўленняў. І, вядома ж, можна адназначна сцвярджаць, што калі б лёс адвёў гэтаму ўнікальнаму, надзвычай працалюбіваму чалавеку больш гадоў жыцця, то і плён яго руплівасці ў дачыненні да гісторыі беларускіх мястэчак быў бы нашмат багацейшы.

Кніга Ю. М. Бохана «Мястэчкі і працэсы ўрбанізацыі на землях Беларусі ў XV—XVIII стст.» запаўняе істотны прагал у вывучэнні сацыяльнай і эканамічнай гісторыі Вялікага Княства Літоўскага, у гісторыі Беларусі. І набыць яе найперш можна ў Мінску, у кнігарні «Акадэмікніга».

Мікола РАЎНАПОЛЬСКИ

Ад еўрапейскага рамантызму да айчыннага максімалізму

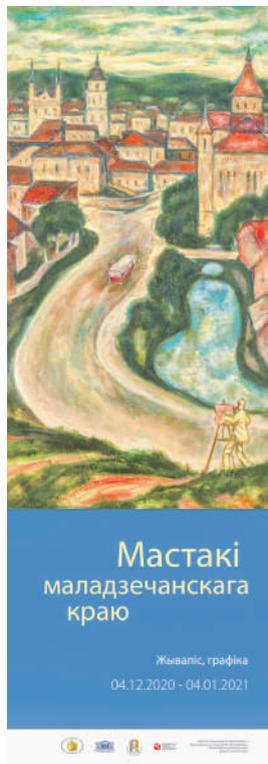
Пакуль навагоднія клопаты канчаткова не запоўнілі сабой усе думкі, прапаноўваем 6 адметных выставачных праектаў, якія адкрыліся ў канцы гэтага года, ад дзвюх буйных арт-лакацый сталіцы. На выбар гледача — класічны жывапіс, архіўная фатаграфія, сучасная скульптура і нават ювелірнае майстэрства.

Нацыянальны мастацкі музей

Гэтымі днямі ў музеі адкрылася выстаўка «Ян Дамель. Палатно, папера, лічба», прымеркаваная да 240-годдзя з дня нараджэння і 180-годдзя з дня смерці вядомага мастака першай паловы XIX ст., выпускніка Віленскага ўніверсітэта, маістра вольных мастацтваў, стваральніка шматлікіх партрэтаў сучаснікаў, батальных сцэн і алтарных палотнаў. «Жыццёвы шлях Яна Дамеля звязаны з сучаснымі Латвіяй, Літвой, Беларуссю і Расіяй: нарадзіўся на тэрыторыі Курляндцы, пазней пераехаў у Жмудзь, вучыўся ў Віленскім ўніверсітэце, быў несправядліва асуджаны ў справе падробкі асігнацый і сасланы на пасяленне ў Сібір, пасля высылкі пасяліўся ў Мінску, дзе і пражыў да канца жыцця. Вучань Францішка Смуглевіча і Яна Рустэма, адносіўся да мастакоў кола Віленскага класіцызму. Класічная адукацыя і акадэмічны асяродак не перашкаджалі яму натхняцца і ствараць шматлікія палотны ў духу еўрапейскага рамантызму», — адзначаюць арганізатары.

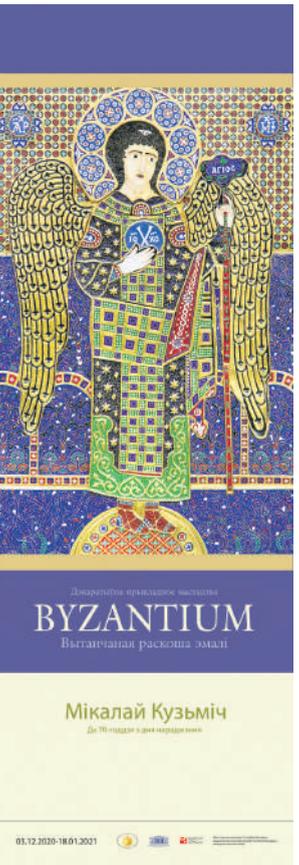
У выставачнай прасторы экспануюцца арыгінальныя палотны Яна Дамеля, яго настаўнікаў і калег па Віленскім ўніверсітэце, архіўныя дакументы з малюнкамі самога мастака і лічбавыя копіі твораў Дамеля, што захоўваюцца па-за межамі Беларусі. Між тым мастацкая спадчына Яна Дамеля раскідана па музейных і прыватных калекцыях Беларусі (Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), Літвы (Літоўскі нацыянальны мастацкі музей, Нацыянальны мастацкі музей імя М. К. Чурлёніса, бібліятэка Віленскага ўніверсітэта), Польшчы (Нацыянальны музей у Варшаве, Нацыянальны музей у Кракаве, Нацыянальны музей у Познані, Нацыянальны музей у Любліне, Акружны музей у Торуні), Расіі (Дзяржаўны музей-запаведнік «Паўлаўск»), Украіны (Львоўская нацыянальная навуковая бібліятэка імя В. Стэфаніка) і ЗША (Фонд імя Касцюшкі ў Нью-Ёрку). Месцазнаходжанне шматлікіх твораў, пра якія згадвалі сучаснікі, невядома і сёння. Выстаўка «Ян Дамель. Палатно, папера, лічба» будзе працаваць да 27 студзеня 2021 года.

Варта зазірнуць і на экспазіцыю «Мастакі маладзечанскага краю», аснову якой склалі экспанаты з калекцыі Мінскага абласнога краязнаўчага музея (Маладзечна). На выстаўцы, што, між іншым, прымеркавана да Года малой радзімы, прадстаўлена больш за 60 жывапісных і графічных твораў мастакоў розных пакаленняў, жыццё і творчасць якіх звязаны з горадам Маладзечна. Жанрава выстаўка вельмі багатая: гэта пейзаж, партрэт, гістарычны і бытавы жанры, кніжная ілюстрацыя.

Старэйшае пакаленне маладзечанскіх мастакоў прадстаўлена творами Ядвігі Раздзялоўскай (1902—1992), выхаванкі мастацкіх школ Любліна і Варшавы, заслужанага дзеяча культуры Польшчы, арганізатара і кіраўніка студыі выяўленчага мастацтва Маладзечна, і Меера Аксельрода (1902—1970), выпускніка маскоўскіх Вышэйшых мастацка-тэхнічных майстэрняў, вучня У. Фаворскага, П. Паўлінава, С. Герасімава, К. Істоміна. Наступнае пакаленне мастакоў прадстаўлена творчасцю Канстанціна Харашэвіча (1927—2013), выпускніка Мінскага мастацкага вучылішча, вучня К. Касмачова і А. Малішэўскага, і Леаніда Дударэнкі (нар. 1930), заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, жывапісца шырокага жанравага дыяпазону, майстра партрэта, пейзажа, нацюрморта. Трэцяе пакаленне маладзечанскіх мастакоў прадстаўляюць на выстаўцы Аляксандр Пашкевіч (нар. 1946), Юрый Герасіменка-Жызнеўскі (1948—1997), Мікалай Аўчыннікаў (нар. 1952), Васіль Лазоўскі (1953—2015), Аляксандр Грышкевіч (нар. 1961), Сяргей Пісарэнка (нар. 1967).

За апошнія гады Нацыянальны мастацкі музей правёў некалькі персанальных выставак майстроў з Маладзечна, а цяпер наведвальнікі музея ўпершыню маюць магчымасць комплекснага знаёмства з творчасцю маладзечанскіх мастакоў, адзначаюць арганізатары. Зрабіць гэта можна да 4 студзеня наступнага года.

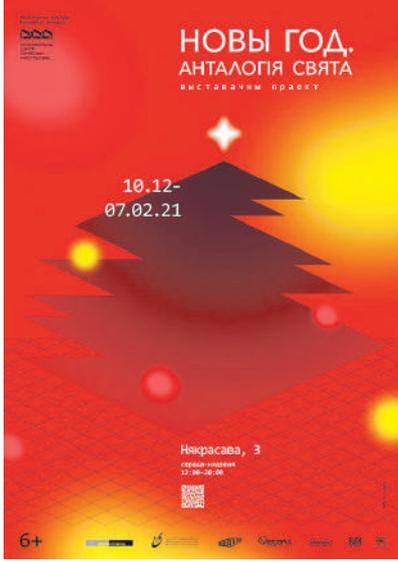

Персанальная юбілейная выстаўка мастака Мікалая Кузьміча «Byzantium» — унікальныя работы майстра ў тэхніцы старажытнавізантыйскай эмалі: іконы, абразкі, медальёны, зробленыя на працягу некалькіх апошніх гадоў. «Мікалая Кузьміча называюць Лазарам Богшам нашага часу. Знакаміты майстар працуе ва ўнікальнай

тэхніцы старажытнавізантыйскай перагародчатай эмалі, у нашай краіне ёю не валодае ніхто, а сусветных прафесіяналаў можна пералічыць па пальцах. Малюнак і колер — два асноўныя выяўленчыя кампаненты, што сталі эталонам для работ майстра. Старажытныя ўзоры і візантыйскія традыцыі, на якія майстар абапіраецца, асабліва ў сакральных творах, не скоўваюць яго фантазіі. Ён выкарыстоўвае тэхналогіі XII стагоддзя для новых прыёмаў, дзе лаканічнасць і мінімалізм сучасных форм гарманічна спалучаюцца з барочным багаццем колеравага рашэння», — адзначае мастацтвазнаўца Наталля Шаранговіч.

Нацыянальны цэнтр сучасных мастацтваў

Пачаў работу ўжо традыцыйны выставачны праект «Новы год. Анталогія свята». Архіўныя фатафакты і сведчаныя размяшчаюцца побач з праектамі сучасных беларускіх мастакоў. Такім чынам, у экспазіцыі «Снежань. № 12» Алена Данброва даследуе, якім чынам навагоднія трыдцыці і стэрэатыпы захоўваліся і падтрымліваліся праз СМІ. За аснову аўтарка ўзяла выніковыя снежаньскія нумары часопіса «Работніца і сялянка» за перыяд з 1950 па 1965 год. Да часопіса дадаюцца старыя фотаздымкі, якія дазваляюць больш дэтальна ўявіць атмасферу таго часу. На выстаўцы можна ўбачыць шмат фотаздымкаў, што з'явіліся тут шляхам адкрытага збору, з сямейных архіваў. Па іх наведвальнікам прапаноўваюць параўнаць, якімі былі савецкія і постсавецкія навагоднія святкаванні ў другой палове мінулага стагоддзя. Тым часам праект «Персаніфікацыя сялядзечніцы» Юрыя Тарэва, відэа «Дыхай» Аляксандры Салдатавай, карнавальная серыя Віктара Саўчанкі, работы іншых аўтараў, у тым ліку з музейнага збору НЦСМ, даследуюць рытмы і сімвалы Новага года, а фотапраекты Альфрэда Мікуса і Віктара Ведзена вывучаюць адраджэнне ў сучаснай Беларусі старажытнага абраду калядавання. Выставачны праект працягнецца да 7 лютага наступнага года.

Да 17 студзеня будзе працаваць праект «Трыццаць тры творы. Выстаўка набыткаў музейнага збору НЦСМ». На працягу пяці гадоў, з кастрычніка 2015-га па наш час, НЦСМ набыў шэраг твораў, сярод якіх жывапіс, станковая графіка, скульптура і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Гэта не толькі класіка. Сярод экспанатаў — скульптуры такіх розных аўтараў, як Генадзь Мурамцаў і Канстанцін Селіханаў, жывапіс Кацярыны Сумаравай і Валерыя Шкарубры, графічныя аркушы Паўла Татарнікава і Ганны Ціханавай-Ёрданавай... У экспазіцыі прадстаўлены творы асобных лаўрэатаў Нацыянальнай прэміі ў галіне выяўленчага мастацтва. Сярод аўтараў — народны мастак Беларусі Уладзімір Тоўсіцкі, мастак Сяргей Белавокі, дызайнер Эліна Шындлер. Дзяржавай для НЦСМ былі закуплены жывапісныя творы Глеба Отчыка і графічныя Андрэя Басалыгі. Пасля праекта «Віцебск-100», які адбыўся ў 2018 годзе, цэнтр набыў работы Леаніда Мядзведскага, Віктара Шылко, Міхаіла Ляўковіча. Карціны Яўгена Каробушкіна, Аляксандра Фалея сталі новымі паступленнямі ў фонды. «Мы чакаем з'яўлення новых арыгінальных імёнаў, якія будучы ўпісаны ў гісторыю беларускага мастацтва і ўпрыгожаць нашу калекцыю», — адзначаюць у НЦСМ.

«Максімалізм» — на выстаўцы пад такой назвай аб'яднаны работы скульптара Максіма Петруля. Аўтар вядомы і дзякуючы супрацоўніцтву з метрапалітанам (напрыклад, станцыі «Малінаўка» і «Грушаўка» ўпрыгожаны яго творами). Мастак у фармаце выстаўкі дэкларуе свой маніфест, які вызначае яго мастацкі падыход і светапогляд. «Максімалізм — метада абстрагавання ад прыроднага і чалавечага да мастацкага з мэтай стварэння сэнсавага знака, канцэптualaнага аб'екта, для атрымання ад сэнсаў пачуццяў і ад пачуццяў сэнсаў. Найважнейшая максіма «максімалізму» — сказаць як мага больш, выкарыстаўшы пры гэтым як мага менш сродкаў мастацкай выразнасці, і раскодаваць мінімум сусветнай энергіі», — лічыць Максім Петруль. Між тым скульптуры мастака, які ў свой час скончыў Мінскае дзяржаўнае мастацкае вучылішча імя А. К. Глебава і Еўрапейскай гуманітарнай ўніверсітэт у Вільнюсе, вядомы не толькі ў Беларусі, яны выстаўлены таксама ў кітайскіх гарадах Фучжоў, Куньмін ды іншых, з'яўляюцца часткай экспазіцыі ў Нацыянальным гісторыка-культурным музей-запаведніку ў Полацку, у калекцыі Райнальда Вюрта (Германія), калекцыі Алімпійскага мастацтва (Кітай), калекцыі «Адзін пояс, адзін шлях» у Галерэі скульптуры горада Ціндаа (КНР) і г. д. Выстаўка «Максімалізм» у НЦСМ будзе доўжыцца да 10 студзеня 2021 года.

Гульня з класікам на тэрыторыі сучаснасці

Межы паміж высокім і нізкім, элітарным і масавым мастацтвам непазбежна сціраюцца з тых часоў, калі гэта стала даступна ўсім. Калі не для паўнавартаснага асэнсавання, то хаця б для знаёмства.

Звычайна гэтае пазбаўленне рамак падаецца пазітыўнай дынамікай — аб'яднаннем адмаўлення ад снабізму, магчымасцей для сінтэзу, трыумфам кансалідуючай функцыі мастацтва.

Часам вынікам падобнага перапамервання роляў становіцца твор, катэгорыю якога можна ахарактарызаваць як «спектакль для тых, хто звычайна ў тэатры не ходзіць» і які пры гэтым захоўвае ўсе пазітыўныя рысы, характэрныя для нязвыклай з'явы.

«Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля» — гучная прэм'ера ў музычным тэатры. Матэрыял — музыка Аркадзя Укупніка, лібрэта Карэна Каваларана.

Над мюзіклам працавалі рупліва і зладжана: уся каманда хутка знайшла ўзаемапаразуменне з запрошаным рэжысёрам Ільёй Усцьянцавым, кавідныя пераносы спектакляў забяспечылі некалькі дадатковых рэпетыцый пастаноўкі. Вынікам падрыхтоўкі стаў своеасаблівы спектакль: у нечым незразумелы, недзе занадта прамы і няхітры, у чымсьці, безумоўна, прыгожы.

Аснова — музыка і лібрэта — вызначальная моц для такога жанру. Асноўная рыса гэтага прыкладу — падпарадкаванне тэатру, зададзенаму сцэнічным тэкстам і самім сюжэтам.

Матэрыял

Памятаеце рускі камедыіны фільм «Пра што размаўляюць мужчыны» ад Квартэта І? У ім былі замалёўкі на тэму Рамэа і Джульеты з думкай пра тое, што людзі, якія да вячання бачылі адно аднаго два разы, не могуць быць шчаслівымі разам. З часам яны б адкрывалі адно ў адным непрыемныя рысы, праблемы ў характары і побытавых паводзінах. Таму шэкспіраўскі варыянт з трагічнай смерцю, як лічаць персанажы, варта лічыць удалым.

Сюжэт мюзікла «Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля» па-свойму паўтарае гэтую ідэю. Ён заснаваны на дапушчэнні: а што, калі шэкспіраўскія героі выжылі, збеглі і пражылі разам дваццаць гадоў? У гэтым свеце яны жывуць у Генуі, чамусьці не хаваючы сваіх імёнаў.

Рамэа, нашчадак вядомага роду, пры гэтым стаў кантрабандыстам. Па-першае, усе ў горадзе пра гэта ведаюць. Па-другое, кантрабанда прыраўноўваецца ў масавай свядомасці да разбою і пірацтва, здабытку грошай на крыві. Але ўсё гэта не перашкаджае Джульете весці свецкае жыццё, выступаць у грамадстве без мужа, як незалежнай адзінцы. Генуэзскі дож слепа закаханы ў чароўную жанчыну, таму не хоча ганьбіць яе, руйнаваць палажэнне і рэпутацыю арыштам мужа. А той у сваю чаргу спакойна карыстаецца магчымасцю здраджваць Джульете з артысткай у таверне. Аднойчы дзіўны Чалавек у чорным замаўляе Рамэа перавозку таямнічага груза, а пазней пытаецца ў Джульеты на гарадскім свяце, ці не прыходзіцца яна сваячкай Мантэкі з Вероны.

Так мы даведваемся, што героі не хаваюць і свайго прозвішча. Адрозніе з'яўляецца шмат пытанняў: хіба ніхто з яго сям'і або сяброў не паспрабаваў знайсці збеглага нашчадка Мантэкі? Няўжо пры ўмове паспяховага гісторыі каханні да сямей Мантэкі і Капулецці так і не дайшлі высновы пра разбуральнасць і бессэнсоўнасць варожасці між кланамі? Або, калі не знайшоўшы ў склепе целы дзяцей, высакародныя фаміліі вырашылі проста ціха выкрасліць двух чалавек са сваёй гісторыі? Ці магчымы такі паварот, што сем'і ў Вероне ўсё ведаюць, але вырашылі спакойна дазволіць дзецям бегчы, ніколі з імі не стасаваліся і не звяртаць увагі на ўвесь маштаб незаконнага, што творыцца пад іх прозвішчамі? Усе гэтыя пытанні вырашаюцца проста: Чалавек у чорным падыходзіць да Джульеты і запытваецца, ці не тая яна Джульета, каханне якой апісаў у сваёй п'есе Шэкспір. З самага з'яўлення на сцэне Чалавек у чорным і словамі, і знешнім выглядам адназначна намякае на тое, што ён і ёсць класік англійскай літаратуры. Іншымі словамі, мюзікл кідае нас у прастору па-за часам і ўнутры кантэксту.

Час дзеяння трагедыі не быў дакладна акрэслены і ў самага Шэкспіра. У пастаноўцы ўсе прыкметы шаснацатага стагоддзя сціраюцца — і не першы раз.

Але самае цікавае — менавіта тое, у якое становішча аўтар лібрэта ставіць сваіх герояў. Яны ведаюць, што іх вылікае каханне апісана і агульнавядома. Гэта абвастрае адчуванне таго, што каханне ўжо страчана. Шкада, што

пралом мастацкіх прастораў у далейшым не аказвае значнага ўплыву на характары герояў. З'яўленне «Чалавека ў чорным, магчыма, Уільяма Шэкспіра» становіцца кропкай адліку ў нескладана закручаным авантурным сюжэце.

Часткі класічнага тэксту п'есы ў стылізаваным выглядзе прысутнічаюць у мюзікле для падмацоўвання паралелізму. Менавіта для стварэння паралеляў уведзены персанаж Вялеты — дваццацігадовай дачкі Рамэа і Джульеты. Яна, таксама, як і маці, на балі сустракае маладога чалавека, яны зачараваны адно адным і, калі ён прыходзіць пад яе акно, прызнаюцца ў каханні. Зноў разбураныя прыкметы часу — Джульете ў п'есе было чатырнаццаць гадоў, і ўжо ў гэтым узросце яна лічылася цалкам гатовай да шлюбу. Якія шанцы ў дваццацігадовай дзяўчыны ўсё яшчэ быць незамужняй? Не так важна. Зразумела, што шэкспіраўскі тэкст перапрацаваны так, каб выглядаць арганічна сярод астатніх рэплік. Адна з арыў, дарэчы, раптоўна пачынаецца з радкоў «Быць або не быць», але справа абыходзіцца без далейшых намёкаў на Гамлета.

Увесь тэкст лібрэта рыфмаваны. І на банальныя і аднастайныя рыфмы (вновь — любовь, Франческо — дерзко і гэтак далей) можна было б і не звярнуць увагі — літаратурнасць павінна саступаць зручнасці

Вельмі прыгожа выглядае рашэнне вывесці на сцэну салістаў балета, якія сімвалізуюць маладых Рамэа і Джульету, успаміны пра гісторыю каханні. У харэаграфічным афармленні хапае і пошласцей, але яны ўведзены для таго, каб падкрэсліць, гіпербалізаваць адрозненні паміж высокім і нізкім — са слоўем, мараллю, каханнем. У некаторых праявах, дарэчы, можна ўгледзець яшчэ адно пытанне, якое ставіць п'еса: што лепш — нізкае каханне або высокая нянавісць?

Візуальным афармленнем сцэны займаўся Андрэй Меранкоў, галоўны мастак тэатра. Яго праца выглядае не толькі прыгожа, але і дастаткова зручна для балета, шматфункцыянальна. Дэкарацыі не кідаюцца ў вочы, але дазваляюць стварыць літаральна шматузроўневы балет.

Праца касцюмера зроблена па прынтцыпе максімальнай адпаведнасці шаблонам вобразаў. Наіўнай дзяўчыны Вялете — блакітная сукенка да каленняў, мудрай і высакароднай Джульете — бальныя бліскучыя сукенкі, каварнай і распуснай Кармэле, спявачцы з таверны — міні-спадніца, чырвоны гарсэт і высачэзныя абцасы. Ёсць асобныя моманты, якія выклікаюць здзіўленне — калі свецкія дамы-пляткаркі быццам бы ў гасцях у Джульеты, але на сцэну выкачаваюцца ў зусім сучасных атласных халатах і на масажных сталах.

Візуальны складнік усёй пастаноўкі, відавочна, такі ж умоўны і сімвалічны, як і прыкметы часу і шэкспіраўскага прысутнасць. Чаму гэтая гісторыя павінна была адбыцца менавіта з Рамэа і Джульетай, чаму нельга было расказаць тое ж самае пра іншых герояў? На прэс-канферэнцыі рэжысёр спектакля адказаў на гэтае пытанне. Мэтай было сфармуляваць праблему: ці магчыма захаваць дараванае Богам каханне на працягу гадоў? Наколькі цяжэй жыць з гэтым падарункам, чым памерці за яго?

Ёсць меркаванні, што шэкспіраўская трагедыя «Рамэа і Джульета» — гісторыя ўвогуле не пра каханне. «Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля» — своеасаблівы прыклад сцэнічнага фан-фікшну, перапісвання

выканання. Але неаднаразова з'яўлялася адчуванне, што акцёрам проста нязручна прамаўляць тэкст — радкі не ўкладаюцца ў рытм. Музыканы складнік таксама не ўразіў разнастайнасцю. Большасць харавых партый рана ці позна збівалася на хуткі рытмічны рэчытатыву, сольныя і парныя арыў прапісаны з адпаведным жанру пафасам.

Канфлікт вырашаецца вельмі рэзка, пакідаючы глядзчу разважаць на тэму «як выратаваць/захаваць дадзенае звыш пачуццё?».

Апрацоўка

Пры ўсёй своеасаблівасці матэрыялу пастановачная і выканальніцкая група апрацавала яго па-майстэрску. Выканаўцы галоўных роляў вытрымліваюць адпаведны ім стрыманыя і адчайныя характары. Акцёры з годнасцю перажываюць і неаднаразовы падзенні Джульеты на калені, і падзенні Рамэа на іншую жанчыну, і сварку. Столькі разоў можна было перайграць — але ніводнага разу такога не здарылася. Тыя, хто ўвасобіў на сцэне другасных персанажаў — карміліцу, айца Ларэнца, кантрабандыста-паплечніка Рамэа, — уносяць сваімі вобразамі прыемную камічнасць. Дарэчы, не зусім зразумела, чаму французсканскіх манахаў выводзяць менавіта ў камічных ключы, але выкананне настолькі ўдалае, што незразуменне адступае на другі план.

Вылучаецца роля генуэзскага дожа: у вобразе спалучаецца і Князь, мудры ўладар Вероны з шэкспіраўскай п'есы, які заклікаў скончыць вайну паміж сем'ямі, і жарсны чалавек, чыё каханне недасяжнае і не можа быць рэалізаваным. У адной са сцэн яму нават дастаюцца адаптаваныя рэплікі шэкспіраўскага Рамэа.

Рэжысёр-пастаноўшчык гэтага спектакля Ілья Усцьянцаў выступіў яшчэ і ў якасці балетмайстра.

сюжэта з мэтай не столькі дастаць з яго новы сэнс, колькі больш актуалізаваць пытанні і ідэалы класічнага твора. Рэалізацыя магла б быць зусім іншай, але пастаноўка музыкальнага тэатра, можна лічыць, упрыгожыла наяўны матэрыял.

Дар'я СМІРНОВА, фота Сяргея ЧЫГІРА
Сцэны са спектакля «Рамэа і Джульета. XX гадоў пасля»

Рэпартаж з чытацкай галавы

Тэатр звычайна чэрпае матэрыял або з жыцця, або з літаратуры, часам ператвараючы першае ў другое ці другое ў першае. Часам бывае і так, што штучнага ператварэння і не патрабуецца, бо жыццё і асоба чалавека цалкам адлюстраваліся ў тэкстах, якія ён ствараў. Усё, што застаецца сцэнарыстам у гэтым выпадку, — загарнуць тэксты ў найзручнейшую, найбольш ужывальную форму. Парэзаць, спалучыць, раскласці на ўдалым антуражы, прыправіць харызматычным выкананнем.

Яднальная сіла піва і слоў

Спектакль «Наш Караткевіч» за аўтарствам Васіля Дранько-Майсюка і Валярыны Куставай, пастаўлены ў Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі да юбілею класіка, паказвае нам Караткевіча менавіта такім, якім мы яго ведаем. Толькі тэкстамі. Самога Уладзіміра Сямёнавіча на сцэну не выводзяць, таму атрымліваецца лёгкі эффект чакання Гадо: пра яго ўсе размаўляюць, чытаюць яго тэксты, абмяркоўваюць толькі яго, аднак самога мы не ўбачым. Але ёсць у гэтым увасабленні яшчэ адзін аспект, менш тонкі. У культурным асяроддзі час ад часу ўсплывае ідэя: «Трэба разгледзець і затым усім паказаць у класіках звычайных людзей». Уладзімір Караткевіч у штучным «ачалавечванні» не надта мае патрэбу. У масавай свядомасці ён якраз зафіксаваны як вясёлы, яскравы, рамантычны, у нечым імпульсіўны чалавек са сваімі, у цэлым заўсёды даравальнымі геніяльным асобам, недахопамі. Такім ён паўстае і ў сюжэце спектакля.

Пастаноўка з самага пачатку прэтэндуе на метатэкставасць. Умоўна галоўныя героі — уладары кавярні пад назвай «Наш Караткевіч» — падаюцца як людзі, якія добра ведалі пісьменніка.

Тэкст, з якога пачынаецца спектакль, прыводзіць да публікацыі Леаніда Дранько-Майсюка ў часопісе «Дзеяслоў». Таму ёсць прычыны здагадацца, што ў герояў маюцца прататыпы. Нядзіўны факт, улічваючы аўтараў пастаноўкі.

У спектаклі рэалізоўваецца цікавая форма падачы сюжэту. Гледача змяшчаюць у закрытую прастору — кавярню. І адтуль ён назірае — пераважна па асобных водгаласах, — як развіваецца творчасць Уладзіміра Караткевіча. У кавярню «Наш Караткевіч» прыходзяць маладыя людзі, якія захоплены чытаюць і абмяркоўваюць нумар часопіса «Малодосць», дзе публікуецца аповесць «Дзікае назіраванне караля Стаха». Удзельнікі ці, хутчэй, назіральнікі падзей знаёмяцца паміж сабой, гаспадары распавядаюць ім байкі пра пісьменніка, прыносячы піва пад адпаведны вершы.

Паступова абмеркаванне адной аповесці пераходзіць у размовы пра іншую — «Каласы пад сярпом тваім». Дынаміка сюжэта канкрэтна паказана праз адзін з вобразаў — крытыкаў. Два чалавекі ў плашчах і капелюшах час ад часу з'яўляюцца з боку сцэны і то спрачаюцца з захопленымі чытачамі, то проста голасна абвешчаюць спачатку пра пераацэннасць творчасці Караткевіча і яго маральныя якасці, прычым для рэалізацыі другога пункта ўзяты знакамты сіналімічны шэраг з «Ладдзі распачы»: хобаль, залётнік, пянка і гэтак далей. Паміж Гервасіем Вылівахам і асобай Караткевіча ставіцца знак роўнасці, але незразумела, ці згодныя стваральнікі спектакля ў гэтым аспекце з крытыкамі.

Сцэна са спектакля «Наш Караткевіч».

Пад канец іх рыторыка цалкам мяняецца: крыху збянтэжана, але так жа гучна выкрыкваюць пра «Новае слова ў беларускай літаратуры». Такі партрэт без твару патыхае самімі стэрэатыпнымі ўяўленнямі пра крытыкаў, але ў выпадку з Караткевічам нясе ў сабе гіпербалізаваны гістарычны факт.

Асаблівую ўвагу варта звярнуць на вобраз маці, створаны Таццянай Мархель. Гэты персанаж нагадвае ўсмешлівы прывід, які слухае, што кажуць пра Караткевіча, і сам нешта апавядае, адпускае каментарыі. У яе вобразе нездарма столькі таямнічасці — ён цалкам адпавядае канцэпцыі спектакля. Гэта чалавек, у чыёй загадкавай усмешцы напісана «я ведаю значна больш, чым вы».

«Наш Караткевіч» — сапраўды ў яго тэкстах, чыхіхсці ўспамінах пра яго. Чытацкае ўспрыманне — замкнёная прастора, у якой мы сутыкаемся толькі з творами і чужымі меркаваннямі, спрабуючы з гэтага сабраць больш-менш цэласны і падрабязны вобраз, каб было што дапасаваць да партрэта ў школьным падручніку. Як вядома, калі імя і фотаздымак аўтара нясуць асацыяцыі, то і творы пад імі чытаюцца цікавей.

Сімвалічнасць закрытай прасторы з канкрэтнай назвай — яшчэ і аб'яднанне ў часе. Гледачы з залы адначасова і знаходзяцца ў кавярні, і могуць назіраць, што там адбывалася раней, супастаўляць са сваімі пачуццямі. Усе прысутныя далучаны да эмоцый, якія разыгрываюцца на сцэне, усе быццам сядзяць за адным сталом, каштуюць піва і адчуваюць адно і тое ж.

Чысціня на месцы адсутнасці

«Палёты ўдваіх» — аўтарскі спектакль Данііла Філіповіча, прэм'ера якога нядаўна адбылася ў Тэатры юнага гледача, — яшчэ адзін прыклад сцэнічнай пастаноўкі, цалкам заснаванай на літаратурных тэкстах. У гэтым спектаклі непатычнага тэксту няма ўвогуле, а матэрыялам паслужылі вершы Максіма Багдановіча і Алаізы Пашкевіч. Заяўленая канцэпцыя — спалучыць на сцэне тэксты аўтараў, якія ніколі не сустракаліся ў жыцці, і зрабіць з іх дыялог. Звязнасць размовы ў выніку атрымліваецца, канешне, умоўнай, але дастатковай, каб лічыць ідэю здзейснай.

Дыялагічнасць, сувязь персанажаў рэалізоўваецца з дапамогай сцэнаграфіі. Яна атрымалася ў добрым сэнсе вар'яцкай: рэзкай, смелай, імпульсіўнай, з грукатам па сталю і цялесным адлюстраваннем інтанацыйных пераходаў. Безумоўнай вартасцю пастаноўкі сталі вобразы галоўных герояў. Яны абсалютна безасабовыя. Дзякуй аўтарам спектакля за тое, што не сталі намагацца паказаць у героях паэтаў, чыімі вершамі тыя размаўляюць. Гэта, па-першае, пазбавіла пастаноўку пошласці. Па-другое, дапамагло акцёрам выдаць чыстую экспрэсію. Гэта спектакль, дзе вершы становяцца менш тэкстамі і больш эмоцыямі.

Па анонсах можна было падазраваць у спектаклі спробу

стварыць гісторыю кахання, але гэты складнік у сцэнічнай гісторыі мінімальны. Што таксама можна лічыць вартасцю.

На чысціню адчування ўздзейнічае і афармленне сцэны — яно так сама максімальна безасабовае. Пакой, у якім ёсць крэсла, стол, акно і дзверы.

Уяўляецца паэзія як прастора, дзе раптоўна адбываецца сустрэча аўтараў, камунікацыя паміж тэкстамі, паміж эмоцыямі. Калі згадаць аповесць Стругацкіх «Панядзелак пачынаецца ў суботу», тую частку, дзе паказаны свет, у якім жывуць кніжныя героі, створаныя за ўсю гісторыю чалавечтства, лёгка ўявіць і крыху болей абстрактнае касмічнае вымярэнне, дзе жывуць усе вершы, напісаныя за час існавання паэзіі.

Паказаць такую раптоўную, уяўную камунікацыю — вялікая задача для акцёраў. Яны фантастычна «сыграліся» разам, дзякуючы чаму часткова сцерлася мяжа паміж героямі, канкрэтнае раздзяленне на персанажаў у пастаноўцы адсутнічае. Настолькі, што час ад часу другі акцёр становіцца часткай дэкарацыі, рэквізіту для іншага. Цікава, што жаночы персанаж атрымаўся больш агрэсіўны і рэзкі, а мужчынскі — мяккі і стрыманы.

Мінімальныя дэкарацыі, з якімі акцёры ўвесь час узаемадзейнічаюць, пабудова своеасаблівай харэаграфіі на гэтым узаемадзейні выглядзе спробай перакласці паэтычную эмоцыю на фізічную, праілюстраваўшы, узмацніць тэкст.

Спектакль успрымаецца як даследаванне спосабаў камунікацыі са светам і з людзьмі праз паэзію, праз рух, праз інтанацыі. Ёсць адчуванне, што матэрыялам для падобнага доследу маглі б стаць іншыя вершы любых паэтаў. Але гэты выбар цалкам залежыць ад рашэння рэжысёра, з чым працаваць. І, здаецца, напаяўненне эксперымента, працэс былі б іншымі пры агульным супадзенні высноў. Стварэнне новага кантэксту вакол класічных твораў добра ўпісваецца ў дарослы рэпертуар дзіцячага тэатра.

Падабенства супрацьлегласцей

Ёсць нагода параўнаць два спектаклі як створаныя на паэтычным матэрыяле. У абодвух большая частка сцэнічнага тэксту — вершы, у абодвух героі мала персаналізаваны, не маюць канкрэтных, яўна выведзеных характараў. У нейкім сэнсе гэта формула бяспройгрышнай пастаноўкі, бо складана зрабіць нешта зусім дрэнным, калі ў ім асноўны тэкст — вершы беларускіх класікаў. Але яны ж адначасова і вымагаюць шукаць новыя фарматы і падыходы.

Спектаклі, нягледзячы на падабенства асноў атрымліваюцца ў выніку супрацьлеглымі. У першым выпадку літаратурны тэкст фактычна замяняе аднаго з персанажаў — галоўнага. Уладзімір Караткевіч выведзены на сцэну вершамі, яго вобраз не створаны канкрэтным акцёрам, але ён дзейнічае і гучыць. Тэкст выдзяляе аўтара, становіцца яго вобразам. У «Палётах удваіх» усё наадварот. Інтэрпрэтацыя максімальна вымывае з тэкстаў аўтараў і кантэксты, пакідаючы чысты слоўны пасыл, нейкую плазму эмоцый, што даносіцца да чытача ў пераказе акцёраў. І гэты пераказ — таксама свайго роду прадказанне рэакцыі на тэкст.

Звяртаючыся да літаратурнага, асабліва паэтычнага, тэксту, тэатральнае мастацтва сыходзіць ад звычайнай структуры п'ес, пабудаванай на адным яскравым канфілікце. Выкарыстоўваючы вершы, можна пабудаваць манаканфілічны сцэнічны тэкст, арганічна ўзняць мноства вострых тэм, пазбегнуць канкрэтнага выказвання. Акцёрская праца, якая раней была прызмай, формай для выказвання, становіцца самай сутнасцю выказвання. Тое, што сказана, і тое, як сказана, займаюць максімальна раўнапраўныя пазіцыі ва ўздзейні на чытача.

Яшчэ адно падабенства — у абодвух спектаклях дзейнае быццам адбываецца ў галаве чытача: паказвае працэс фарміравання вобраза, патэрны ўспрымання, эмацыянальныя рэакцыі. Фактычна ўсё так і ёсць, бо аўтары пастановак спачатку былі чытачамі тэкстаў, а ўжо пасля — стваральнікамі інтэрпрэтацыі. Таму гледачам удвая нязвыкла — пабачыць на сцэне не столькі жыццё, колькі ўвасабленне думак чалавека, які стаіць з табой на адной пазіцыі.

Дар'я СМІРНОВА

Сцэна са спектакля «Палёты ўдваіх».

Навальніцы і вясёлкі

Гартаю старонкі зборніка апавяданняў Алеся Шашкова «Лань — рака лясная», які так любяць беларускія школьнікі розных пакаленняў... «...У дзяцінстве не заўсёды заўважаеш прыгажосць прыроды, што цябе акружае. Вастрыня зроку прыходзіць з гадамі. Мо тысячу разоў бачыў раней гэтыя дрэвы, гэтыя бярозы і сосны, дубы і асіны, не раз збіваў аб іх карэнні пальцы босых ног, а сапраўдная прыгажосць іх... Яна адкрылася толькі цяпер, калі сівізна заварушыла скроні...» Да гэтага разумення Алесь Андрэвіч ішоў усё жыццё праз цяжкае выпрабаванні лёсу, праз спатканні з малой радзімай.

Алесь Шашкоў.

Першы і апошні месяцы календара адметныя ў біяграфіі майго земляка. 3 студзеня 1923 года Алесь Шашкоў з'явіўся на свет у вёсцы Раманоўшчына Чашніцкага раёна. 3 снежня 2015-га пайшоў з жыцця. Як бы далёка ад родных мясцін ні даводзілася яму быць, радасць і боль Чашніччыны заўсёды насіў у сваім сэрцы. Тут ён спазнаў голад і турботы сялянскай сям'і ў 1930-я. Тут пачаўся яго шлях да навукі і творчасці. З роднай вёскі ў сорок першым адправіўся ваяваць з фашыстамі і вярнуўся з перамогай у бацькоўскаю хату.

Член Саюза пісьменнікаў Беларусі шмат гадоў аддаў журналістыцы. У яго паслужным спісе — газеты «Звязда», «Сталінскі воін», «Калгаснік Беларусі», «Народная асвета», «ЛіМ», дзе Шашкоў быў адказным сакратаром у канцы 1950-х, Беларускае радыё. А сяброўства са словам аўтара больш як 20 кніг прозы пачалося ў чашніцкай раёнцы. Выданне тых часоў мела назву «Шлях сацыялізму». Замалёўкі сюды будучы пісьменнік дасылаў яшчэ школьнікам. Пасля вайны прыйшоў адказным сакратаром і праз паўтара гады быў накіраваны ў Рэспубліканскую партыйную школу пры ЦК КПБ. Сёлета раённая газета Чашніччыны «Чырвоны прамень» адзначае 90-годдзе. На яе старонках змясцілася амаль векавая гісторыя краю. Лёс пісьменніка, журналіста і яго сям'і — частка гэтай гісторыі.

Пра свайго бацьку Андрэя Шашкова пісьменнік заўсёды расказваў на сустрэчах з чашнічанамі. Продкі Шашковых паходзілі з Расіі, а потым пераехалі ў Беларусь. Юнаком Андрэй Васільевіч баграчыў у пана, ды вырашыў шукаць шчасця ў першапрастоўнай. Тут ён ажаніўся

з разанскай сялянкай Аграфенай. Працаваў на лесаскладзе, пуцявым абходчыкам на чыгунцы. Удзельнічаў у рэвалюцыях 1905 і 1917 гадоў, імперыялістычнай вайне, але жаданага шчасця так і не спазнаў. Горкія страты напаткалі бацьку адзінаццаці дзяцей падчас голаду. Пяцёра братоў і сясцёр пісьменніка пахаваны на Ваганькаўскіх могілках.

У гэты цяжкі для сям'і час Андрэй Васільевіч прымае рашэнне вярнуцца ў Беларусь. Месцам жыхарства абралі вёску Раманоўшчына. На новым месцы руплівы гаспадар актыўна ўдзельнічаў у арганізацыі камуны. Адсюль у час суровых выпрабаванняў ветэран, георгіеўскі кавалер (як сцвярджаюць нашчадкі, яго імя сярод імёнаў 11 тысяч герояў — на сцяне ў Георгіеўскай зале ў маскоўскім крамлі) пайшоў у партызанскі атрад. Бацька шлях скончыў на Паліку, адтуль яго, распухшага ад голаду, прывезлі ў роднае паселішча летам 1944-га.

Патрыётамі выраслі ўсе дзеці Андрэя. У неспакойны для краіны час яны як адзін сталі ў шэрагі абаронцаў. Малодшы Алесь, які вылучаўся асаблівымі здольнасцямі да навукі, перад вайной паспеў скончыць дзесяцігодку ў Чашніках. А ў ліпені сорок першага разам з любімай настаўніцай Соф'яй Каваленкай, яе

дачкай Вітай і сябрам Сашам Дземянецем папоўнілі калону бежанцаў, трымаючы курс на ўсход. На Смаленшчыне хлопцы далучыліся да вайскай часці і адразу трапілі пад бамбёжку. Алесь цяжка кантузіла, ён атрымаў асколачнае раненне ў нагу.

Да сорок другога блукаў па шпіталях. Юнака камісавалі, але ён пражнуў змагання з ворагам. Яго жаданне ўлічылі і накіравалі ў палкавую школу, пасля заканчэння якой старшы сяржант адбывае на фронт. Хутка камандзіры вайскавай часці даведаліся, што хлопец мае сярэдняю адукацыю і добра валодае беларускай мовай. Яго адпраўляюць вучыцца ў Маскву. Прайшоўшы спецыяльную падрыхтоўку, 20-гадовы юнак з разведгрупай дэсантаваўся ў Беларусь. Гераічным падзеям таго часу прысвечаны адзін з найлепшых твораў Шашкова аповесць «Навальніца спее ў цішыні». Адна з найбольш яркіх сцэн — гібель франтавога сябра Сашы Весялова, які з парашутам прыземліўся на варожы склад боепрыпасаў. Гэта рэальны факт. Пасмяротна юнаку прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Далей у франтавой біяграфіі пісьменніка — Прыбалтыка, краіны Еўропы. Перамогу сустрэў пад Берлінам. З вайны вярнуўся сапраўдным героем, кавалерам трох ордэнаў: Айчыннай вайны I ступені, Славы III ступені, Чырвонай Зоркі. У спісе ваенных узнагарод — яшчэ з дзясятак медалёў.

Пасля дэмабілізацыі франтавік шчыра рупіўся на журналісцкай і літаратурнай нівах, вучыўся ў партыйнай школе і літаратурным інстытуце імя М. Горькага, працаваў у розных выданнях, пісаў кнігі, гадаваў дзяцей і ўнукаў. Ды вайна не адпускала. «Часцей, часцей прыпамінай імёны паўшых смерцю храбрых... Каб над зямлёй, што млела ў ранах, плыў гэты сіні-сіні ранак...» Радкі Ніла Гілевіча не проста эпіграф да яго ваеннай аповесці, яны — дэвіз жыцця земляка-пісьменніка. Герояў «Навальніцы» або ўспаміны аб іх сустракаем у творах пра мірную рэчаіснасць. На берагах Ціхай Лані былы партызан Рыгор Вайцёнак дае парады юным сябрам, з партрэтаў у хатах мясцовых жыхароў усміхаецца загінулы ў канцлагеры Васіль Крамнёў... Апошняя кніга Алеся Шашкова, якая пакуль не выдадзена, таксама пра падзеі грозных саракавых.

Па ўспамінах Паўла, унука Алеся Андрэвіча, самым горкім святам у Шашковых быў Дзень Перамогі. З сямі дзяцей Андрэя, якія змагаліся з фашыстамі, уцалелі толькі Алесь і Каця. У жонкі Алеся, Галіны, немцы спалілі ўсіх родных.

Нягледзячы на цяжкае выпрабаванні і горкія страты, Шашковы захавалі дабрыню, міласэрнасць. Вайна многаму навучыла Алеся Андрэвіча. Пісьменнік да канца дзён славіўся надзвычайным мужным і добрым характарам, да яго заўсёды туліліся дзеці. Нават цяжка хворы, ён не пераставаў дзякаваць усім, хто дапамагаў. Родныя згадалі цікавы выпадак. Гадоў за пяць да смерці пісьменніка мінскі доктар сказаў ім, што Шашкову засталося жыць не больш чым тры месяцы, і нават картку пацыента здаў у архіў. Якім жа было здзіўленне лекара, калі праз год адчыніліся дзверы кабінета і на парозе стаяў «спісаны» дзед... Ён прыйшоў падзякаваць за лячэнне.

Апошнія гады Алеся Андрэвіча вельмі засмучала тое, што ён не мог быць на Чашніччыне. Тут пісьменнік меў свой прытулак. Пасля таго, як апусцела сямейнае гняздо ў Раманоўшчыне, перанёс сялянскую хату ў суседнюю вёску Пуські, на бераг Чорнага возера. З перасяленнем дапамаглі сябры-пісьменнікі. Маленькі Павел выходзіўся ў сям'і дзеда і добра памятае вясёлыя пісьменніцкія вычоркі. Асабліва ўражвалі хлопчыка «прыколы» Крапівы.

Домік у Пуськах на доўгія гады заставаўся для пісьменніка творчай лабараторыяй, яго Ціхай Ланню, дзе пісаліся найлепшыя творы, нараджаліся, раслі і мужнелі яго героі. Без сваёй малой радзімы ён адчуваў сябе сіратай. Незадоўга да смерці Алеся Андрэвіча я наведла земляка ў мінскай кватэры. Ён адчуваў сябе кепска, быў прыкаваны да ложка. Але і зараз бачу, як ажывіліся, засвяціліся вочы хворага, калі сказаў, што да яго — чалавек з Чашніччыны. У гэты момант вельмі пашкадавала, што не захапіла з сабою валодак, якія ён так любіў... Сёння ў сціплай хаце ў Пуськах усё нагадвае пра Алеся Шашкова. Поўная калекцыя прылад заўзятага рыбалова, найбольш дарагія сэрцу сямейныя здымкі, стол пісьменніка... Парыпаюць дошкі ў падлозе, гасцінна расчыняюцца дзверы, а ў вокны ціха зазірае сіні-сіні ранак...

Ірына ТОРБІНА
Фота з архіва Алеся ШАШКОВА

Сакрэты бязменаў

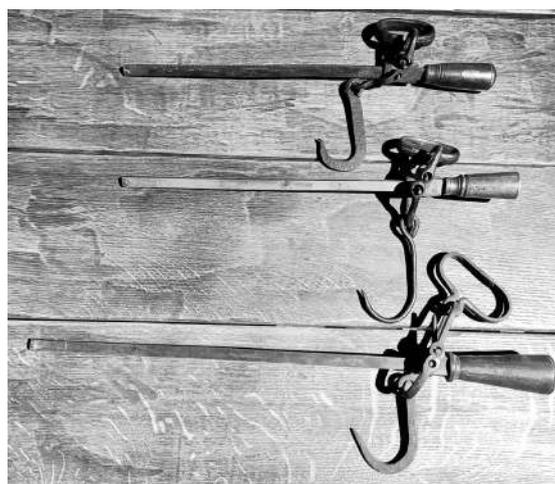
Сёння вагі выкарыстоўваюцца практычна ўсюды. А наколькі дакладнымі яны былі, напрыклад, у XIX стагоддзі? Адказ на гэтае пытанне можна атрымаць, наведваўшы музей «Замкавы комплекс "Мір"».

Большасць з цяперашніх гараджан у дзяцінстве бавілі канікулы ў вёсцы. Успамінаецца, як бабуля адносіла набытыя ў краме прадукты ў камору. Так называлася невялікая памяшканне, дзе захоўваліся розныя рэчы. Шмат з таго, што бачылі там дзіцячыя вочы, даўно не выкарыстоўваецца, стала рэдкасцю, якую можна ўбачыць толькі ў музеі. Сярод іх — бязмены, простыя рычажныя вагі, дакладней шалі. Разглядаючы іх, позірк міжволі спыняецца на ледзь прыкметных кропках. Хочацца зразумець іх сэнс, разгадаць для сабе сакрэт, які два стагоддзі таму быў простаю справай.

Традыцыйна бязменамі называюць групу рычажных вагаў з процівагай, з дапамогай якіх можна ўзважваць, не выкарыстоўваючы гіры. З'явіліся яны ў глыбокай старажытнасці і хутчэй за ўсё незалежна адзін ад аднаго ў розных краінах. А яшчэ бязмен — гэта старажытная мера масы ў Беларусі, велічыня якой у розныя часы змянялася ад 6 да 10 фунтаў.

Вядома, што ў XIX ст. на тэрыторыі Беларусі выкарыстоўваліся бязмены простыя, ліфлянскія, цыліндрычныя, да другой трэці XX — савецкія.

Просты бязмен уяўляе сабой прут-каромысел, на адным канцы якога замацавана процівага, а на другім — кручок. На кручок падвешваецца груз. Пры ўзважванні бязмен утрымліваецца за пятлю шнура, жылнай струны або дроту. Перасоўваючы пятлю па стрыжні, трэба дамагацца гарызантальнай раўнавагі канструкцыі. Адлік вядзецца праз пазначаныя пятлі на шкале, нанесенай у выглядзе кропак на пругце. Яе проста не назавеш, таму што, напрыклад, нуль шкалы на такіх прыладах ніколі не

абазначаўся. Першая кропка — чвэрць фунта, дзве — яго палова, тры — ¾, далей да 10 — па адным фунце, затым па 2 да 20, па 5 да 40, па 10 да 60 і па 20 да 80 фунтаў.

Цікава, што хібнасць пры ўзважванні невялікіх грузаў магла складаць ад ¼ да ½ фунта (для даведкі: адзін фунт быў роўны 409,5 г). А пры вызначэнні вагі груза 20 і больш фунтаў хібнасць складала 5 фунтаў і больш. У сувязі з гэтым у Расійскай імперыі выкарыстанне ў гандлі такіх бязменаў было забаронена ў канцы XVIII ст. Пасля гэтага іх паверка не праводзілася і на іх не наносілі клеймы. Але ў побыце імі працягвалі карыстацца.

Простыя прылады выкоўвалі з жалеза. Імя майстра і месца вытворчасці на іх практычна ніколі не пазначалася. Форма

процівагі магла быць рознай: шар, гранёны шар, эліпсоід, куб і інш. У пачатку XX ст. у якасці процівагі пачалі выкарыстоўваць сталёныя дэталі прыдатнай формы. Ужываўся з гэтай мэтай нават корпус сапраўднай асколачнай гранаты. На каромыслах такіх «адмысловых» бязменаў была метрычная шкала. Яе набівалі на старыя фунтавыя канструкцыі, калі бруючы метрычнымі гірамі. Такія прадметы цяпер рэдкасць.

У экспазіцыі музея «Замкавы комплекс "Мір"» можна ўбачыць тры бронзавыя бязмены, якія складаюць асобную групу вагаў. Назву яны атрымалі па месцы іх масавай вытворчасці. А выраблялі іх у Ліфляндскай і Курляндскай губернях Расійскай імперыі. Такі бязмен мае дзве лінейкі, адна ўваходзіць у другую. На першай пазначаны дзяленні шкалы, на яе канцы зафіксавана процівага. На другой замацаваны клямар, за які ўтрымліваюць бязмен, а пад клямарам маецца кручок. Падчас узважвання лінейку з дзяленнямі неабходна ўсоўваць у асноўную лінейку з грузам да дасягнення гарызантальнай раўнавагі канструкцыі.

Да метралагічнай рэфармы 1899 г. паверка ліфлянскіх бязменаў праводзілася, іх кліймілі, імі афіцыйна карысталіся ў гандлі. У пачатку XX ст. пачалі вырабляць бязмены той жа канструкцыі, але метрычныя. Пасля Першай сусветнай вайны і рэвалюцыі іх працягвалі выпускаць у Латвіі і Літве да Другой сусветнай вайны.

У музеі таксама можна ўбачыць старадаўні бязмен цыліндрычнай формы, у сярэдзіне якога схавана спружына, што працуе на расцягванне. Такія прылады атрымалі шырокае распаўсюджанне ў другой палове XIX ст. і выкарыстоўваюцца дагэтуль.

Наведвальнікі таксама могуць убачыць бязмен з рухомай гірай, зроблены ў г. Тамбова (Расія). Такія канструкцыі масава выраблялі на заводах СССР.

Вольга КАЛАСОЎСКАЯ, фота аўтара

Вынікі

Танец у жыцці, жыццё ў танцы

Ганаровае званне заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі прысвоена Ніне Мікалаеўне Дзьячэнцы — выкладчыцы народнага (характэрнага) і беларускага танца Беларускай дзяржаўнай харэаграфічнай гімназіі-каледжа. Значэнне педагога-рэпетытара ў балетным тэатры велізарнае, хоць роля часта бывае недаацэнена. Нямногія, на жаль, звяртаюць увагу ў афішы на той радок, дзе напісана імя педагога. Аднак самі артысты і дасведчаны глядач шануюць добрага выкладчыка не менш, чым пастаноўшчыка.

Н. Дзьячэнка заявіла пра сябе спачатку як таленавітая танцоўшчыца, затым як выдатны педагог. Яна адносіцца да ліку тых, што не засталіся незаўважанымі дзякуючы сваіму арыгінальнаму «почырку» і высокаму прафесіяналізму.

Ніна Мікалаеўна — артыстка балета, харэограф, заслужаная артыстка РСФСР. Усё яе жыццё — у танцы. Скончышы Пермскае дзяржаўнае харэаграфічнае вучылішча, яна пасляхова выступіла ў партыі Анітры («Пер Гюнт») і паказала сябе як перспектывную характэрную танцоўшчыцу. Два гады працавала ў Львоўскім тэатры оперы і балета і дваццаць — у Пермскім тэатры оперы і балета імя П. І. Чайкоўскага. Тут салістка балета выканала свае вядомыя партыі: Вулічная танцорка, Мерседэс, Цыганка («Дон-Кіхот»), Маладая Панна, Чорная жонка, Зарэма («Бахчысарайскі фантан»), Егіпецкая танцоўшчыца, Эгіна («Спартак»), Фея Бэзу («Спячая прыгажуня»), Каралева («Тры мушкетёры»), Салістка («Іспанскія мініяцюры»), Графіня («Тры карты»), Сінёра Капулецці («Рамэа і Джульета»), Тэрэза («Прывал кавалеры»), Кармэн («Кармэн-сюіта»), Фартуна («Арфей і Эўрыдыка») і інш.

Танцоўшчыца яркіх, насычаных харэаграфічных вобразаў і востраканфліктных сітуацый, Н. Дзьячэнка арганічна спалучала задуму балетмайстра са сваімі багатымі выразнымі магчымасцямі і акцёрскім тэмпераментам. Найбольш ярка гэта праявілася ў спектаклі «Іспанскія мініяцюры», дзе яна выступіла не толькі як выканаўца адной

Ніна Дзьячэнка.

з галоўных партый, але і як асістэнт балетмайстра. Выступленне Н. М. Дзьячэнкі ў дывертывентах з яе партнёрам І. Шапавалавым было вельмі запамінальным. За межняя прэса іх дуэт называла «бліскучым, непараўнальным». Фрагмент іх выступлення ўвайшоў у фільм «І зноў прэм'ера», які быў зняты ў 1981 годзе Пермскай студыяй тэлебачання і прысвечаны творчасці Н. Дзьячэнкі. Тонкасць, грацыя, адточанасць рухаў, высокая тэхнічнасць, адчуванне стылю — усё гэта імгненна счытваецца глядачом.

Ніна Мікалаеўна адной з першых у Пярмі была ўдастоена правадзення творчага вечара, праграма якая ўключала прэм'еру аднаактовага балета «Клеапатра» (1-е аддзяленне) і рознахарактарны дывертывмент (2-е аддзяленне). Апошнія гады працы ў Пермскім тэатры оперы і балета Н. Дзьячэнка спалучала з выкладаннем характарнага танца ў харэаграфічным вучылішчы. А потым адбыўся пераезд у Мінск.

— У 1985 годзе майго мужа, народнага артыста Рэспублікі Беларусь Эдуарда Пелагійчанку, запрасілі працаваць у Беларускае тэатр оперы і балета. Разам з ім перабралася ў Мінск і я. На той час я яшчэ была ў добрай балетнай форме, але разумела: тое, што даруюць мне як салістыцы пермскай трупы, у якой пратанцавала дваццаць два гады, там, не даруюць тут. І таму вырашыла скончыць сваю сцэнічную кар'еру і працаваць толькі як педагог-рэпетытар, — расказвае Ніна Мікалаеўна.

У Мінску Н. Дзьячэнка выдатна праявіла сябе як выкладчык народна-сцэнічнага танца, працуючы ў харэаграфічным вучылішчы, а затым — як галоўны балетмайстар Беларускага дзяржаўнага музычнага тэатра. Ніна Мікалаеўна здолела стварыць такую балетную трупу тэатра, якая ўяўляла сабой дзейсны творчы арганізм, здольны ажыццяўляць самастойныя пастаноўкі. Так, ужо праз некалькі гадоў сваёй плённай працы ў Музычным тэатры яна выхавала вядомую пару — Юлію Дзятко і Канстанціна Кузняцова, якія сталі лаўрэатамі некалькіх міжнародных балетных конкурсаў. Дзякуючы прафесіяналізму Ніны Мікалаеўны на сцэне Музычнага тэатра былі пастаўлены «Жызель», «Іспанскі дывертывмент», «Новыя амазонкі», «Вальпургіева ноч», «Па-дэ-катр» і інш. З многімі спектаклямі беларуская балетная група выступала на гастроях за мяжой.

Сёння Ніна Мікалаеўна Дзьячэнка працуе педагогам у Беларускай дзяржаўнай харэаграфічнай гімназіі-каледжы. У выкладчыцкай дзейнасці яна цвёрда трымае ўдар і перадае маладому творчаму пакаленню свой багаты прафесійны вопыт, набыты за многія гады працы як на сцэне, так і за кулісамі. Н. Дзьячэнка — узор высокага прафесіяналізму і адданасці сваёй справе, асоба, якая, змяніўшы краіну пражывання, засталася нязменнай сваім прынцыпам, а таму і здолела зрабіць вялікі ўнёсак у развіццё беларускага музычнага мастацтва.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Фота з сайта Беларускай дзяржаўнай харэаграфічнай гімназіі-каледжа

Пацеха з мехам

Наталля

КАНСТАНЦІНАВА

Падазрона асоба

Гумарэска

Якраз перад тым, як дзверы зачыніліся, я паспела забегчы ў вагон метро і, агледзеўшыся, з палёгкай выдыхнула. На найбліжэйшым сядзенні было адзінае свабоднае месца — яно быццам чакала мяне. Я хуценька села, дастала мабільнік і задаволена расслабілася. Усё шло як належыць: вагон злёгка калыхаўся, было ўтульна і спакойна — усе пасажыры захоплена паглыбіліся ў свае тэлефоны.

Але раптам мяне быццам калынула, я адчула нейкі неспакой. Спрабавала праігнараваць яго — ды дзе там! З прыкрасцю адарвалася ад дысплея, падняла галаву... Ах, вось яно што! Недарэмна мозг сігналізуе: побач са мной сядзеў малады мужчына і НЕ ГЛЯДЗЕЎ У МАБІЛЬНІК!

Гэта было абуральна. І няхай бы яшчэ ён сарамліва згорбіўся, уцягнуў галаву ў плечы і пастараўся здавацца непрыкметным. Дык не — ён адзіны ва ўсім вагоне сядзеў роўна, не нахіліўшыся, галаву трымаў прама і нахабна глядзеў перад сабой! Я збянтэжылася ад такой бессаромнасці. Гэткі яўны выклік грамадству!

Мужчына адчуў мой позірк, паглядзеў на мяне і пасміхнуўся. Я хуценька апусціла вочы ў тэлефон. «А можа, я дарма чалавека абвінавачваю? — прыйшла здагадка. — Можа, проста я спадабалася яму, ён забыўся на мабільнік і цяпер набіраецца смеласці, каб са мной загаварыць. Так і ёсць!..» Гэтая думка ўсхвалявала, кроў прыліла да маіх шчок, і я каяліва паправіла прычоску. Цяпер час ад часу падымала вочы ад тэлефона і злёгка «страляла» позіркам у бок суседа, жадаючы аблягчыць яму пачатак знаёмства. Але мужчына паранейшаму быў спакойны. Я разлажвала-ся. «Якія несур'езныя гэтыя мужыкі! Галаву дзяўчыне закружаць, пададуць надзею, а самі ў кусты!»

Тут я зноў захвалывалася. Не, ды што ж гэта такое? Усе людзі як людзі, сядзяць у тэлефонах, а гэты... Можа, ён хворы які, недаразвіты, у мабільніках нічога не разумее? Мамулечкі, мы ж сядзім побач — а раптам гэта разнае? Амаль не тоячыся, я пачала ўважліва разглядаць суседа. Ды не — звычайны твар, сярэдне-нестатыстычны.

Цяпер ужо і я ад хвалвання амаль не глядзела на дысплей свайго тэлефона. Так нельга! Трэба заканадаўча забараніць нерваваць прстойных грамадзян! Неабходна ўвесці абавязковае правіла: сеў у транспарце —

даставай мабільнік! Няма чаго выпендыравацца!

А раптам ён злодзей? Чакае моманту, каб выцягнуць з сумачкі кашалёк? І зручна ж — ніхто вакол не заўважыць! Калі мужчына паварушыўся, злёгка закруціўшы мяне, я ўздрыгнула і ледзь не падскочыла. Гэтак і да інфаркту недалёка!

Між тым сусед пачаў уважліва аглядаць вакол. Мне зрабілася зусім блага. Нарэшце ўсё праяснілася — але якая жаклівая аказалася праўда! Гэта ж тэрарыст, ён рыхтуецца захапіць заложнікаў і цяпер пералічвае людзей, прыкідвае, як

найбольш спрытна выхапіць пісталет або нож.

Мае зубы дробна застукалі ад пералёку. Колькі пасажыраў, мірных, нявінных, культурна глядзяць у мабільнікі, і што з імі будзе? Што з НАМІ будзе? І ніхто нічога не падазрае! Закрычаць, папярэдзіць іх? Але злачынца сядзіць побач, ён дакладна адразу мяне заб'е. Не, прабачце, калі ласка, але я не геранія. Сама спрабую ўрагавацца.

На найбліжэйшай станцыі я ўзнялася і на ватных нагах ледзь выпаўзла з вагона. Сусед мяне не стрымліваў. Але калі я інстынктыўна азірнулася, уся пахаладзела ад жаху. Ён ішоў за мной! Значыць, зразу меў што раскусіла яго, і цяпер ужо не пакіне мяне ў жылых! Хацела закрычаць і не змагла — спынілася і хапала ротам паветра, лічыла апошнія секунды жыцця.

«Тэрарыст» наблізіўся... «Шаноўная дзяўчына, — прамовіў ён з мальбою ў голасе, — у вас такі добры твар! Пазычце на хвілінку тэлефон, а то ў мяне батарэйка разрадзілася, а мне трэба тэрмінова пазваніць...»

Ад шчасця я ледзь не кінулася яму на шыю. Дзякуй Богу, ён абсалютна нармальны! Як усё проста аказалася! Мабільнік разрадзіўся! Чаму ж я адразу не дадумалася?

Малюнак Алега КАРПОВІЧА.

Паважаныя чытачы, наступны нумар газеты выйдзе 24 снежня 2020 года.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзьяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviadzda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviadzda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98
аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРПЮКЕВІЧ

Нумар падпісаны ў друку
17.12.2020 у 11.00

Ум. друк. арк. 3,72

Наклад — 826

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 3746

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.